JORGE ICAZA

COPIII VÎNTULUI

elu

JORGE ICAZA

●

COPIII VÎNTULUI

Coperta de BOGDAN STIHI

Jorge Icaza
Huairapamushcas
(Hijos del viento)
Editorial Casa de la Cultura Ecuatoriana
Quito — 1962

JORGE ICAZA

COPIII VÎNTULUI

În romînește de
Vlaicu Bîrna și *David Mihail*

EDITURA PENTRU LITERATURA UNIVERSALĂ
București — 1965

JORGE ICAZA

Autorul romanului Copiii vîntului, *scriitorul Jorge Icaza, este unul dintre romancierii contemporani ai Ecuadorului cunoscuţi nu numai în patria sa şi pe întregul continent latino-american, ci şi departe de hotarele acestuia, ca un apărător convins şi consecvent al drepturilor popoarelor din America Latină, mai ales ale populaţiei indiene.*

Icaza este scriitorul unei singure teme, ceea ce însă nu scade din valoarea creaţiei lui, ţinînd seama de locul major pe care această temă o ocupă în viaţa economică, politică şi culturală a continentului.

Născut în 1906, a început să scrie adolescent fiind, dar a intrat cu adevărat în viaţa literară la vîrsta de 28 de ani, în 1933, cînd i-a apărut culegerea de povestiri Noroiul munţilor, *care a atras de la început atenţia cititorilor prin zugrăvirea deosebit de veridică a îngrozitoarelor condiţii în care trăieşte populaţia indiană din republicile latino-americane. Apariţia ace-*

stei culegeri de povestiri este rezultatul întregii dezvoltări a literaturii ecuadoriene. În deceniul al patrulea al secolului nostru, noile curente din rîndurile tineretului literar din Ecuador au dus la naşterea unor asociaţii literare, în principalele oraşe ale ţării — Quito şi Guaiaquile. O dată cu apariţia culegerii de povestiri Noroiul munţilor, *Icaza devine conducătorul ideologic al grupului de tineri scriitori realişti, din care făceau parte Demetrio Aquilora Malta, Alfredo Parejo-Diescanseco şi alţii. În 1934 publică romanul* Huasipungo *(tradus în romîneşte sub titlul* Groapa cu indieni), *care i-a adus o faimă mondială. Acest roman încheie prima fază a creaţiei sale, din care fac parte şi romanele* Pe mal, Argint şi bronz *şi o parte din povestirile culegerii* Cei care pleacă. *A devenit în acelaşi timp un fel de manifest al grupului literar din Quito, care lupta pentru o „literatură militantă", profund realistă, care să demaşte toate nedreptăţile sociale din Ecuador, pentru o literatură pătrunsă de dragoste fierbinte faţă de masele de truditori indieni şi metişi ce alcătuiau majoritatea populaţiei ţării. Romanul lui Icaza a fost tocmai o asemenea operă de „literatură militantă", o operă plină de umanitate şi de interes pentru nevoile poporului. Iată de ce această carte a fost întîmpinată cu atîta căldură de opinia publică progresistă din America Latină şi Europa. Dar oricît de mare a fost succesul romanului*

Huasipungo, *oricît de mare a fost însemnătatea acestei cărţi în creaţia lui Icaza, ea n-a fost decît o introducere la alte lucrări în care problemele sînt prezentate într-un mod mai cuprinzător, în care autorul dezvăluie rădăcinile răului social din ţara sa. Este vorba de romanele* Copiii vîntului *şi* Pe străzi.

Romanul Copiii vîntului, *despre care autorul însuşi spune că „scriind acest roman, am vrut să denunţ o stare de lucruri inumane care există, datorită tradiţiilor colonialiste, în ciuda unei legislaţii care nu permite sclavia", oglindeşte adevărata situaţie de fapt din Ecuador.*

Scriitor de frunte al continentului american, Jorge Icaza este cunoscut departe de graniţele acestuia şi ca un consecvent luptător pentru pace, pentru o viaţă mai bună a tuturor dezmoştenitilor de pe pămînt, pentru un viitor mai luminos al omenirii.

Prin romanele sale, el îşi propune să dea concetăţenilor lui, tuturor umiliţilor şi obidiţilor din America Latină, o lecţie politică ce capătă în zilele noastre o nouă semnificaţie, după victoria revoluţiei din Cuba, cînd popoarele continentului latino-american, însufleţite de succesele noii Cube, sînt hotărîte să lupte pentru libertate şi victoria democraţiei în ţările lor.

Editura

I

LONGA[1] *JUANA*

Părinţii Juanei, indieni veniţi de prin părţile podişului, au fugit de pe moşia lui don Manuel Pintado tocmai în ziua cînd fata lor intra slujnică în casa moşierului. Aflînd despre fuga bătrînilor indieni, don Manuel, marele stăpîn, *su mercé*[2], s-a scărpinat în cap, a drăcuit de cîteva ori şi privind-o pe nefericita copilă, care în clipa aceea se chinuia să adune gunoiul într-un colţ, a spus :

— Sărmana de tine ! Părinţii tăi te-au părăsit fără pic de milă. Tu, fată, trebuie să fii încă păzită. Am să-i spun intendentului să nu-mi mai aducă luna viitoare altă slujnică. Ai să rămîi aici. Dacă te am pe tine, pe celelalte slugi şi pe bătrîna bucătăreasă, nu mai am nevoie de nimeni. Asta pînă ce vei mai creşte puţin şi te vei pierde pe undeva, pe imaş sau într-o rîpă, cu un derbedeu de indian. De-o fi aşa, şi dacă Domnul mă va ţine în viaţă, am să-ţi dau *huasipungo*[3]. Ei, ce mai vrei ? Nu spui nimic ?

[1] Tînăr sau tînără indiană (n. tr.).
[2] Semn de mare respect şi gratitudine (n. tr.).
[3] Mică parcelă de pămînt pe care moşierul o dă indianului în folosinţă proprie (n. tr.).

Printre lacrimile care îi scăldau obrajii, tînăra indiană surîse prosteşte de gluma ştrengărească a lui „taica stăpînul“, cum i se spune, în mod familiar, proprietarului. De-atunci micuţa Juana, răscolită de tulburătoarea ei pubertate, a început să aştepte zile în şir, fără să-şi dea seama, pe acel indian cu care se va pierde.

Don Manuel nu şi-a putut îndeplini însă bunele intenţii pe care le nutrea pentru fată. După trei-patru ani, atotputernicul stăpîn se îmbolnăvi grav. Intendentul, slugile şi argaţii de pe moşie au trebuit să-l ducă pe braţe la oraş. Cînd s-a răspîndit vestea morţii bătrînului patriarh, stăpîn al nesfîrşitelor pămînturi, au prins să vuiască zvonurile a mii de glasuri, pe drumurile văilor şi ale munţilor vecini, de la un sat la altul :

— Se spune că s-a stins ca un sfînt.

— Ca un sfînt pentru iad.

— Isuse ! Nu vorbi aşa !

— Ave Maria !

Cîteva luni mai tîrziu, oamenii din satul Guagraloma — vecin cu proprietăţile răposatului — au fost înştiinţaţi că în locul lui don Manuel Pintado va sosi un alt mare señor de la oraş :

— Un nobil !

— Elegant, aşa se spune.

— Tînăr...

— Pe placul desfrînatelor.

— S-ar putea altfel ?

— Diavolul ăsta de la oraş o să se lege de

bietele noastre fete.
— Se va ține de blestemății, diavolul !
— Ce-o fi știind domnișorul ăsta despre ogoare ?
— Despre furtuni...
— Despre revărsările de apă...
— Despre vînturi...
— Despre mlaștini...
— Despre muntele unde bîntuie friguri...
— Și despre viață !
— Nimic.
— Nimic ?
— De aceea e stăpîn.
— De aceea e stăpîn *su mercé.*
Toate au fost așa după cum se așteptaseră oamenii. După ce s-a perpelit o noapte, luptîndu-se cu purecii la hanul din San Martín, satul de lîngă șosea, a pornit călare pe un catîr cenușiu, însoțit de un metis, printre rîpele mărăcinoase ale muntelui. Gabriel Quintana nu știa prea bine dacă trebuie să-și blesteme soarta sau să se bucure de norocul ce-i fusese hărăzit pe neașteptate.
— Mai avem mult pînă să ajungem ? a întrebat el cu glas tare, încercînd să deslușească drumul prin ceața care se lăsase.
— Sosim îndată, stăpîne.
— Cînd ?
— Mai avem puțin.
— Nu văd nimic. Ceața asta...
— Dați drumul frîului și lăsați catîrul să meargă în voia lui.

— Ce de gropi şi rîpi...

— Nu vă temeţi că n-o să ne prăbuşim. Instinctul animalului simte calea mai bine decît omul, spuse metisul, a cărui faţă murdară şi întunecată se întrezărea prin ceaţă. Apoi continuă: Trageţi o duşcă de rachiu. Sticla e în desaga din dreapta. E leacul cel mai bun pentru *soroche* [1].

Cu stîngăcia călăreţului nepriceput, Gabriel Quintana scoase sticla şi trase o duşcă zdravănă. Metisul începu să se plîngă, văitîndu-se cu şiretenie :

— Nici eu nu mă simt bine...

— Bea şi tu ce-a rămas, murmură călăreţul de la oraş, întinzîndu-i în silă sticla, cu ultimele picături de rachiu.

— Să vă răsplătească Domnul ! mulţumi metisul, şi grăbindu-şi catîrul se pierdu din nou în ceaţă.

Mersul acesta pe orbecăite îl făcu pe noul moşier să-şi piardă orice urmă de curaj şi să-şi uite limbuţia de orăşean. Cu un strigăt aproape sălbatic, de teamă şi de împotrivire în acelaşi timp, îl chema din cînd în cînd pe însoţitorul său :

— A ! a ! a !

— Mergeţi înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

[1] Senzaţie de sufocare provocată la trecerea Anzilor, ca urmare a rarefierii aerului (n. tr.).

Un fel de ruşine înveninată, de nestăpînit, îl făcu pe Quintana să se gîndească la întîmplarea care schimbase rostul vieţii sale. Îşi amintea agonia bătrînului, care murise, cum spuneau oamenii din satele de munte, „ca un sfînt pentru iad". Da, vedea foarte limpede patul înalt, cu crucea la căpătîi, şi preotul Almeida la picioare, făcînd rugăciuni şi lovindu-şi pieptul pentru a goni pe diavol ; apoi prietenii, călugării, ofiţerii superiori, înalţii funcţionari publici, cu nume de familie onorabile, care înconjurau patul, şi în sfîrşit singura lui fiică — Carmen Amelia, îngenuncheată pe podea, udînd cu lacrimi şi sărutînd mîna muribundului.

— A ! a ! a !

— Mergeţi înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

...Bătrînul a deschis deodată ochii, a încercat să se ridice pe perne şi, cu o privire rugătoare de om care se cufundă în moarte, i-a făcut semn să se apropie...

— A ! a ! a !

— Mergeţi înainte, stăpîne !

— A ! a ! a !

— Pe aici... pe aici... !

...I se făcuse greaţă de atîta miros de farmacie, de atîtea slujbe şi de atîta prefăcută durere... A venit lîngă muribund şi l-a auzit şoptind : „Poate am fost un egoist... Dar şi dumneata, Gabriel... Dumneata la fel..." Fiica mea Carmen Amelia te iubeşte ! Vă las vouă tot... Tot... Dar jură-mi... jură-mi că vei avea grijă de pămînt... mereu... mereu... Viitorul

vostru e în Providencia... al micuței mele și al copiilor ce vor veni... Familia Quintana Pintado nu se poate prăbuși... Jură-mi pe onoarea dumitale, pe tot ce iubești mai mult pe lume, în fața lui Dumnezeu, în fața prietenilor noștri, că îți vei da silința... Jură-mi că vei plăti datoriile și vei șterge ipotecile care mai sînt asupra pămînturilor... Ca eu... Numele meu... Numele nostru...

— A! a! a!

— Mergeți înainte, stăpîne!

— A! a! a!

— Pe aici... pe aici...!

...Și-a dat atunci seama — sau fusese numai o dorință tainică pe care n-o putea mărturisi — că bătrînul nu aștepta decît jurămîntul lui ca să poată muri; și s-a grăbit să jure, cu o bucurie diabolică...

— A! a! a!

— Mergeți înainte, stăpîne!

— A! a! a!

— Pe aici... pe aici...

...Totdeauna a fost așa. N-a crezut în nimic, a rămas sclavul intereselor mărunte și al compromisurilor de ultimă oră. Pe cînd era încă băiat, a jurat fără rușine că a văzut clipind din ochi pe fecioara Maria, și a intrat astfel în rîndul celor aleși de pronia cerească. Bărbat fiind, s-a declarat liberal pentru a fi la unison cu prietenii săi de club și cu partidul care guverna țara... Și-a amăgit pornirea inimii, lăsîndu-se cucerit încetul cu încetul de Carmen Amelia, adică de pămînturile din Providencia, de casa de la Quito și de toanele bătrînului Manuel Pintado.

— A! a! a!

— Mergeţi înainte, stăpîne!

— A! a! a!

— Pe aici... pe aici...

Ceaţa albă s-a subţiat, destrămîndu-se în fîşii subţiri care se tîrau încet peste vegetaţia pitică a culmilor. La lumina soarelui călduţ depărtările s-au limpezit. Norii au rămas în urmă. O potecă întortocheată cobora pe clinul unei coaste. La orizont se iveau dealurile.

— Parcă s-a mai înseninat.

— Aşa se pare. Ne găsim pe vîrful cel mai înalt, la patru mii trei sute de metri înălţime. E grozav, nu-i aşa?

— Cumplit!

— Nu mai îndemna dobitocul, stăpîne.

Departe, foarte departe, se zărea lanţul munţilor înalţi. Temîndu-se de drumul primejdios care şerpuia la picioarele lui şi tulburat de frumuseţea priveliştii, Gabriel opri catîrul şi-l întrebă pe metis:

— Dar unde-i satul?

— E aproape.

— Aproape! a repetat Gabriel, morocănos. Nu era în apele lui, mai ales că simţea din ce în ce mai tare o durere de şale.

La prima vedere, satul îi apăru domnului de la oraş ca o îngrămădire de colibe şi case cenuşii, răsărind, printre ziduri de pămînt prăbuşite, în mijlocul unei vegetaţii luxuriante, de napali şi de agave. Străzile întortocheate şi dezgustător de murdare erau mărginite de şanţuri cu apă tulbure, din care oamenii beau în timpul zilei, şi în care îşi făceau nevoile în nopţile fără

lună. Biserica monumentală, cu turnurile ei albe ce se înălţau parcă în batjocură, îşi întindea umbra protectoare peste îngrămădirea de locuinţe ale metişilor, toate cu cerdac spre stradă. În piaţă era o pajişte arsă, cu roiuri nesfîrşite de muşte, mirosind urît, pe care o scurmau porcii şi o cutreierau măgarii. Oamenii, cu priviri speriate, păreau cuprinşi de plictiseală. Priveau bănuitori din pragul casei sau se ascundeau după uşile întredeschise şi după garduri, pentru a putea pîndi în voie, nevăzuţi.

Cînd metişii şi-au dat seama că străinul care trecea spre Providencia e noul lor stăpîn, a început să crească din toate părţile un vuiet de bîrfeli şi păreri de tot felul.

— El e ! E chiar el !

— Îl vedeţi pe Isidro ! Ce mai trăncăneşte !

— Pălăvrăgeală de intendent...

— Regele a murit, trăiască regele !

— E tînăr, pare de treabă...

— Poate că pare numai...

— O fi de treabă cu tîrfele...

— Ca un cîine, îl urmează Isidro ăsta !

— După cum şi este.

— Cîine să fie, dar să ne apere măcar apa.

— Lemnele din munţi... şi drumurile...

— Să dea Domnul !

— Om bun, Isidro...

— *Metis* de-al nostru...

— Ce-o fi ştiind veneticul ăsta despre muncile cîmpului ?

— Despre indieni...

— Şi despre nevoile noastre...

— De ce trebuie să ştie? Nu-i el stăpîn, marele stăpîn?

Simţind cum toate privirile se aţinteau asupra lui, Gabriel încerca să pară dispreţuitor. „Parcă şi-ar bate joc... Rîd de mine? Sînt stăpînul lor. ce naiba!" gîndea el. Ca să le impună respect, îşi încruntă sprîncenele şi îi privi cu ochi sfredelitori, ţinînd fruntea sus şi strîmbînd din nas, de parcă ar fi mirosit a putregai.

— Să mergem! spuse el, după ce bău o sticlă de bere în faţa cîrciumii mătuşii Candelaria.

— Îndată, stăpîne.

Casa din Providencia, cu zidurile ei mari clădite din chirpici, cu cerdacul care se întindea pe toată lungimea fatadei, cu stîlpii ei vechi de lemn, nu l-a surprins pe Gabriel. Ba chiar i se părea că o mai văzuse cîndva şi că o cunoştea bine. Îi vorbise despre ea de-atîtea ori soţia lui, şi mai ales răposatul socru. El însuşi cunoscuse destule asemenea case pe la moşiile din munţi. În schimb i se păreau neobişnuite şi respingătoare funinginea şi bezna din şoproane, mirosurile care veneau de la moară, din cocioabele slugilor, de la tîrlă, din grajduri, de la cuptor, şi din toate acareturile îngrămădite în jurul casei.

Nici nu trecu bine de primul gard, împletit din nuiele şi sîrmă, cînd îi ieşi în întîmpinare o haită zgomotoasă de cîini. De la bucătărie şi dintr-unul din şoproane s-au năpustit grămadă servitorii, indieni şi indiene. Între saluturi şi plecăciuni, cu îngînări de: „Ave Maria, stăpîne, *su mercé*", s-au grăbit să-l ajute la descălecat,

şi să dea ajutor la descărcarea desagilor şi adăpostirea catîrilor.

Văzînd hamacul întins între un stîlp al casei şi peretele cerdacului, şi continuîndu-şi cu şiretenie slujba lui de sfetnic indispensabil, Isidro l-a poftit pe noul stăpîn al moşiei să se întindă puţin şi să se odihnească. Ar fi dorit să înceapă vorba despre... Dar tocmai atunci, respectînd fără îndoială un vechi obicei, a ieşit din penumbra unei case indiana Juana, acum femeie în toată puterea cuvîntului, cu şolduri împlinite şi sîni rotunzi, ca să îngenunche surîzînd la picioarele nobilului de la oraş şi să-i scoată cizmele. Aşa făcea totdeauna cînd răposatul Don Manuel se înapoia seara, de la plimbare sau din sat. Lui Quintana gestul i-a displăcut, mai ales că femeia aceea, care îngenunchease la picioarele lui, răspîndea o duhoare de mizerie şi murdărie, un abur cald de năduşeli ascunse, de baligă proaspătă, de carne putredă, de coteţ de porci înfierbîntat la soare, şi de cîine plouat, o putoare care îi pătrundea prin toţi porii, întorcîndu-i stomacul pe dos.

— Nu ! strigă noul stăpîn, simţind că-i vine să verse.

— Lăsaţi-o, stăpîne, să vă desfacă curelele. E un obicei indian, îi explică Isidro, cu tonul unuia care apără vechile datini ale locului.

— Nu ! Pleacă !

Înfricoşată de stîngăcia ei, şi văzîndu-şi respinsă dorinţa fierbinte de a-şi sluji stăpînul, femeia ridică ochii, prostiţi de uimire, şi bolborosi :

— Tătucă, *su mercé*, eu...

Pe faţa grosolană şi împietrită a femeii, lui Gabriel i se păru că citeşte o pornire ascunsă de răzbunare, o nestăvilită ură şi dorinţă de a ucide.

— Nu ! La naiba ! repetă stăpînul, şi plesni cu biciul obrazul femeii.

— *Ayayay*, tătucule !

— Nu !

— *Ayayay !*

Cu o mişcare grăbită, Isidro o îndepărtă la vreme pe indiană de furia seniorului.

— Cară-te, nesimţito ! Femeile la bucătărie ! Pleacă numaidecît şi nu mai căsca ochii !

Pentru a-şi ascunde furia sa de stăpîn laş, Gabriel se întinse în hamac. Metisul, care tot căuta prilejul pentru a fi întărit în slujba de intendent, în loc să se retragă, cum ar fi fost cuviincios, se aşeză pe nişte saci şi hamuri, îngrămădiţi într-un colţ, şi zise :

— Sînt nişte animale, stăpîne. Nişte animale ! Cîtă osteneală ne-am dat, cu stăpînul Manuelito, fie-i sufletul binecuvîntat, pentru a-i învăţa să priceapă de vorbă bună ! Parcă ai vorbi cu pereţii... E groaznic să ai de-a face cu aceşti indieni ordinari. Groaznic şi primejdios... Nişte tîlhari blestemaţi ! Odată, plictisiţi de neghiobia lor, ne-am apucat şi-am spînzurat pe cîţiva de degetul cel mare... I-am pus să atîrne frumuşel toată noaptea în şopronul morii... Le-am uns cu untură labele, ca să-i muşte şobolanii... I-am lăsat să urle... Nici atunci nu s-au îndreptat ! Veţi vedea, stăpîne...

Trăncăneala monotonă şi fără rost a metisului l-a mai liniştit pe Gabriel. Între timp, din

curiozitate de orăşean, cuprinse cu privirea lucrurile care îl înconjurau şi care erau în stăpînirea lui, de acum înainte. Zidurile vechi, cu tencuiala căzută, se desfăceau în bucăţi, iar de pe capitelul stîlpilor, cu coarne de cerbi, atîrnau frînghii, zăbale şi cîrpe slinoase.

— Eu... eu am văzut arzînd flăcări de argint în vatră... Împreună cu defunctul stăpîn, m-am apucat şi am săpat... Fleacuri ! Am găsit doar o grămadă de oase omeneşti.

— Oase ? întrebă Quintana maşinal, fără să ştie ce spune. Apoi privi pe ascuns podeaua de cărămidă tocită şi unsuroasă. Umezeala cuprinsese partea de jos a zidurilor. Focul, care ardea în bucătăria de la capătul cerdacului, arunca lumini portocalii prin colţuri, dînd o înfăţişare de sculptură antică figurii intendentului. Isidro avea gura adînc tăiată, mustăţile rare, faţa colţuroasă, ochii negri şi neliniştiţi, fruntea îngustă, acoperită de un *sombrero* de formă nelămurită. Purta un *poncho* [1] lung şi lucios, pantaloni din piele de ied, murdăriţi cu pămînt şi bălegar, bici de vînă de taur, îmbrăcat în piele de oaie, iar în picioare încălţăminte din piele de berbec, cu *roncadoras* [2].

— Pe cînd eram flăcău şi dormeam în şopronul de lîngă bucătărie, gemetele sufletelor în suferinţă mă trezeau în mijlocul nopţii.

— Suflete în suferinţă ?

[1] Haină fără mîneci (n. r.).
[2] Pinteni mari, obişnuiţi în Ecuador şi Bolivia (n. tr.).

— Am văzut cu ochii mei cum se prefăceau în praf şi cenuşă !

— Ce vorbeşti ?

— Vă jur, stăpîne !

— Lumina electrică n-a mai lăsat nici o fantomă în oraş ! a spus Gabriel pe tonul afectat şi batjocoritor al omului „civilizat".

— O fi la dumneavoastră, dar la ţară e altfel. Casa aceasta, cu toată gospodăria ei, înainte de a ajunge în stăpînirea lui don Manuelito, a fost a unui bătrîn zgîrcit, un om al dracului, despre care se spune că azvîrlea în flăcările cuptorului copiii indiencelor pe care le lăsa însărcinate.

— Ce zici ?

— După cît se spune, îşi băgase în cap să se facă sfînt...

— Un sfînt în lumea civilizaţiei noastre ?

— Un sfînt dintre cei ce se înalţă la cer, după ce sculptează şi pictează pentru biserici.

Neliniştit şi plin de bănuieli cu privire la originea acestui metis vorbăreţ, Gabriel îl întrebă pe neaşteptate :

— Şi de cînd eşti dumneata în această casă ?

— Din totdeauna, stăpîne. Se zice că aici m-am născut.

— Aici ? Şi părinţii dumitale cine sînt, unde se află ?

— Ei, drace !... Părinţii mei ? bolborosi metisul scărpinîndu-se în cap, cu un aer ruşinat şi mîndru în acelaşi timp. Ar fi dorit să ocolească întrebarea pe care totuşi o căuta. Dar... Făcu o pauză, se aşeză mai bine pe grămada de saci şi hamuri. De unde venea ? Cine era în realitate ?

— N-ai putut veni pe lume fără să ai părinți, stărui Gabriel.
— Asta nu. Desigur că nu se poate.
— Atunci ?
— Au murit.
— Amîndoi ?
— Da, stăpîne.
— Cum îi chema ?
— Dumnezeu nu mi-a îngăduit să-i pot...
— Cunoaște ?
— Chiar așa. Stăpînul Manuelito, fie-i sufletul binecuvîntat, știa totul. El mi-a spus odată că mama mea a murit cînd m-a născut.
— Și tatăl dumitale ?
— Nu mi-l amintesc. Foarte ciudat, stăpîne, nu-i așa ? E îngrozitor să fii tată de copii săraci, de metiși săraci, ca mine. Și e mai îngrozitor cînd stăpînul îți spune, parcă cu glasul lui Dumnezeu : „Tu, Isidro Cari, ești singur și părăsit".
— Te cheamă Cari ? Așadar, tatăl dumitale...
— Nu. Cari înseamnă bărbat. Cînd m-am născut, trebuie să fi spus cineva : „S-a născut un băiat". Și de atunci...
— Don Manuel nu ți-a spus mai mult ?
— Nu, stăpîne.
— Ceva... care să-ți asigure viitorul ?
— Viitorul meu ? Eu singur trebuie să mi-l fac. Așa sîntem noi, metișii... Asta-i soarta noastră.
— E mai bine așa.
— Dar să vedeți, stăpîne. Nu pot să fiu nerecunoscător. Dumneavoastră pot să vă spun tot.

Cînd era încă în viaţă, stăpînul mi-a dăruit o bucată de pămînt şi o căsuţă.

— Daaa ?

— Am acte făcute la San Martín, cu ştampilă, cu iscălituri, cu martori, aşa cum trebuie.

— Cine ar fi crezut că don Manuel...

— Într-o zi, cînd veţi avea vreme, vă rog să veniţi să vedeţi... Pentru plăcerea de a se văicări, Isidro era să spună *„huasipungo*-ul meu", dar vorba nu i se păru potrivită cu planurile sale, şi adăugă : Casa mea... Proprietăţile mele... Casa intendentului era la fel ca toate celelalte din sat, răspîndite prin văile şi pe coastele munţilor ; chiar cînd maimuţăreau arhitectura locuinţei latifundiarului — acoperiş de olane, pereţi văruiţi în alb, coarne ramificate pe capitelurile pilaştrilor, arabescuri de oase pe lespezile cerdacului, deschis spre drum, paratrăsnet — aceste case trădau înrudirea lor cu vechea colibă indiană : prispă din chirpici, adăposturi pentru cobai în bucătărie, şi nici o fereastră ceva mai mare.

Între timp se lăsase noaptea peste sat. Se auzea foşnetul frunzelor, larma broaştelor şi a greierilor, lătrat de cîini. Drumurile, moara, hangarul, stîna, coteţele, cuptorul abia se mai zăreau. În cerdac apăru deodată bucătăreasa, o bătrînă indiană cu chip de vrăjitoare, ţinînd în mînă o lumînare, ca să facă lumină. Se apropie de metisul Isidro şi-i spuse ceva, cu glas scăzut. Apoi aşteptă.

— Poftiţi la masă, vă rog, stăpîne...

— La masă ? Să dea Dumnezeu să pot...

— Pe aici... Pe aici...

Cînd Gabriel, călăuzit de bătrîna indiană, a intrat în camera care servea drept sufragerie, şoarecii au început să alerge în penumbră, printre scaunele înalte şi prin colţurile unde se aflau grămezi de hamuri. Isidro, care ştia că un intendent trebuie să-i poarte respect stăpînului, îşi aşteptă porţia, aşezat pe un butoi gol, de petrol, lîngă uşă, în timp ce cîinii îi lingeau mîinile şi îşi frecau botul şi spatele de pantalonii lui.

Tînăra indiană Juana a servit masa, dar Gabriel, îngreţoşat şi obosit, n-a putut mînca nici *carincho*[1], nici brînza frămîntată, nici să bea lapte dulce sau *chicha*[2].

— Beţi un păhărel, l-a poftit Isidro, văzînd că stăpînul n-are poftă de mîncare.

— E rachiu tare ?

— Bun la toate, ca şi Dumnezeu. La necazuri... la friguri...

— Friguri ?

— Se mai întîmplă...

În dormitorul spaţios şi întunecat era un pat cu polog, un dulap în perete, plin cu sticle, o etajeră cu medalioane, un cufăr mare, un covor prăfuit şi jerpelit, o oală în noptieră şi o cruce pe perete. Gabriel zări în cuier un bici făcut din trei curele şi încolăcit ca un şarpe.

— Asta ce e ? întrebă, cuprins de o dorinţă nelămurită de a fugi.

— Cravaşa stăpînului Manuelito. E aşa cum a lăsat-o după ultima raită printre indieni. Acum

[1] Mîncare de carne cu ardei iute (n. tr.).
[2] Băutură fermentată din porumb (n. tr.).

va trebui, stăpîne, să o folosiţi dumneavoastră. E a dumneavoastră.

— Face parte din moştenirea mea...

— Da, împreună cu pămîntul, cu munţii, cu indienii, cu animalele, cu apele, cu tot ce se află.

— Miroase urît...

— Aşa-i, întări metisul, după ce vîrîse nasul între curelele înnegrite.

— Pff !

— Miroase a păr de catîr, a vînt de podiş, a noroi de mlaştină, a trup cald de femeie, a sînge şi a priveghi indian. Fără bici nu poate nimeni să fie un mare stăpîn. Cine şi de ce să-l respecte ? Cine şi de ce să-l asculte ? Cine ?

— Bine, bine...

— Mi se pare că stăpînul doreşte să se culce.

— Da. Aş vrea să dorm.

— Înainte de a pleca, aş îndrăzni să vă rog ceva, stăpîne, spuse Isidro cu obişnuita-i umilinţă şi viclenie, în timp ce punea pe noptieră candela şi sticla cu rachiu, pe care o adusese din sufragerie.

— Ce ?

— Aş îndrăzni să întreb, stăpîne, dacă voi mai rămîne intendent. Don Manuelito, fostul meu stăpîn, spunea totdeauna că voi fi intendent cît voi trăi.

— Nu văd de ce n-ai fi.

— Dumnezeu să vă răsplătească, stăpîne.

— Aşa am hotărît, încheie seniorul de la oraş apropiindu-se de metis şi împingîndu-l spre uşă, fără altă vorbă.

În trapul ostenit al catîrului, Isidro se cufundă în noapte. Bucuros că s-a văzut întărit în slujbă, se întreba cum de a putut vorbi pe şleau cu noul său stăpîn. Niciodată nu îndrăznise să se poarte astfel cu don Manuel Pintado. Bătrînul ştia multe, le vedea pe toate, avea ochi de demon. „Stăpînul cel nou e cam nerod. Nu ştie nimic din cîte ştiu eu", îşi zicea metisul. Se simţea liber, stăpîn pe situaţie, şi acest sentiment creştea în inima lui. Tot felul de planuri, încă nelămurite, îi treceau prin minte. Va putea oare?... Ce? Nici el nu-şi dădea seama. Cu o mişcare prin care vorbeau parcă nădejdile lui ascunse, îşi îndreptă picioarele şi dădu pinteni catîrului.

Cîteva zile mai tîrziu, după ce răscoli prin şoproanele părăsite, prin moară şi prin casă, după ce-şi băgă nasul unde trebuie şi unde nu trebuie, după ce mută din loc vasele de aramă şi butoaiele, stîrnind panică între şoareci şi nori de praf, mirosind a funingine şi-a păienjeniş, Gabriel îşi dădu seama că această lume dezgustătoare şi plină de surprize începea să-l intereseze. În adîncul lui se temea să nu rămînă prizonier pe viaţă al acestor locuri. Se gîndea cum ar fi putut să folosească mai bine cunoştinţele intendentului pentru realizarea în grabă a unor afaceri, care în puţin timp — în zece, şapte, cinci luni — să acopere poliţele ajunse la scadenţă şi datoriile care apăsau asupra moştenirii lui.

— Aş putea să fierb rachiu... Aş putea să macin trestie... îşi făcu planul, cînd descoperi într-un colţ un alambic uriaş.

— A fost odată... Acum nu se mai găseşte trestie de zahăr, stăpîne, a spus Isidro, scărpinîndu-se în cap.

— Cum ?

— Să vedeţi. Lunca de pe malurile rîului, folosită mai demult pentru plantaţiile de trestie, a fost acoperită de ape. Ce n-am făcut şi eu şi stăpînul Manuelito ! Degeaba ! Plantaţiile, la care ţineam cu toţii, au fost complet nimicite. Pedeapsa lui Dumnezeu, spuneau oamenii.

— Ce pedeapsă ? E o prostie... Păcat de atîţia bani băgaţi în alambic.

— Şi cît s-au căznit oamenii să-l aducă pînă aici ! În spinare l-au cărat indienii, dintr-o parte în alta a podişului. L-ar fi putut încărca în autobuzul care mergea pe şosea pînă la San Martín. Trei indieni şi-au frînt spinările...

Gabriel zări în clipa aceea cocinele de porci ; furios de cîte îi era dat să îndure ca mare stăpîn, şi ca să-şi verse necazul, porunci pe un ton hotărît :

— Să nu mai văd porci în curte !

— Dar aduc venituri bune, stăpîne.

— Nu pot să sufăr mirosul lor.

— Să vedeţi, stăpîne. Iei o turmă de scroafe slabe şi le dai drumul în munţi, cu un vier bun. După cîteva luni, le bagi din nou în coteţe, le îndopi timp de cîteva săptămîni cu tărîţe şi... afacerea-i gata.

— Am spus nu ! Să-i vinzi.

„Să-i vînd", repetă Isidro. Speranţa ce-i încolţise în gînd, de cum l-a cunoscut pe Gabriel, că-l poate înşela uşor, i se întări şi plănui o bună afacere.

— Am să fac întocmai cum aţi poruncit.

Puţin timp după aceasta, porcii au dispărut de acolo. Isidro i-a înmînat lui Gabriel o sumă de bani, după ce şi-a vîrît în buzunar o bună parte din ei, fără teamă — îndrăzneţ cum era — de a se face tovarăş cu Gabriel la moştenirea lui don Manuel Pintado.

Scîrba pe care o simţise seniorul de la oraş, la prima lui apropiere de indiana Juana, s-a transformat, încet-încet şi tot mai stăruitor, într-o plăcere ciudată, aproape sadică, de a se afla în vecinătatea fetei. Îl dezgusta mirosul ei, mîinile ei murdare, îmbrăcămintea unsuroasă, picioarele mînjite de noroi, glasul de pasăre rănită cerînd parcă mereu iertare ; şi totuşi, la toate acestea se adăuga o ispită, o poftă nelămurită. Sprîncenele dese, linia puternică a umerilor obrazului, sînii care se ghiceau plini sub cămaşa de pînză, gura cărnoasă, pe jumătate deschisă, şoldurile strînse în *anaco* [1], braţele goale cu brăţări de mărgean, privirea sălbatică, gesturile primitive aţîţau cu ademeniri diavoleşti poftele bărbatului, osîndit la acea castitate silită, despre care Gabriel amintea prietenilor din capitală, în scrisorile lui.

„Joc un rol foarte ingrat, acela de stăpîn *su mercé !* După ce ţi-am zugrăvit în culori atît de negre poporul indian, viaţa economică a ţinutului şi traiul meu de fiecare zi, nu mai e nevoie să-ţi mărturisesc că o duc foarte greu. Încă n-am

[1] Fustă largă, din pînză, pe care o poartă indienele (n. tr.).

putut pune mîna pe biciul în trei curele — Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh — care miroase a sînge de indian şi pe care l-am găsit printre comorile moştenite de la socrul meu. Mă exasperează muştele, şoarecii, noroiul, murmurul jalnic al femeilor, prezenţa slugilor şi a slujnicelor din casă. Dacă aş putea să-ţi mărturisesc chinurile umilitoare la care mă supune — şi poate conştient — indiana, servitoarea casei, poate m-aş simţi mai liniştit. E ceva obsedant, care se agaţă de mine şi îmi aţîţă toate pornirile sălbatice din sînge. E ca un abur care adună în el mirosurile urîte ale cîmpului, bezna din moară, coteţele porcilor, pămîntul putred, mortăciunile care zac sub cerul liber. Am să-ţi spun cîndva în ce măsură toate acestea sînt în acelaşi timp scîrbă, mîngîiere, nelinişte şi refugiu. Zilele trecute am fugit ca un nebun, şi m-am căţărat pe coasta muntelui. Cînd am ajuns sus într-o poiană, sfîrşit de oboseală, mi s-a părut că simt în aer miros de sălbătăciune. Am închis ochii. Sub gene, lumina crudă a unei senzaţii plăcute m-a lăsat năucit."

Pe măsură ce zilele treceau, planurile de grabnice înnoiri ale lui Gabriel, şi sfaturile interesate ale intendentului (care adusese negustori metişi pînă în cerdacul casei proprietarului) au ţesut o adevărată reţea de învoieli şi înţelegeri între metişii din Guagraloma şi stăpînul Providenciei.

— Stăpîne, dumnealui e cumătrul Torcuato Rodríguez care ne-a cumpărat purceii, spuse într-o seară Isidro, însoţind un om de statură mij-

locie, îmbrăcat într-un *poncho* jerpelit şi pantaloni cîrpiţi la genunchi.

După această prezentare, şi după ce vorbiră în cerdac despre o mulţime de lucruri lipsite de interes, omul de statură mijlocie, cu *poncho* şi pantalonii peticiţi, necunoscut lui Gabriel, a spus zîmbind, ca şi cum s-ar fi scuzat şi s-ar fi rugat în acelaşi timp :

— Aşa cum am cumpărat porcii, aş dori să-mi vindeţi copacii din pădurea de la Rinconada. Dar nu cu preţul pe care-l cere cumătrul Isidro. Ar fi drept să-mi faceţi o reducere.

— Reducere ? a întrebat Gabriel, căutînd să înţeleagă despre ce e vorba. Îi spusese în ajun Isidro ceva despre o afacere cu pădurea, dar cam pe ocolite, cum vorbea el întotdeauna în asemenea împrejurări.

— Cumătrul Isidro îmi cere treizeci de *sucres* [1] de fiecare copac. Apăi, de ce atîta ? L-am rugat să-mi facă o reducere şi mi-a spus să vorbesc cu dumneavoastră. De aceea am venit să vă rog...

— Să mă rogi ?

— Da, să vă rog.

— Don Manuelito, stăpînul, dădea cu douăzeci copacii cei mai groşi de la munte. Aceştia sînt copaci de pădure.

— Şi pe cei din pădure cum îi dădea ? a întrebat Gabriel, neîncrezător din fire.

— Nu s-a învoit să-i vîndă niciodată.

— Niciodată ?

[1] Monedă de argint din Ecuador (n. r.).

— Cumătrul Isidro se poartă cu noi ca un vrăjmaş al săracilor. Nu e bine! a stăruit Rodríguez, cu o indignare care părea sinceră.

— Şi ce? Nu sînt intendent? Trebuie să apăr bunurile stăpînului.

— Dar nu cum îşi apără cîinele osul, cumetre!

— Bine, bine, ajunge...

— Iertaţi, stăpîne. Eu simt nevoia să-i spun omului în faţă ce gîndesc.

— Dumneata, Isidro, crezi că s-ar putea face o reducere? întrebă Quintana pe un ton hotărît.

— Dacă se poate? Se poate... Eu, desigur... Dumneavoastră înţelegeţi... Bine, dar făcînd o comparaţie cu ceilalţi, nu scoatem nimic în plus.

— Ei, şi ca să nu mai lungim vorba, să fie douăzeci şi cinci bucata, spuse Gabriel mîndru, ca şi cum ar fi judecat mai drept decît Solomon.

— Douăzeci şi cinci de *sucres?*

— Da sau nu?

— Ce să fac! Tot e mai bine decît să stai cu mîinile în sîn. Vreo cinci sute de *sucres* pot să vă dau acum, bani număraţi. Restul îl voi plăti încetul cu încetul. Vă voi fi recunoscător, domnule. Copiii mei şi femeia mea, sărmana, de asemeni...

Intendentul dădu din cap în semn de învoire, iar proprietarul cel nou întări tîrgul, cu un gest generos:

— S-a făcut?

— S-a făcut. Să fie într-un ceas bun!

— Mîine vom merge cu Isidro să vedem copacii, hotărî Gabriel.

Cînd metişii s-au văzut la oarecare depărtare de casă, Torcuato Rodríguez, ridicîndu-se în

scara şeii şi uitîndu-se înainte şi înapoi, vorbi cu teamă, pe un ton de complice :

— Mi se pare că nu ne va reuşi lovitura, cumetre.

Isidro, care mergea înainte, opri catîrul, şi întorcînd capul, întrebă plin de sine, aşa cum obişnuia să vorbească cu oamenii de teapa lui :

— Dar eu unde sînt ?

— Vrea să vadă copacii !

— Nu mai spune ! zise intendentul, cu un aer care părea să spună : „Pe ăsta-l mănînc ca pe-un pui de găină !"

Cei doi cumetri străbătură timp îndelungat cărarea îngustă şi pătrunseră în desişul care o mărginea de-a lungul coastei, fără să schimbe o vorbă. Cînd ieşiră la drumul larg, Isidro rupse tăcerea :

— N-am să-i arăt copacii. Nu, frăţioare, nu mă crede atît de prost. Atîta cap mai am şi eu. Cum o să fac una ca asta ? Mă ocup eu, nici o grijă, doar am şi eu partea mea.

— Să te gîndeşti şi la peoni. Fără braţe de muncă nu se poate face nimic în această afacere.

— O ştiu, *carajo*[1] *!*

— Dar ceva îmi spune...

— Că pe toate va trebui să le fac eu, nu-i aşa ? Şi ne-am înţeles, cîştigul pe din două.

— Cînd te gîndeşti că săracul, vai de el ! trebuie să se roage lui Dumnezeu pentru sănătatea Sfintei-Treimi, ca să trăiască...

[1] La naiba (n. tr.).

Isidro, care cunoştea prea bine sufletul temător al cumătrului, crescut pe moşie la umbra parohiei (fusese paracliser în tinereţea lui), a căutat să-i vorbească deschis, ca de la bărbat la bărbat :

— N-ai să-mi vii cu văicăreli în ultima clipă. Întotdeauna te plîngi ca o muiere ! Dumnezeu te va pedepsi. Te văicăreşti într-una, fricosule. Noi, metişii, sîntem singuri şi fără nici un sprijin, trebuie să fim bărbaţi, să nu tremurăm pentru orice prostie, să ne cîştigăm viaţa cum om putea. Dă zor, să ne grăbim. Cu un păhărel la surorile Cumba, te lasă tremuriciul.

— Surorile Cumba ? Ave Maria ! Cînd ştii bine ce-au făcut !

— Iar începi ?

— Să vezi. Sărmana Trinidad mi-a povestit că cea mare l-a lăsat fără gologani pe Cabrera, şi că mijlocia i-a dat *chamico* [1] lui don Nicolás.

— Se spune numai, *carajo.* E o minciună !

— Minciună ?

— Bine... Dar dacă n-ar face aşa, cum s-ar descurca săracele ? Să aibă copii şi să-i crească, nu-i uşor pentru femeile noastre. Fiecare îşi cunoaşte greutăţile lui.

Gabriel, călare pe cel mai bun catîr din grajd şi însoţit de intendent, a pornit pe proprietăţile sale, într-o zi însorită, cu cer limpede, cu păsări ciripind prin păduri, şi cu nesfîrşite nuanţe de

[1] Băutură presupusă a avea darul de a „fermeca" (n. tr.).

verde în luncă. Se auzea murmur de apă prin rîpi şi văgăuni, lătrat de cîine şi voci bărbăteşti venind de departe. Un văl albăstrui înfăşura lanţul munţilor. Priveliştile erau vesele, dar printr-un contrast de neînţeles, oamenii răspîndiţi pe terenurile însămînţate din vale, prin cotloanele muntelui, prin povîrnişurile podişului, pe peticele lor de pămînt, erau cenuşii, tăcuţi şi diformi. Ca un fel de încheiere a celor pe care stăpînul lui putea să le observe, Isidro şi-a spus părerea.

— Aceşti indieni păcătoşi sînt nişte tîlhari, stăpîne. Parcă au fost crescuţi de Necuratul. I-aţi văzut cum trăiesc ? Te-apucă scîrba. Dacă v-aş povesti... Odată, fie-i sufletul binecuvîntat, stăpînul Manuelito, cu inima lui bună şi atît de miloasă, le-a dat paturi. Ştiţi ce au făcut ? Au pus găinile în pat şi ei s-au culcat cum le era obiceiul, pe jos, printre cobai, printre pieile de oaie, printre cocenii de porumb. Mint ca nişte diavoli ! Dacă vreodată vor veni la dumneavoastră cu pălăvrăgeli, să nu le daţi crezare. Nu vor nici în ruptul capului să plătească datoriile părinţilor şi bunicilor răposaţi...

— Datorii ?

— Avansurile pe care le-au primit de ziua Fecioarei.

— Şi cine urmăreşte aceste datorii ?

— Nimeni. Eu însă nu le-am uitat.

— Nu se poate ! Trebuie să găsim pe cineva care să facă treaba asta, să noteze, să mă ţină la curent...

— Stăpîne... Don Manuelito avea toate socotelile în minte. Aşa e mai bine.

— În minte? Nu. E nevoie neapărat de un contabil, sau cum îi mai spune aici?

— Socotitor, vreţi să spuneţi.

— Întocmai.

— Poate voi putea să-l conving pe Víctor Simbana. Să dea Domnul să primească. E singurul pe care îl ştiu.

Mai tîrziu, Gabriel a povestit într-o scrisoare vizita lui pe pămînturile Providenciei, în felul următor:

„Am simţit o adevărată mîndrie şi o adîncă nelinişte sufletească, cercetînd traiul de toate zilele al indienilor de rînd. Murdari, săraci, nepăsători, biciuiţi de flagelul unei naturi aspre, ei duc o viaţă grea. E ceva în ei care agonizează şi moare. Te-ai deprins să priveşti cum copiii aleargă îndărătul gardului *huasipungo*-ului, cum femeia merge totdeauna în urma soţului ei, sprintenă şi îmbietoare, cum bărbatul trudeşte zece ore pe zi la lucrul cîmpului; totul se îndeplineşte însă mecanic, fără nici o credinţă şi fără nici o ţintă. Oamenii aceştia au intrat în descompunere. Mirosul blestemat de muribund te urmăreşte pretutindeni. Şi totuşi, trebuie să mărturisesc că lumea aceasta mă atrage, mă ispiteşte. Dorinţa mea se îndreaptă spre forme primitive, spre carnea rău-mirositoare şi caldă a indienei Juana, care răspîndeşte un miros de cadavru dar şi de pămînt roditor. Cînd am spus că îmi e nesuferită, poate minţeam; poate căutam o

apărare împotriva provocării viclene a corpului ei, a umilinţei ei, a fiinţei ei gata întotdeauna să se supună"...

Víctor Simbana era un ţăran înstărit, care purta încălţări din piele de viţel, pălărie slinoasă, şi gîtul înfăşurat într-un fular. Trăise ca băiat în capitală, de unde, pe lîngă puţinii gologani pe care i-a moştenit la moartea părinţilor, s-a întors cu un dinte de aur în gură şi cu meşteşugul de „om de încredere al îndrăgostiţilor". De-o vîrstă nedefinită, cu faţa împietrită, cu braţe îndemînatice şi picioare lungi, don Víctor — cum îl numeau fetele şi flăcăii care îi cereau să le ticluiască scrisori de dragoste — era totdeauna de faţă la praznicul zilelor onomastice, la rugăciuni, la priveghi, la înmormîntări, la luptele de cocoşi, la întrecerile de pelotă cu mănuşă, la căsătorii şi la chefurile care se încingeau în odăile din fund, ale celor două sau trei cîrciumi din sat, unde se spuneau snoave, se pălăvrăgea despre minunăţiile de la oraş şi se discuta politică, despre conservatori şi liberali. Rîsul şi cuvintele lui de duh trezeau admiraţia şi uimirea tuturor. Víctor Simbana era, într-adevăr, foarte vorbăreţ cu oamenii din sat, dar în faţa moşierilor se ruşina şi nu scotea un cuvînt.

Isidro s-a gîndit că Simbana era singurul ştiutor de carte, chemat să potolească graba de control a stăpînului. Într-o duminică, înainte de a se înapoia la Providencia, porni în căutarea

viitorului socotitor. O fetiţă în zdrenţe, care păzea porcii în piaţă, l-a lămurit că locuieşte la mătuşa Candelaria.

Cînd intendentul s-a arătat în pragul dughenii unde se vindea tutun, maţe, picioare şi burtă de vacă, precum şi tot felul de alte mărfuri murdare şi pline de funingine, bătrîna patroană şi-a ridicat faţa puhavă, de dinapoia tejghelei, făcute din cutii puse una peste alta, şi începu să sporovăiască :

— Ce minune, că don Cari mai dă pe la noi ! E un dar de la Dumnezeu. V-aţi plictisit, cu adevărat, de fetele căruţaşului ? Ştiam că Isabelita v-a vrăjit cu farmecele ei. Nu vreţi să mai veniţi duminica pe la noi să trageţi o duşcă ?

Fără să ia în seamă trăncăneala bătrînei, Isidro o întrebă :

— O fi pe aici amicul Simbana ?

— Ce vreţi cu el ? Nu cumva vreţi să-l duceţi să-l farmece şi pe el surorile Cumba ? Asta nu. Eu îi dau masă de scris, hîrtie, călimară, toc...

— Aş vrea să-ţi pun numai o întrebare.

— O întrebare ? Săraca de mine ! Înainte de toate trebuie să beţi ceva. Cu un păhărel în faţă, te simţi alt om.

— Bine... Dă-mi o jumătate de rachiu.

Cît ai clipi din ochi, bătrîna a şi venit cu băutura, vîrîndu-şi banii în sîn, sub cămaşa unde, în afară de gologani şi doi sîni umflaţi şi negri, mucezeau într-o sudoare stătută, lucrurile ei cele mai de preţ : mătănii sfinţite, o piatră fermecată împotriva deochiului, o legătură din frunze de

simayuca[1], cu urme strălucitoare de cantaridă. Erau farmecele meseriei ei de vrăjitoare şi de doftoroaie, lîngă care mai păstra o relicvă de la pelerinajul ce-l făcuse la Sfîntul din Arbol, şi o cocardă tricoloră de la soldatul care, cu mulţi ani în urmă, „îi răpise“ fecioria.

În clipa cînd Isidro a intrat în odaia din fund, Simbana tocmai încheia scrisoarea de dragoste a unei tinere metise, care părea foarte ruşinată şi căreia scriitorul îi spunea tocmai :

— Fiindcă e vorba de dumneata, fetiţă uşuratică, am desenat pe margine o inimă străpunsă de un pumnal.

— Domnul să vă răsplătească !

— Costă un *real*[2] în plus.

— N-am. Am adus cît mi-aţi spus, după cum ne-am înţeles.

— Dă cît o fi, *carajo*. E o prostie să mai facă cineva artă pentru voi.

După ce a plecat fata, Isidro a spus în glumă prietenului său :

— Un *real*, doi *real*-i. Fleacuri ! Eu îţi propun un cîştig serios. Un mănunchi straşnic de spice, cum spun oamenii din Guayas[3]. Să bem mai întîi un păhărel, ce zici ? Să prindem puţină putere.

Înainte de a termina jumătatea de sticlă de rachiu, Isidro l-a ispitit pe lacomul don Víctor cu un şir întreg de perspective mănoase.

— Nu mai spune, omule !

[1] Buruiană de leac (n. tr.).
[2] Monedă divizionară spaniolă (n. r.).
[3] Provincie din Ecuador (n. tr.).

— Va trebui să te înțelegi cu mine. Dumnealui nu se pricepe la astfel de treburi. Eu le am pe toate însemnate în minte. Sînt deprins de mic copil cu socotelile, și-oi fi știind și cu ceva. Sănătate!

— *Carajo!* știi că nu e rău!

— În afară de salariu mai ai... mănunchiul de spice. Asta-i lovitura cea mare! Eu te voi îndruma... Hi... hi...

— Va să zică, dumneata și cu mine! încheie metisul cu dinte de aur, mirat că soarta l-a ales tocmai pe el pentu un asemenea noroc.

— Vezi dumneata, am făcut atîtea sacrificii... Ce prostie! Am înfruntat furtuni, am străbătut platourile sterpe, am înconjurat ponoarele, ca boul... Mlaștini, munți, friguri, *soroche*... Și pentru ce? Ca să vină un nepoftit și să le ia pe toate! spuse Isidro, căutînd să dea trădării lui o îndreptățire.

— Stăm îngropați în sat și înglodați în mizerie, fără a gusta un strop din plăcerile orașului, răbdăm ocările stăpînilor pămîntului și scîrboșenia bestiilor de indieni... s-a plîns Simbana la rîndul lui.

O atmosferă de înțelegere, de complicitate și de îndrăzneală i-a unit pe cei doi metiși într-un jurămînt de credință, fără cuvinte.

O dată cu venirea iernii, plictiseala a ajuns și mai apăsătoare. Zorile se iveau încărcate de nori, într-un orizont șters și fără profunzime. La prînz, soarele amiezii, un soare apos, cum spun oamenii de la țară, risipea ceața limpezind văile și strîngînd norii prin coastele colinelor. Seara se dezlănțuia furtuna. Într-una din acele dimi-

neţi fără soare şi fără ploaie, Quintana, împins de o pornire bruscă şi aproape inconştientă, trecînd peste toate prejudecăţile orăşeneşti, a căutat-o pe slujnică în bucătărie :

— Unde s-o fi vîrît ?

— Cine, stăpîne, *su mercé ?*

— Juana, *carajo.*

— A plecat după lemne, stăpîne.

— Întîrzie mult ?

— S-a dus pînă-n pădurea din deal.

— Puneţi şeaua pe unul din catîrii mei.

— Bine, stăpîne.

Bătrîna bucătăreasă a trimis mai departe porunca slugilor. Cîteva minute mai tîrziu, urcînd pe cărăruie, Gabriel ajunse pe deal pînă la marginea pădurii. Crezu că aude paşi dinspre rîpă. Un foşnet de frunze moarte venea din ceaţa care se destrăma în fîşii, desprinzîndu-se din frunzişul stufişurilor, înfăşurînd trunchiurile copacilor şi risipindu-se în vînt. „Ea, singură cu mine, sub cer... fără martori"... îngîna stăpînul, copleşit de febra dorinţei şi exasperat de lunga lui abstinenţă aici în mijlocul murdăriei, şi al mirosurilor urîte. Sări de pe catîr. Cu mişcări de pîndă felină, stăpînit de vraja care îi răscolea întreaga fiinţă şi îi aţîţa pornirea simţurilor, a înaintat către acel zgomot, care părea că se joacă în jurul lui de-a baba oarba.

— Unde-o fi ? s-a întrebat cu jumătate glas, cuprins de nerăbdarea poftei care nu mai suferea amînare.

O alunecare uşoară, timidă, de pasăre care bate din aripi fără să zboare, l-a smuls din ceaţă. Unde-o fi, *carajo ?* Unde ? se gîndea, învîrtin-

du-se înnebunit şi căutînd cu privirea printre umbrele care-l înconjurau. Cu teama de a nu reuşi, strigă :

— Juanaaa !

Glasul se izbi de peretele muntelui şi ecoul părea a-şi bate joc de el ; îi fu ruşine, o ruşine care nu se poate mărturisi, şi care-i paraliza pentru cîteva clipe pornirea. Izbucni într-un rîs isteric. „De ce atîta zbucium ? Această indiană e un bun de pe pămînturile mele. E a mea, ca vacile, cîinii, şoproanele, ţarcurile, pietrele, arborii, rîul ; ca viaţa şi moartea indienilor. Pot face cu ea ce poftesc, *carajo*", se gîndea Gabriel, simţind îndemnul diabolic de mare stăpîn, care se născuse în el numai în cîteva săptămîni.

— Juanaaa !

— Poruncă, stăpîne !

— Pe-aici...

În timp ce glasul fetei se apropia, şi pe măsură ce simţea mirosul ei, Gabriel nu putea să-şi stăpînească stupida dorinţă, care-l făcea să uite orice sentiment de mîndrie. Îi era cu neputinţă să priceapă ce se petrece cu el.

Juana părea o pată neagră, care se desluşea tot mai lămurit în ceaţa străvezie. Înspăimîntată, privea cu teama unui animal rănit, ducîndu-şi încărcătura de lemne în spate. Ar fi vrut să fugă din faţa acelei întruchipări diavoleşti care înainta. Dar recunoscîndu-l pe stăpîn, simţi o dulce moleşeală în picioare şi se opri locului, cuprinsă de frică şi de-o curiozitate tulburătoare. Deodată auzi ca o poruncă :

— Nu fugi ! Stai !

Trupurile s-au rostogolit pe pămînt. În încleștarea luptei, se auzeau numai frînturi de cuvinte. Un miros de rugină la subțiori, de pîine călduță la pîntec. Biruită și tremurătoare, cu spatele lipit de pămînt, și cu mîinile în iarba moale ca o mîngîiere, prinsă în capcana fericirii și a nenorocului, fata a rămas nemișcată, fără să-și mai dea seama dacă avusese într-adevăr lîngă ea un bărbat...

În zilele următoare, slugile și bătrîna bucătăreasă au auzit la miezul nopții pași de stafie, de suflet rătăcitor, dînd tîrcoale șoproanelor.

— E sufletul chinuit al stăpînului Manuelito...

— Ave Maria.

— Oare de ce ?

— Rătăcește pe la moară.

— Rătăcește prin șoproane.

— Rătăcește prin preajma locului unde doarme Juana.

— Parcă se zbate în lanțuri.

— Parcă se vaită.

— E o umbră neagră, stafie de drac !

— Dacă ar fi străin de casă, ar lătra cîinii.

— Eu l-am văzut foarte bine.

— Și eu.

— Eu i-am făcut o molitvă.

— Ar trebui să i se slujească o liturghie.

— Și Juana ce spune ?

— Da' crezi că vrea să vorbească ? Face pe proasta.

— I-a pierit graiul. Și-a pierdut veselia.

— Se așază prin colțuri ca un cîine ostenit, ca o găină bolnavă.

— O fi vrăjită !

— Din pricina ei rătăcesc sufletele fără odihnă. Îi dă tîrcoale diavolul...
— N-are s-o prindă duhul răului, sus pe munte ?
— Vîntul din rîpă ?
— E lucrul diavolului ! Al diavolului roşu !
— Doamne ajută ! Doamne fereşte !
Într-o noapte, după ce Gabriel s-a încuiat în odaia lui, şi slugile s-au topit în bezna morii şi a colibelor, bătrîna bucătăreasă, bănuitoare, a închis cu grijă uşa bucătăriei, şi apropiindu-se de Juana care dormea somnul neliniştit al oamenilor pe care îi munceşte diavolul, i-a murmurat la ureche :
— Juana...
— Ave Maria, măicuţă.
— Trezeşte-te, Juana...
— Ce s-a întîmplat, inimioară ? a întrebat fata, tresărind şi trezindu-se brusc. Şi îngenunchind cu mîinile împreunate ca pentru rugăciune, continuă să vorbească parcă sub apăsarea viselor, în care prindeau viaţă fantomele ciudatelor ei coşmaruri.
— Iartă-mă, măicuţă...
— Ce-i cu tine ?
— Vai ! vai ! vai !
— Unde te doare ? Unde ţi-e rău ?
— Nu ! nu !
— Te vaiţi ca un copil. Spune, unde te doare ?
— Aici, măicuţă. Aici, suflete, spuse fata apucîndu-se cu amîndouă mîinile de pîntece.
Bătrîna bucătăreasă, dezbrăcată cum era, cu ochii holbaţi şi privind spre uşă, porunci :
— Linişte !

— Pentru ce, măicuţă ?
— Uşuratico !
— Nu, măicuţă...
— Atunci ce ?
— Nuuuu !
— Cine ? Tata-diavolul ?
— Tata-diavolul o fi... Cine să fie ?
— Ave Maria ! O să mi te văd cu crucea de cenuşă.
— Nu, măicuţă.
— Apropie-te...
Bătrîna tîrî fata pînă aproape de cuptor. În apropierea focului îi întoarse spatele. Cu o şiretenie drăcească o dezveli pînă mai sus de buric. Apoi, dînd la o parte cărbunii şi lemnele pe jumătate arse, cu degetele ei scurte de vrăjitoare, scoase din jăratic un pumn mare de cenuşă fierbinte şi cu un gest ritual, straniu, făcu o mică cruce pe pielea bronzată a pîntecului metisei.
— *Ayayay ! Ayayay*, inimioaro !
— E greu să rabzi focul. Greu pînă mă rog lui tata-diavolul cel roşu.
— *Ayayay !*
Tînguirea indienei Juana a aţîţat sminteala bătrînei vrăjitoare : strîmbături, schimonoseli, rugăciuni şi farmece de cabală fantastică... Zvîrcolindu-se, bolnava şi-a scuturat cenuşa de pe burtă. Atunci bătrîna, uitîndu-se năucită de uimire la urmele pe care crucea arzătoare le lăsase sub buric, scoase un ţipăt :
— *Rucutushca* [1] *!*

[1] Stricatul ! (n. r.).

— *Ayayay,* măicuţă...
— Pe noroiul mocirlei! pe lacrima arborelui care plînge! pe creasta cocoşului! pe scîrnăvia de *cuy*[1]! pe coarnele taurului! pe firul de păianjen! pe pielea broaştei rîioase! Aici a umblat taica-diavolul...
— *Ayayay, ayayay,* se tînguia indiana, apucîndu-se cu mîinile de burta arsă.
— Stai... vreau să văd!
— *Ayayay!*
— Aici e! spuse bătrîna, lipindu-şi nasul şi mîinile de pata roşie de pe piele.
— Ce?
— Călcătura lui taica-diavolul! Uşuratico!
— Nu apăsa, măicuţă. Mă doare!
— Ţi-a pus copita în crăpătură?
— Nu era copită.
— Atunci, o fi fost coada.
— Da, dar lasă-mă...
— Se vede lămurit, se simte. Miros scîrbos de împreunare... miros respingător de păcat...
— *Ayayay, ayayay!*
— Sărmană, micuţă indiană!
— Poate că...
— Să te nenoroceşti pentru o clipă de plăcere cu diavolul...
— Nu era.
— Atunci, cine?
— Domnul, stăpînul, *su mercé,* aşa cred...
— Mincinoaso! zbieră bucătăreasa, de parcă ar fi lovit-o cineva într-o rană dureroasă.

[1] Cobai, un animal mic, pe care indienii îl cresc şi îl mănîncă la fel ca pe iepuri (n. tr.).

— Ba daaa...
— Asta nu se spune, indiană blestemată !
— Pe Dumnezeul meu, măicuţă...
— Aşa se schimbă diavolul, cînd vrea să le înşele pe sărmanele indiene.
— Ave Maria !
— Chiar aşa e. Eu... vru să continue bătrîna, înecîndu-se în amintiri dureroase.
— Măicuţă, l-am văzut pe stăpîn, pe stăpînul nostru.
— Taci, proasto ! Am fost şi eu fată ca tine... Şi pentru că m-am apucat să spun asemenea blestemăţii, diavolul a apărut sub înfăţişarea stăpînului nostru de atunci şi mi-a aruncat copilul în gura cuptorului... Cuptorul cu flăcările iadului... Copilaşul meu...
Amintirile o schimbară cu totul pe bătrînă. Întreaga ei dezlănţuire de vrăjitoare s-a pleoştit ca o cîrpă udă. Din pleoapele ei umflate şi respingătoare curgeau lacrimi fără şir, iar mîinile, agăţate de piept, atîrnau ca nişte ramuri.
— Nu te înduioşa, măicuţă.
Flacăra tremurătoare a focului care pîlpîia în vatră lumina din cînd în cînd chipurile schimonosite de durere ale celor două femei. Juana, tulburată de ascunse temeri, moştenite din strămoşi, continuă cu jumătate glas :
— Părea diavolul însuşi. Învăluit în aburi de ceaţă, cu jăratic în ochi, cu gheare imense la mîini, cu o putere de bivol uriaş.
— Diavolul a fost !
A urmat o tăcere grea. Apoi, Juana a deschis uşa bucătăriei, ca de obicei, şi s-a înfundat în beznă. Intrînd în cămăruţa din şopron şi întin-

zîndu-se să doarmă, simţi deodată în inimă o greutate care o înăbuşea. Începu să ţipe fără nici un rost şi rămase încremenită, cu ochii deschişi, ţintuiţi în amintire. Diavolul roşu cu chipul stăpînului... îngînă de nenumărate ori. Întreaga întîmplare nenorocită îşi proiecta imaginile ruşinoase ca pe o perdea : bărbatul înconjurat de mărăcinişuri şi ceaţă, ca o pată nedesluşită, lipsa curajului ei de a se apăra, ameţeala caldă a plăcerii...

— Era diavolul însuşi, chiar el... murmură în taină, prefăcînd realitatea într-o închipuire a ei. Dar de ce continuă să apară ca o stafie fugară în nopţile întunecate ? De ce nu vorbeşte ? De ce dispare de îndată ce şi-a săturat poftele ? De ce ?

— Stăpînul alb ! Stăpînul alb !

Lovită şi jignită, reuşi să-şi învingă frica şi, orbecăind prin întuneric, astupă uşa cămăruţei cu ce-i căzu în mîini, în timp ce repeta, prizonieră a furiei sale naive, şi a unui plîns neaşteptat :

— N-ai să te mai întorci la mine, diavol cu coadă roşie ! N-ai să mai vii să petreci pe pîntecele indienei. N-ai să mă iei şi să m-arunci ca pe-un lucru de care-ţi baţi joc, ca pe un cîine fără stăpîn. Diavole ! Tîlharule ! Inimă neagră !

Ameţită de jeluiri şi de lacrimi, se întinse din nou pe aşternutul de paie. Poate aştepta ca diavolul roşu să sufere şi să urle, să plîngă în faţa uşii baricadate. Oh ! Atunci i-ar fi spus... Ce ? Teama ei... Numai vîntul sfîşia tăcerea nopţii.

— Isuse, a venit diavolul ! murmură fata, uitînd jurămintele ei de răzbunare.

Din nefericire, nimic n-a tulburat liniştea acelei nopţi. Vîntul îşi văzu de drum. Orăcăitul broaştelor şi cîntecul greierilor măsurau într-un ritm înfrigurat clipele eternităţii. Lăsîndu-se în voia unei toane ciudate, Juana dădu la o parte drugii îngrămădiţi la uşă şi, ciulind urechile, aşteptă întinsă pe burtă. În noaptea aceea n-a venit nimeni.

— Unde eşti ? Unde eşti, diavole roşu ? se întrebă ea cu deznădejde, văzîndu-se părăsită...

Cînd intendentul, cu mirosul lui de copoi, a dibuit adevărul, ascultînd pălăvrăgelile servitorilor despre stafii, a devenit curios. Ar fi vrut să se încredinţeze cum stau lucrurile, şi îi părea rău de nepriceperea lui de-a tăinui asemenea lucruri, între patru ochi cu oamenii de teapa lui. O fi vreo fată din popor... Într-o seară a găsit cu cale că trebuie să-l ducă pe Gabriel la surorile Cumba.

— Duminică, dacă *su mercé* doreşte, vă pot însoţi. Se pricep să prepare *chicha de jora* [1], *treintayuno* [2], *empanadas* [3], *tortillas* [4]... Se petrece bine. Un *cuy* ardeiat şi un purcel afumat, să-ţi lingi degetele.

— Unde stau ?

— La intrarea în sat, pe şosea. Facem o jumătate de oră pînă acolo. Cea mică e o fată grozavă !... cum nu se mai află !... E dată naibii !

[1] Băutură alcoolică din porumb fermentat (n. tr.).
[2] Supă de intestine şi ardei (n. tr.).
[3] Pateuri (n. tr.).
[4] Turtă de mălai (n. tr.).

Nici domni bogaţi de pe proprietăţile vecine n-au putut s-o încînte...

— S-o încînte ?

— S-o dezvirgineze. E cu siguranţă fecioară. În schimb celelalte s-au lăsat însărcinate de unul şi de altul. Au strîns, însă, bani frumoşi ! Casă, negustorie, toate cîte sînt de trebuinţă pentru trai, a adăugat Isidro, căutînd să scuze viaţa destrăbălată a prietenelor sale. Apoi a continuat :

— Ce erau să facă sărmanele, singure pe lume ? Tată n-au. Cine era să poarte grija lor ? Mama, se spune că a murit la naşterea celei mici. Eu am o vorbă : fiecare se agaţă cu unghiile pe care le are sau cu cîte i-au mai rămas.

Într-o duminică după masă, Gabriel şi intendentul lui s-au oprit în faţa unei case joase, aşezată la intrarea în sat, pe marginea şoselei. Isidro, descălecînd în grabă de pe catîrul lui, a strigat :

— Am sosit ! Pregătiţi-vă, fetelor.

„Trebuie să fie femei cu ceva avere“, îşi zise noul proprietar, în timp ce privea faţada casei, care nu se deosebea întru nimic de obişnuitul stil ţărănesc : acoperiş plin de siminoc, cu paratrăsnet, pereţi leproşi, zugrăviţi de mîntuială, cerdac spre şosea cu prispă de chirpici, uşi înnegrite de funingine, nişte ferestruici urîte, şi podea de cărămidă. Mirosea a maţe, a balegă, a cîrpe murdare şi a fum de vreascuri verzi.

La strigătele intendentului, apăru în cerdac o metisă îmbrăcată în fustă. Cînd îl văzu pe Gabriel Quintana, surîse jenată, şi îşi şterse palmele de coapse, cu un fel de neastîmpăr în care era şi veselie şi teamă. Nu era prea tînără. O femeie,

lată în şolduri şi-n umeri, gătită ca de duminică, în culori ţipătoare, cu haine prost călcate, care miroseau a aer stătut. Purta o pălărie bărbătească, cu marginile lăsate în jos, cozile înnodate cu un fitil de lampă, o bluză indiană din pînză lucioasă, cu dantele, fustă de lînă neagră, iar în picioare espadrile, tot de pînză.

— Asta e Maria, care face pe mama fetelor. Lumea îi spune mama Mariquita.

— Aşa-i, senior, zise metisa, cu un surîs îmbietor şi umil.

Apoi se ivi Isabel, speranţa matrimonială a lui Isidro. La prima vedere semăna cu mama Mariquita : trăsăturile feţei, podoabele, felul de-a se mişca, mirosul. Privind însă cu atenţie, se observau deosebirile. O uşoară trecere spre tipul metis, care se îndepărtează de cel indian. Panglici împletite în locul fitilului de lampă, şal pe umeri, pantofi cu tocuri joase, bluză prinsă într-o centură, şi fusta din lînă subţire. Cu un gest de pasăre speriată, îl invită pe nobilul vizitator să intre în camera, a cărei uşă se deschidea în peretele din fund.

— Pe aici... Poftiţi dumneavoastră întîi, senior. Treceţi, don Isidro...

— Dumnezeu să vă răsplătească bunătatea. Şi ce e cu celelalte fete ? întrebă intendentul.

— Vin imediat !

Semiîntunericul odăii, simplitatea stîngace a ornamentelor de pe pereţi, perechile de ochi care pîndeau prin colţuri, scaunul de lemn tare, femeile sperioase, o ambianţă greu de definit, zgomotele şi mirosurile care intrau pe uşi şi pe

ferestre i-au displăcut şi l-au dezamăgit pe Gabriel. „*Carajo,* o prefer pe indiana mea", îşi zise. Cînd apărură însă cele două surori tinere, Rosa şi Salomé, îşi schimbă părerea.

— Acestea sînt cele mai mici...

— Ah!

— Nu v-am spus?

— Bine, bine... i-a tăiat Gabriel vorba, fără să se hotărască, în timp ce mijlocitorul nu înceta să-l îndemne.

Cele două femei se uitară pe sub sprîncene la proprietarul Providenciei, apoi ca şi cum ar fi aşteptat porunci, se aşezară lîngă Isidro. La Rosa Cumba, trecerea spre tipul metis se observa mai bine după pînza care înlocuia lîna fustei, după jupoanele pe care le purta pe dedesubt, după pieptenì, după acele de cap şi după fundele care înlocuiau nodurile fitilelor. Mai purta şi coliere de mărgean, inele de oţel contra farmecelor şi cercei cu pietre false. În schimb Salomé, obsesia poftelor sexuale ale „domnilor bogaţi de pe moşiile vecine", cum spunea intendentul, nemulţumită parcă de progresele surorilor ei, sublinia într-un fel exagerat moda doamnelor şi domnişoarelor care treceau din cînd în cînd prin sat, în viligiatură spre moşiile lor. Îşi ondula părul cu un cui fierbinte, dădea cu cremă şi cu pudră pe faţă, şi mergea la liturghie în mantou şi pantofi cu toc înalt. Din fericire, tinereţea şi buzele ei ispititoare, forma umerilor, sînii, şoldurile, te făceau să uiţi prostul gust al îmbrăcăminţii. Cînd Gabriel s-a apropiat de ea şi a privit-o cu îndrăzneala bărbatului de la oraş, fata coborî privirea, cu o roşeaţă în obraz, co-

mună surorilor Cumba. Conversaţia cu atitudini reţinute s-a prelungit pînă la ora gustării : rachiu, mîncăruri picante cu ardei, *chicha*. Împins de o ciudată generozitate, cu totul neobişnuită pentru unul din casta moşierilor, Gabriel spuse :

— Plătesc eu tot !

— Rachiul şi berea, bine ; dar *chicha* şi mîncarea sînt din partea noastră, se împotrivi, linguşitoare, cea mai mare dintre surori.

Prinzînd din ce în ce mai mult curaj, Salomé începu să cînte la ghitară un *sanjuanito* [1] plîngăreţ şi sentimental.

— Straşnică fată ! spuse Isidro, după ce mai dădu pe gît un pahar de *chicha*.

— Straşnică, zise şi Gabriel, cu un surîs care dezvăluia pofte ascunse. Fără prea multe introduceri, se aşeză lîngă artistă, profund tulburat. Sub diferite pretexte, sau fără nici unul, Maria, Isabel, Rosa şi Isidro s-au retras, lăsîndu-i singuri. Printre *sanjuanitos*, glume, în aerul încărcat de miros de *chicha* şi rachiu, cei doi începură să vorbească de dragoste.

— Simt că mor de dorul tău...

— Mă credeţi o proastă.

— Vorbesc adevărat, frumoaso...

— „Pînă treci cărarea, făgăduieşti marea cu sarea".

— Am să-ţi dau tot ce doreşti.

— Mă credeţi una din alea, pe care o poate avea oricine ?

[1] Cîntec popular din Ecuador (n. tr.).

— Numai o dată să te mîngîi, numai o dată...
— Ce-aţi spus, senior?
— Numai o dată...
— Lacom mai sînteţi! Hi! hi! hi!
Pînă la căderea nopţii, Gabriel se ameţise bine de tot şi deveni îndrăzneţ. L-a trimis la plimbare, fără nici o jenă, pe Isidro, poruncindu-i să facă rost de bani pentru băutura din ziua următoare. Cînd intendentul îşi luă rămas bun, şopti ceva la ureche surorilor Cumba.
— Săracu' de el, daţi-i voie să bea un *aguadito*[1] înainte de a pleca, se rugă mama Mariquita de noul moşier.
— Bine, *carajo*. Să bea.
— Să bem, spuseră în cor femeile.
Acel *aguadito* — inofensiv pentru toţi ceilalţi — i-a fost servit lui Gabriel, amestecat cu zeamă de frunze de patlagină, care adoarme. Şi cînd domnul de la oraş, mare stăpîn la ţară, a vrut să-şi facă voia şi să-şi sature poftele, era ca o cîrpă moale, ca un copil încăpăţînat şi plîngăreţ. Metisele, într-un vacarm batjocoritor, l-au tîrît pînă în dormitorul cu icoane şi l-au culcat în pat.
Cufundat în cea mai stupidă beţie din viaţa lui, printre petele cenuşii care ba creşteau, ba se micşorau în faţa ochilor săi — uneori deschişi, alteori întredeschişi — Gabriel zărea umbre de femei pe jumătate goale, care rîdeau de el căutîndu-şi purecii pe sub cămaşă, în sîn, pe pîntece şi între buci.

[1] Băutură preparată din alcool şi suc de fructe (n. tr.).

II

YATUNYURA ŞI GUAGRALOMA

Cînd Juana, reamintindu-şi cele spuse de bătrîna bucătăreasă, s-a încredinţat că a fost posedată de diavolul cel roşu, o necuprinsă tristeţe şi o grabnică nevoie de a-şi potoli suferinţa arzătoare a trupului i se înfipseră în suflet, ca un amestec de plăcere şi amărăciune. Fugi de acasă, şi, lucru ciudat, hoinărea mereu printre copacii de pe coasta unde îşi pierduse fecioria. Într-o dimineaţă, asemănătoare cu aceea în care i se întîmplase nefericirea, simţi din nou lîngă ea prezenţa cuiva. Un demon dispreţuitor, batjocoritor, insinuant. Nu era năvalnic şi brutal ca celălalt. Se ascundea în ceaţă, printre tufişuri şi prin văgăuni, făcînd-o să se gîndească: „Ce diavol o fi, că se poartă ca o muiere, nici nu vine, nici nu se apropie, şi nici nu se repede ca un taur îndrăzneţ. Alb o fi? Negru o fi? O fi înalt? Cine să fie?" Într-o seară, căzu o pietricică lîngă fată şi-i dezvălui taina. Prin semiîntunericul frunzişului, în urma unui stol de păsări speriate, desluşi umbra unui indian care fugea. Ave Maria! Pare să fie unul din *Yatunyura*, gîndi ea, după îmbrăcămintea fuga-

rului : *poncho* negru, pălărie albă scrobită, pantaloni largi de pînză grosolană şi murdari.

— Indian neruşinat! arunci cu bulgări de pămînt în sărmana fată, aşa din senin? spuse ea cu jumătate glas, prefăcîndu-se supărată. O supărare care-i provoca o dulce tulburare a sîngelui. „Dragoste cu un indian... Ce scîrbă!" Apropierea indianului vindecă în parte amintirea dureroasă lăsată de împreunarea cu diavolul alb. Şi într-o seară, sfiosul curtezan se ivi fără veste, de după o cotitură. Se apropie de femeie, ca şi cum ar fi fost beat, şi-i dădu brînci, încercînd să-şi domolească poftele, care ardeau în dorinţa lui, plină de sfială.

— Banditule! strigă ea, apărîndu-se şi lovindu-l cu pumnii. Pînă la urmă, în mijlocul rîsetelor şi a cuvintelor rostite pe jumătate, a aflat că îl cheamă Pablo Tixi, că are o bucată de pămînt în *Yatunyura*, unde trăieşte singur în coliba pe care i-o lăsaseră, la moartea lor, părinţii. I-a spus că o urmăreşte de cîteva săptămîni, şi că vrea să trăiască cu ea fără cununie [1].

Între timp, datorită influenţei ascunse a lumii în care trăia, Gabriel începuse să se simtă un alt om. Conştiinţa atotputerniciei lui era ca un leac făcut să-i vindece remuşcările şi să-i îndrepte greşelile. O uită pe Juana şi se lăsă tîrît de ispititoarele avansuri ale surorilor Cumba.

[1] La indieni există obiceiul de a trăi în concubinaj, timp de mai multe luni, înainte de a se cununa (n. tr.).

Viclenia intendentului lacom a grăbit lucrurile. Prefăcut şi linguşitor, l-a anunţat într-o seară pe moşier :

— Stăpîne, au fost furate zece vite dintre cele mai bune.

— Nu se poate !

— Acum patru zile le-am numărat şi am răsnumărat, împreună cu socotitorul, cu paznicii cîmpului şi ai turmelor, de faţă cu toată lumea. *Su mercé* dăduse poruncă să le notăm. Ieri, însă, am găsit mai puţine decît sînt trecute în cartea prietenului Víctor Simbana.

— Să caute. Poate că...

— Am căutat. Am numărat. Nu-s decît trei sute.

— Trei sute ?

— Da. Atîtea mai sînt. La moartea stăpînului Manuelito, chiar dumneavoastră aţi văzut, erau trei sute zece. Scria doar foarte clar.

— Mai sînt vitele de pe podiş. O întreagă avere, spunea socrul meu.

— O avere ? Da' de unde ! a izbucnit Isidro, schimbînd feţe-feţe.

— Cîte sînt ?

— Vreo treizeci sau patruzeci de capete. Iar ca să ajungi pe podiş, îţi trebuie trei sau patru zile bune. Dacă *su mercé* doreşte, am putea să urcăm. Dar trebuie să aşteptăm vreme prielnică. Iarna, pînă-acolo, nici Dumnezeu nu răzbate !

— Bine. Şi acum ce facem cu pierderea ?

— Asta cade în sarcina mea, şi aş vrea să vă rog, *su mercé*, să mă însoţiţi la *huasipungo*, să-i tragem puţin de limbă pe indieni. Ei spun că

l-ar fi văzut dînd tîrcoale prin părţile noastre pe metisul Ramón Guachi.

— Cine-i ăsta ?

— Un faimos hoţ de vite. Dovezile sînt precise. Veniţi cu mine.

Gabriel îl însoţi fără nici un chef pe intendent, pe poteci şerpuite şi drumuri desfundate.

— Cum pot trăi oamenii în aceste locuri prăpăstioase, bune doar pentru capre ? se miră noul latifundiar, după ce fură nevoiţi să lase catîrii şi să continue drumul cu piciorul, pe cărarea sălbatică a unei coaste.

— Ce li s-ar putea da mai mult, banditilor de indieni ? Pămînturile bune sînt ale moşiei, spuse Isidro, privindu-l chiorîş, cu o ciudată poftă de răzbunare, cum se căţăra cu teamă pe coastă.

Foarte aproape de culme, un cîine nenorocit, lăţos şi murdar, cîine de *huasipungo,* a încercat să taie drumul călătorilor cu lătrături jalnice. Nepăsător, intendentul îl pocni cu biciul, pedepsindu-i îndrăzneala. Sări apoi ca un drac gardul din jurul *huasipungo*-ului.

— Nu fugiţi, indienilor ! *carajo !* ţipă înaintînd spre colibă. Cu tot îndemnul, băieţii şi fetele ce se aflau în curte începură să alerge, zăpăciţi, dintr-un loc în altul, pînă dispărură în locuinţa murdară.

— Ce naiba ascundeţi ? întrebă metisul, păşind înainte, spre spaima întregii familii. Pătrunzînd în semiîntunericul colibei, se opri pentru o clipă. Apoi, zărind oamenii înfricoşaţi şi nemişcaţi desluşindu-se încet-încet în întuneric,

începu din nou să țipe, pocnind din biciul pe care-l ținea în mîna dreaptă :

— Ce naiba ascundeți, am întrebat.

— Nimic, stăpîne, răspunse o femeie, cea mai bătrînă, văitîndu-se amarnic.

— Cum nimic ? Am văzut !

— Ce ?

— Bestiilor ! continuă Isidro, dînd la o parte cu lovituri de picior și de bice lucrurile aflate pe jos și prin colțuri.

— Vai !

— O lopată, ca să dau la o parte porcăria asta ! porunci metisul, oprindu-se în fața unei grămezi de lemne, iarbă pentru cobai și bălegar uscat.

În loc de orice răspuns, femeile și băieții s-au aruncat la picioarele intendentului, cu rugăminți și gemete de animale speriate.

— Aha !

— Nu, tătucule !

— Unde-i ?

— Ce, inimioară ?

— Vreau să văd, *carajo !*

— Nu !

— Vreau să văd ce ascundeți, putorilor !

Cu o satisfacție drăcească, metisul dădu la o parte pe copiii și pe indienele care se rugau la picioarele lui, răsturnă lemnele, împrăștie iarba, și scormoni cu mîinile bălegarul. Sub viermii albi și mici, care colcăiau în umezeala verzuie și puturoasă, zări obrazul unui indian bătrîn — bătrînețe centenară — care simțindu-se descoperit, se ghemui de groază, cu glasul pierit. Femeile și băieții vorbiră în locul lui :

— Tata e rău bolnav.
— E bolnav, stăpîne.
— Nu mai vede bine.
— Nu mai aude.
— Cum să mai iasă la muncă un neputincios ca el ?
— Indian puturos ! Stai şi lenevești în loc să-ți plătești datoria. O datorie mai veche de douăzeci de ani, îl dojeni intendentul, el însuşi surprins că dăduse de urma unuia pe care îl pierduse din vedere.
— Nu faci bine că te porți atît de rău, tătucule.
— Nu fi atît de aspru, prea bunule.
— După ce nu fac altceva decît să ceară pămînt şi ajutoare, mai vin şi cu rugăminţi pe deasupra ! Să iasă afară, *carajo !*
— Nu poate, stăpîne.
— Atunci să moară !
— Doamne Dumnezeule ! Sfîntă Fecioară !
— Uite ce e : dacă spuneţi adevărat cine a furat cele zece vite de pe moşie, nu-l mai scot pe bătrîn la lucru.
— Ave Maria !
— Nu ştim...
— Să iasă afară, la naiba ! Să iasă numaidecît ! urlă Isidro, ţinînd să lămurească lucrurile de faţă cu noul proprietar, care aştepta aproape de uşa cocioabei.
— Cum ?
— Tătucule... Prea bunule !
— O să vedeţi pe dracu' ! încheie nerăbdător metisul, apucîndu-l pe bătrîn de unde nimeri şi tîrîndu-l pînă în curtea *huasipungo*-ului.

— Nu aşa, tătucule !
— Ca pe un cîine de pripas !
— Pe ce aveţi mai scump.
— Fie-vă milă de bătrîn.
— Tătucul nostru.
— Mărturisiţi, sau vă ia naiba ?
— Ce ?
— Voi vă destăinuiţi unul-altuia. Cine a furat vitele de pe moşie ? Cine ?
— Noi n-am...
— N-am văzut...
— Spuneţi ? sau îi fac de petrecanie bătrînului ? ţipă intendentul, lovindu-l pe bătrîn cu toată furia pe care i-o răscolea dorinţa dezlănţuită de a-l face pe stăpîn să-şi închipuie că s-a identificat pe de-a-ntregul cu interesele lui.
— Aşteptaţi, stăpîne...
— Ce e ?
— Ieri, cînd treceam prin *huasipungo*-ul lui Chiluisa din Yaguarpena, am simţit miros de carne friptă.
— Aha !
— Şi ca vreun om sărac de pe aici să aibă, nu credem...
Ţinînd seamă de acest amănunt, stăpînul şi intendentul lui porniră în cercetarea familiei bănuite. Chiluişii : tatăl, mama, doi băieţi şi trei femei cu copii mici, tăgăduiră cu tărie. Intendentul, mai iscoditor şi mai aprig decît oricînd, dădu la o parte un vraf de boarfe dintr-un colţ, şi scoase de acolo resturile corpului delict. Într-o clipă, biciul scoase un şuierat triumfător, care se amestecă cu urletele copiilor, cu plînsul înfricoşat al mamelor, cu lătratul speriat al cîinilor.

— Tătucule, stăpîne !

— Ramón Guachi ne-a dat carne... el ne-a dat...

— El ! El !

— Guachi a tăiat vitele, am văzut pămîntul ud de sînge.

— Cinci capete am văzut.

— Zece ! Zece trebuie să fi fost !

— Ave Maria, nu erau decît cinci.

— Zece !

— E aşa cum spune stăpînul.

— Cine a mai luat carne ? întrebă scurt metisul.

— Taica Guano del Alto.

— Şi mai cine ?

— Femeile din casa lui Chiliquinga.

— Şi cine încă ?

— Condorazo, pădurarul.

— Şi mai cine ?

— Surorile lui Mataxi.

— Vedeţi ? Ce v-am spus eu, stăpîne ? Şi cît a împărţit fiecăruia ?

— Să fie o livră... să fie două...

— Dacă nu spuneţi adevărul, vă spînzur pe toţi de stîlpul morii ! Cît ? La naiba !

— Atît să fie, cît credeţi dumneavoastră... Socotelile intendentului, oricît de umflate, abia dacă ajungeau să acopere greutatea a două vite. Întorcîndu-se o dată cu căderea nopţii pe cărarea din vale, întristat de nereuşită, metisul spuse :

— Tot mai lipseşte, stăpîne.

— Hoţul nu poate să dea înapoi tot ce fură.

— Chiar aşa e. Trebuie să-l caut pe banditul ăla de Guachi. Am să-i smulg ultimele resturi de carne cu suflet cu tot, zise Isidro, ascunzîndu-şi teama cu hotărîrea bărbătească ce i se aprinse în ochi.

Gabriel, în schimb, plictisit de atîtea discuţii meschine şi ieşindu-şi din calmul pe care îl păstrase în faţa scenei la care fusese martor, strigă :

— Ei, la naiba, vom vedea !

După cîteva zile, Isidro află din vorbele slugilor că cineva dădea noaptea tîrcoale morii şi şoproanelor ; desigur că nu era sufletul chinuit al indianei Juana. S-ar putea să fie...

— Metisul Ramón Guachi, îi şopti misterios lui Gabriel intendentul.

— Aici, la noi ?

— Vine poate pentru juncile rămase nemulse. Sau la miei. Sau poate la găini. Sau... ştiu eu ? Am dat poruncă oamenilor să stea la pîndă.

Seara pe la apusul soarelui, pe cînd cernea o ploaie măruntă, o mulţime de indieni se împrăştiară în tăcere, pe la moară, prin tufişurile din împrejurimi, pe la cotituri, pe după movilă şi prin rîpe.

Deodată, pe la mijlocul nopţii oarbe, în tăcerea întreruptă numai de susurul rîului, de glasul vîntului prin frunziş, de lătratul cîinilor, de orăcăitul broaştelor şi de ţîrîitul greierilor, urechile pîndarilor au prins zgomot ciudat de paşi, călcînd cu grijă prin băltoace şi prin noroiul cărării din jurul stînii.

— Vine... spuse unul cu jumătate glas altuia care stătea la pîndă.

— Banditul ! Hoţul ! Îl prindem ! Să-l ia naiba ! spuse Isidro, tremurînd de nelinişte şi ghemuindu-se lîngă hamacul stăpînului.

— Tăcere !

— Se apropie, continuă metisul în şoaptă.

— Dar dacă...

— Se apropie, să-l ia naiba ! repetă intendentul, înaintînd în mijlocul întunericului.

Zgomotul paşilor misterioşi se stinse. Pîndarii se luară pe urma lor.

— Daţi drumul cîinilor ! porunci Gabriel, care aştepta în cerdac.

— Aduceţi o faclă aprinsă ! spuse altul.

— O faclă !

— Şi pentru mine una.

— Şi pentru mine !

În noaptea întunecoasă de la ţară, glasurile şi lătrăturile cîinilor se auzeau din ce în ce mai tare, iar pîlpîielile roşietice ale faclelor se înlănţuiau într-o singură flacără.

— Pe aici...

— Să te ia naiba ! Pe unde ?

— Trebuie să umblăm pe tăcute.

— Pe tăcute.

— Veniţi pe aici.

— Trecem prin rîpă.

— Feriţi gropile !

— Ave Maria, ce de-a spini... şi ce noroaie...

— Pe unde-i drumul ?

— Pe-aici.

— Pe-aici, de-a lungul rîului.

— Tîlharul fuge ca un diavol.

— Ne trebuie lumină ! Lumină !

— O faclă ! Să vedem urmele paşilor.

— Pe aici...
— Acum se vede bine.
— Da, da !
— Animalul care fuge se cunoaşte după paşi.
— Aşa e.
— Doamne, Dumnezeule ! O urmă de indian !
— De indian ? Să văd !
— Urmă de picior desculţ.
— De bărbat.
— Nu e picior de metis.
— Ba de metis cu pantofi.
— Sau de metis cu espadrile.
— E picior de indian, zise Isidro Cari, cu surprindere şi părere de rău, cînd observă la lumina unei facle urmele paşilor în noroi.

Fugarul nu era metisul Guachi, ci Pablo Tixi. Ajunsese pînă la şopron în căutarea Juanei, cu care se culca de trei nopţi. Auzind strigătele neaşteptate ale oamenilor, o luă la goană prin rîpa cea mai apropiată. Înfricoşat şi tulburat, fugea cu sufletul la gură, în speranţa că va putea trece rîul şi va ajunge la el, în *Yatunyura*, unde niciodată nu ajunsese vreun metis sau vreun alb. Spre nenorocul lui, încercarea îi fu zadarnică. Din ascunzişuri, din tufişuri, din gropi, din vîlcele, se iviră deodată în bezna nopţii, ca nişte fantome necruţătoare, urmăritorii lui, cu strigăte de amenințare. Cîteva minute mai tîrziu, fără să-şi dea bine seama cum l-au prins, auzi :

— Uite-l pe hoţul de indian !
— Ave Maria !
— Iată-l !
— Dă-i cu lemnul în cap !

— Arde-i mîinile cu facla !
— Să se învețe minte, hoțul !
— Hoțule !
— Să-l ducem în fața stăpînului.
— La stăpîn !
— Așa să facem.
— Da, da, așa să facem.

Cînd oamenii îl duseră pe fugar în fața lui Gabriel, acesta, după toate cele petrecute în acea zi, se afla într-o stare de adîncă nepăsare. Zări la lumina a două facle un om cu mîinile legate la spate, cu capul plecat, fără pălărie, gîfîind ca un cîine.

— După haină pare să fie un indian din *Yatunyura,* îl informă Isidro pe Gabriel, înmînîndu-i cu stăruință biciul împletit din trei curele, care nu se cuvenea să lipsească într-o asemenea împrejurare. Vreo iscoadă a metisului Guachi, trimisă pentru hoție. Să vorbească ! continuă intendentul.

Simțind cum unealta de tortură îi ardea mîinile și îi încleșta degetele, Gabriel, împins de o pornire ciudată, ca hipnotizat, se ridică în picioare și începu să-l biciuiască pe prizonierul lipsit de apărare. Rușinat de lașitatea și de josnicia lui, se opri deodată și, cu o privire abrutizată, se uită la cei care îl înconjurau. Nu văzu decît fețe asudate de spaimă și ochi care-l priveau piezis. Era descumpănit și nu știa ce să facă ; ar fi vrut să vadă o mișcare de revoltă, un gest de silă, un pretext ca să-și poată dezlănțui furia. Din nefericire, citea în ochii tuturor o supunere oarbă. I se părea că oamenii îl

aprobă şi că stau uluiţi în faţa miracolului sfînt, al sfîntului bici împletit din trei curele.

— La naiba ! strigă Gabriel, furios şi dispreţuitor, înciudat că fusese silit să ia parte la această comedie crudă şi nedreaptă. Pentru ce fusese nevoie de el ?! Încremenit, cu biciul ridicat, cu buzele împietrite de mînie, părea că nu se va mai mişca niciodată de acolo.

Isidro, care luă drept teamă ezitarea moşierului, interveni ca un sălbatic :

— El e ! Hoţul indian ! Să mărturisească ! Pedepsiţi-l !

— Eu ? murmură Gabriel, cu un ton de dezvinovăţire şi de imputare.

— Unde sînt vitele, hoţ de indian ce eşti ? Unde ? Unde se află Guachi ? urlă Isidro în locul stăpînului.

— Unde ? repetă *yatunyuras*-ul, ca un ecou surd, inconştient.

— Dacă nu mărturiseşti numaidecît te spînzur de-un copac în pădure, să te mănînce vulturii.

— Tătucule...

— Vorbeşte, *carajo !*

— Stăpîne...

— Taci ? Te fac eu să vorbeşti, n-avea grijă ! Unde aţi tăiat vitele ? Unde e Guachi ?

— Stăpîne...

— Faci pe prostul ? Aşa sînt toţi ticăloşii ăştia de indieni.

— Tătucule...

În culmea disperării, văzînd zădărnicia întrebărilor sale, intendentul, fără să mai întrebe pe nimeni, se năpusti asupra prizonierului şi-i aruncă un laţ în jurul gîtului.

— Acum ai să vezi, *carajo*, cine sînt eu! îl amenința mereu.

— Stăpîne...

— Dacă nu mărturisești, te omor ca pe un cîine nemernic, hoțule!

— Tătucule...

— Mărturisește, *carajo!* urlă intendentul, potrivind funia, ca și cum ar fi fost gata să sfîrșească cu indianul.

Juana, care pînă atunci se ascunsese printre oamenii care luminau locul, se ivi plîngînd, rugîndu-se fără cuvinte. Isidro, înfuriat de nereușita cercetărilor sale, o îndepărtă cu brutalitate, sub o ploaie de ocări.

— Cățea murdară! Și tu? O să vă spînzur pe amîndoi, dacă nu mărturisiți totul! Cu mine v-ați găsit să vă jucați, *carajo?*

Gabriel încercă să intervină, gîndindu-se că legătura Juanei cu acest indian i-ar putea ușura mustrările de conștiință. Deodată, *yatunyuras*-ul, încetînd să se jeluiască, scoase un țipăt de ajutor.

— Nu! Nu, oameni buni! De sărmana mea femeie nu vă atingeți!

— Cum? Sărmana ta femeie?

— Da, tătucule...

— Să-i ia naiba! Ne-au prostit. Au făcut din noi niște mijlocitori. Trăiesc pe ascuns în concubinaj, sub ochii noștri, spuse intendentul și se opri o clipă, ca și cum ar fi vrut să se consulte cu stăpînul.

— Sub ochii noștri? repetă Gabriel, prefăcîndu-se neștiutor în fața privirii curioase și cam disprețuitoare a lui Isidro.

Juana, ştergîndu-şi nasul şi lacrimile cu şalul de pe umeri, se apropie din nou de indianul prizonier şi agăţîndu-se de el, începu să geamă. Oamenii, care vedeau ceea ce se întîmpla, interveniră :

— N-au furat ei.

— Nu sînt vinovaţi.

— Trăiesc fără cununie.

— Da, fără cununie.

— Bietul de el !

— Biata de ea !

— Fără cununie ? Ce înseamnă asta ? întrebă Gabriel.

— Indienii, care sînt ca nişte animale, au prostul obicei de a trăi împreună un timp, înainte de a se căsători, adică înainte ca preotul să le dea binecuvîntarea şi să fie înscrişi în registru de reprezentantul autorităţii.

— A !

— Am observat eu că se petrece ceva cu ea.

— Ceva suspect ?

— Da, stăpîne.

— Şi acum ce trebuie să facem ?

— Cum hotărăşte *su mercé*. Dacă vreţi să i-o daţi indianului în căsătorie, i-o daţi şi în felul acesta totul se aranjează uşor.

— În ceea ce mă priveşte... desigur... foarte bine, încheie Gabriel, respirînd uşurat şi foarte mulţumit de sine.

— Va trebui să-i închidem pe amîndoi pînă mîine în moară.

— Şi... ?

— Mîine, dacă *su mercé* doreşte, îi ducem în sat, unde se află ofiţerul stării civile şi preotul.

— Bine... Foarte bine... bolborosi Gabriel, înainte de a se retrage în locuinţa sa.

Intendentul şi slugile i-au închis pe cei doi îndrăgostiţi în moară, în timp ce indienii şi indienele care veniseră să-l prindă pe hoţul de vite, se risipiră prin ceaţa nopţii, pălăvrăgind :

— Să trăiască fără cununie într-o casă ca asta !

— La un loc cu stăpînul.

— Ave Maria !

— Cîtă îndrăzneală are indiana asta !

— Ce lipsită de ruşine !

— Ce desfrînare !

— Diavolul roşu...

— Mi se pare că e însărcinată.

— Însărcinată ?

— Dacă nu era Isidro...

— Şi stăpînul, care e atît de bun !

— Îi căsătoreşte mîine.

— Şi copilul n-o să fie al vîntului.

— Da, nu va fi *huairapamushca.*

— *Huairapamushca...*

În zorii zilei următoare, cerul era albastru ca de opal ; plutea un miros uşor de muşchi printre copaci ; un vînt slab venind de pe podiş îţi mîngîia obrazul. Prin noroiul alunecos de pe drumul cel mare şi de pe cărări, înainta stăpînul, călare pe un armăsar voinic, şi imediat în spatele lui, pe un catîr mic şi neastîmpărat, îl urma intendentul. Porniseră spre sat. Puţin mai în urmă, sub paza a patru slugi, veneau logodnicii, cu mîinile legate ca nişte tîlhari. Aproape pe la jumătatea drumului, Gabriel, pe

care-l neliniştea eventualele imputări ale celorlalţi moşieri din împrejurimi, dacă ar fi aflat ce hotărîre luase cu privire la Juana, a rupt deodată tăcerea :

— De pe moşia cui e indianul pe care-l ducem ?

— Nu-i de pe nici o moşie, stăpîne.

— Cum vine asta ?

— Nu toţi băştinaşii trăiesc pe moşii. Mai sînt şi altfel de indieni. Cei care au pămînt şi fac negoţ. Puteţi să-i vedeţi. Îşi trimit copiii la şcoală, se duc duminicile la liturghie, îmbrăcaţi cu pantaloni de *casinete* [1] şi cu *poncho* din lînă de Castilia. Se cred domni.

— Domnii metişi ! spuse Gabriel batjocoritor.

— La bărbaţi schimbarea se face mai încet, şi glasul îi dă de gol. Mai rămîne în ei ceva care îi trădează. Dar fetele sînt formidabile ! Vor să studieze... una medicina... alta...

— Indieni obraznici !

— Pe cei de pe *huasipungos* îi cunoaşteţi. Aceştia sînt cei mai nenorociţi, mai săraci şi mai numeroşi. Trăiesc lipiţi de peticul de pămînt pe care stăpînul li-l dă cu împrumut, pînă îşi achită datoria rămasă de la părinţi şi bunici. Toată viaţa lor. Înainte erau numiţi *conciertos* [2], şi aparţineau proprietăţii, ca şi ani-

[1] Caşmir inferior, ieftin (n. tr.).

[2] Sclavi, conform formei de sclavaj existente pînă la revoluţia din 1898, cînd sclavia a fost abolită prin lege, nu însă şi în fapt (n. tr.).

malele, ca şi arborii, ca şi ciulinii, ca şi stîncile, ca şi toate celelalte.

— Şi ăsta pe care-l ducem acum, de unde-i?

— Din *Yatunyura*.

— Din *Yatunyura?*

— Da, o fîşie de pămînt de partea cealaltă a rîului

— Aha...

— Oamenii n-ar părăsi pentru nimic în lume colţul de munte unde locuiesc. Aşa au fost întotdeauna, după cît se spune.

— Alcătuiesc împreună o obşte?

— Chiar aşa-i spune; obşte[1]; şi lucrează în devălmăşie. Colibele sînt la fel ca ale celor de pe *huasipungos*. Numai îmbrăcămintea e diferită. Nu l-aţi văzut pe indianul Juanei? Pantalon larg de pînză groasă, *poncho* albastru lung, pălărie de lînă, părul tăiat femeieşte. E bine că fiecare familie are un lot bunicel, care poartă un nume al lui. Pe de-asupra, mai au păşuni pe care le folosesc tot în devălmăşie, păduri pentru lemne, şi tot ce le mai trebuie. Dacă din întîmplare urcă pe acolo fie om, fie vită, s-a dus pe copcă.

— Il omoară?

— Aşa se spune, stăpîne.

— Stăpînul Manuelito, binecuvîntat fie-i sufletul, a pus să se tragă cu puşca pînă şi în gura lor, spuse metisul. Savura această ciudată răzbunare, crezînd că se îndepărtează astfel de originea sa de sclav şi-şi schimbă sîngele de indian.

[1] În text: *pancialidad*, adică o mare parcelă de pămînt aparţinînd în comun unei obştii indigene (n. tr.).

— Da ?

— N-au vrut să părăsească imaşul unde se află acum ţarcul cu vite. Vina e a unui conţopist care venea adesea din capitală. I-a amăgit spunîndu-le că imaşul e o danie pe care le-ar fi făcut-o regele Inca... regele Spaniei, spuneau ei...

— Aha !

— O înşelătorie, ca să le scoată gologani : lua de la fiecare indian doi *sucres* pentru un... document, şi indienii sînt peste cinci sute.

— Aceşti aşa-zişi cunoscători ai legilor sînt o pacoste. Se cred învăţaţi...

— Ăsta nu era învăţat. Era numai un zgîrie-hîrtie, un conţopist din satul Pinuco. Hîrtiile pe care le dădea indienilor să le prezinte la judecată nu făceau doi bani. În schimb, cele prezentate de stăpîn, binecuvîntat să-i fie sufletul, erau vechi de cincizeci de ani, pe hîrtie ştampilată, cu timbre, cu număr de înregistrare, făcute faţă de martori, şi cu semnături în regulă. Judecătorul s-a văzut nevoit să dea poruncă indienilor să se care de acolo, fără întîrziere.

— Şi ce-au făcut indienii ?

— Nu v-am spus că a trebuit să tragă în ei ? Au lăsat pămîntul pustiu, au dat foc colibelor, copacilor, semănăturilor...

— Şi pe urmă ?

— Unii s-au aşezat mai la deal, alţii mai la vale... în locurile pe care bătrînii din *Yatunyura* le-au părăsit pentru că sînt sterpe. Sînt nişte păcătoşi !

— Atunci cel pe care-l ducem...

— E un indian nemernic.

— Cu mine şi-a găsit naşul.

— Hi ! hi ! hi !

Gabriel crezu că rîsul nervos al intendentului sună a bătaie de joc ; această presupunere îl făcu să-şi piardă cumpătul, el, proaspătul moşier, plin de orgoliu. Neputînd să-şi stăpînească mînia, simţind un gust amar în gură, cu o profundă scîrbă pentru noua sa situaţie, îi spuse cu asprime :

— Eu... Eu aş fi tras în indieni şi în metişi fără milă.

— Care metişi ? întrebă intendentul, luîndu-şi o mutră nevinovată.

— Martorii.

— Nu era decît unul sau doi.

— Pe ăştia. Pe ăştia doi ! Hîrtiile, actele, semnăturile, certificatele, sigiliile sînt singurele care dau dreptul la viaţă... şi la moarte... Fără ele nu preţuieşte nimic nici pămîntul, nici casa, nici pîinea, nici copiii, nici femeia, nici tu însuţi.

Isidro a înţeles la vreme că stăpînul îi poruncea să tacă şi că era nervos. Ar fi stăruit cu plăcere, pentru a vedea dacă îl poate iscodi, făcîndu-l să-şi dea la iveală, cît de cît, planurile sale de viitor. „El ştie cine sînt eu", îşi spuse metisul, şi în clipa aceea s-a resemnat la umilinţă şi la un surîs slugarnic. Intendentul nu e făcut să se certe cu stăpînul de la egal la egal. Nuuu ! A înţeles că era mai prudent să facă o pauză şi să schimbe vorba.

— Priviţi, *su mercé*, priviţi... Locul unde ne găsim domină toată coasta *Yatunyurei* .

— Coasta *Yatunyurei ?*

— Da, acolo se văd colibele.

— Da, da... murmură Gabriel, fermecat de liniştea acelui întins peisaj, care cuprindea cealaltă parte a coastei.

— În aceste ceasuri ale dimineţii, pare un adevărat tablou...

„Tablou ! O pictură în ulei, plină de contraste, de prăpăstii şi de glod, de pietre şi de nisip, de eroziuni şi de verdeaţă, de coaste şi de povîrnişuri, de mărăcinişuri şi de imaşuri, de agave zbîrlite, de pin suav şi de trifoi", gîndi Gabriel, îmbrăţişînd cu privirea fiecare colţ al micii lumi din *Yatunyura*. Isidro la rîndul său, vorbi cu mîndrie :

— Pămînturile noastre se află pe această parte a coastei, la marginea pădurii. Pămînturile oamenilor din Guagraloma. Partea mea e ultima, stăpîne.

— Ultima ? întrebă Gabriel, ca un ecou, cu gîndurile aiurea.

— Aţi văzut, *su mercé,* copacul indienilor ?

— Nu. Unde ? Care copac ?

— E un arbore de-o mare frumuseţe, care se caţără pe peretele ce se ridică, din valea unde se află colibele... Peretele, asemănător cu o creastă de cocoş, pe care îl retează rîul.

— Da, văd ! a spus Gabriel, contemplînd cu emoţie măreaţa siluetă a arborelui centenar.

— I se spune *Yatunyura.*

— Ca şi indienilor obştii ?

— În limba băştinaşilor înseamnă copac. Atît.

— Acum pricep.

— Indienii poartă nume luate din natură.

— Cum asta ?

— De la un munte, o pasăre, un rîu, un lac...

— Şi metişii de unde îşi iau numele? întrebă batjocoritor noul proprietar.

— De unde... de unde putem şi noi, răspunse intendentul. Apoi adăugă, părăsind drumul alunecos care se deschidea la picioarele lor : curios e cum arborele îşi împlîntă rădăcinile de-a dreptul în stînca netedă, şi se agaţă de ea parcă ar fi o fiinţă vie, un om.

— Da?

— De la prăpastie şi pînă la rîu se întinde pe o lungime de treizeci de metri, iar în lăţime are vreo nouă metri. Nimeni nu ştie cît e de adîncă prăpastia...

— E ca o capcană.

— Se spune că *Huaira*...

— Care *Huaira?*

— Vîntul cel rău, care îi prigoneşte pe indieni. Vîntul cel rău care, nimeni nu ştie cum, lasă femeile însărcinate... cînd le surprinde cu gura deschisă spre cer... Vîntul cel rău, care cînd îi surprinde pe indieni pe podiş, îi răsuceşte ca pe nişte fire de paie. Vîntul cel rău, care...

— Bine, bine! Dar ce legătură e între vîntul cel rău şi povestea noastră?

— Se spune că *Huaira* a despicat stînca tocmai în clipa în care nişte indieni înfometaţi voiau să treacă valea, în căutarea pămînturilor bune pe care le stăpînea el. Se mai spune că *Yatunyura,* făcîndu-i-se milă, i-a apărat pe oamenii care s-au putut prinde de el. Pe *Huaira* l-a sugrumat cu rădăcinile lui, prefăcîndu-l în piatră; piatra care se mai vede şi acum, acoperită de buruieni...

— Fantastic !

— Aşa spun şi eu. Dar să vedeţi, stăpîne, cît de uimit rămîi cînd vezi cum rădăcinile se prind şi se agaţă de stînca cea neagră.

— A !

— Rămîi uimit şi îngrozit totodată.

— Şi care e adevăratul nume al copacului ?

— N-are. Arbore de munte, arbore indian i se mai spune. Nimeni nu şi-a bătut capul să-i afle numele.

— *Yatunyura !* repetă Gabriel, lăsîndu-se impresionat de superstiţia ţărănească şi retrăind naivitatea cu care, copil fiind, se înfiora ascultînd basmele cu vrăjitori şi stafii.

— Indienilor le e teamă de el şi-l adoră ca pe un dumnezeu. Cînd urlă uraganul, cînd fulgerul spintecă cerul, cînd se revarsă apele pustiitoare, cînd se cutremură pămîntul, îi aduc jertfe de animale. Se spune că în vremurile de demult era şi mai rău...

— Îmi închipui.

— Singur părintele Alberto Tapia a putut să-i creştineze pe indieni, şi asta numai pe jumătate.

— Parohul de-acum ?

— Nu. Părintele Alberto a murit, fie-i sufletul binecuvîntat. Să vedeţi ce se spune despre el. În fiecare duminică trebuia să plece călare, să facă slujba religioasă, însoţit de un indian care cunoştea drumul.

— Putea să pătrundă pînă la ei, prin urmare ?

— Pînă într-un anumit loc.

— Da, înţeleg.

— El îi vrăjise pe indieni ca nimeni altul.

— Şi ce a făcut preotul?

— Într-o zi le-a adus patru desagi pline cu daruri: coliere, bluze, oglinzi, stampe, medalioane, împreună cu un pachet bine înfăşurat, pe care nimeni nu l-a observat, şi pe care l-a ascuns între uneltele de cîmp, într-un colţ din şopronul unde slujea liturghia. Noaptea...

— A dormit printre indieni?

— Se spune că s-a prefăcut bolnav şi profitînd de întunericul nopţii, în vreme ce indienii dormeau, s-a tîrît cu pachetul pînă la *Yatunyura,* a scos cu mare grijă o prea-frumoasă Maică-Precistă, pe care a aşezat-o la rădăcina arborelui. Cîteva zile mai tîrziu... Isuse! Ave Maria!

— O minune?

— Se pare că la aşa ceva s-a şi gîndit. Indienii ţipau ca nebunii, prin toate părţile: „*Yatunyura* petrece cu Fecioara Maria!" „Tătucul *Yatunyura* a născut o Sfîntă Fecioară!" „Parcă sînt un bivol şi o viţică!" „Un turn lîngă o cocioabă!" „Muntele lîngă o piatră". „Să vină taica popa să vadă! Să vină! Să vină! Să vadă! Să vadă!" „Tătucul *Yatunyura* şi Maica Domnului"...

— O vedenie!

— Ce mai putea să mai dorească popa? Nu mult după aceea, cu banii adunaţi de la credincioşi, a ridicat o capelă. A strîns dijme şi danii, în fructe şi în vite, de la indienii care nu plătiseră pînă atunci niciodată.

— Bună afacere!

— Se spune că de atunci toţi l-au socotit sfînt.

— Sfînt ?

— Sfînt al nopţii, al minciunii şi al înşelăciunii.

— Făcută pe ascuns.

— Aşa-i. Fără semnături, fără hîrtii, fără ştampile ! Ca şi micii metişi, care răsar la curtea moşiei, adăugă Isidro, cu intenţia de a se răzbuna.

Gabriel a vrut să răspundă, dar în aceeaşi clipă îşi dădu seama că se afla în faţa casei surorilor Cumba.

— Nu-i nimeni acasă, spuse stăpînul.

— S-or fi dus în sat. E duminică.

— Aşa e.

— Să ne grăbim, stăpîne. S-ar putea să n-avem noroc şi să nu-l găsim pe reprezentantul autorităţilor. Taica popa trebuie să fi început a doua liturghie. O căsătorie indiană are nevoie de pregătire...

„Căsătorie indiană... indiana Juana“, repetă în gînd Gabriel, evocînd cu sadică plăcere ultimele scene din noua sa viaţă, drama în care el, uneori fără să vrea, alteori cu satisfacţie, era în acelaşi timp actor, autor şi stăpîn.

— Bine, să ne grăbim. Dar indienii...

— Cred că indienii s-au plictisit. Mă întorc şi vin cu ei. Luaţi-o înainte, stăpîne.

Isidro făcu cale întoarsă, pînă dădu de slugile care-i supravegheau pe miri. Cînd ajunse în dreptul lor, strigă :

— Fuga, *carajo !* Fuga !

Toţi se îmbulzeau să-i asculte porunca. Întreaga ceată o luă la goană, gîfîind şi îmbrîncindu-se. Un minut, două minute... Apoi vaietul

uşor şi paşii împleticiţi ai femeii însărcinate le domoli mersul. Deodată, Juana simţi o durere ascuţită, ca un cuţit în pîntece, şi auzi parcă un scîncet, venind din adîncul măruntaielor ei : „*Ayayay*, mamă. *Ayayay*, măicuţă..."

— Fuga, *carajo !* Fuga !

Porunca stîrni din nou frămîntare printre slugi şi îi făcu pe logodnici să se grăbească. Tînăra indiană, căreia fuga îi provoca neîncetate dureri, gemea într-una : „Isuse ! Ave Maria ! Suflet milostiv ! Eşti copil de diavol roşu. Numai de aceea nu mă laşi să umblu cum trebuie... Numai de aceea nu mă laşi să ascult de intendent..."

— Fuga, *carajo !* Fuga !

„*Ayayay*, mamă ! *Ayayay*, măicuţă !" bătea inima fătului nedorit, resfirîndu-se prin toate căile sîngelui, în carnea muşchilor, pe firele nervilor. Femeia simţea că nu mai poate să rabde.

— Fuga, *carajo !* Fuga !

„Potoleşte-te, fătule... Aşteaptă ca un indian cuminte, care trebuie să rabde..." se ruga în mintea ei Juana. Ca pe faţa unei oglinzi fermecate printr-o drăcească vrăjitorie, se învălmăşeau gîndurile tulburi ale mamei, răscolite de dureroasa revoltă a fiinţei nenăscute încă : „*Ayayay*, mamă, *Ayayay*, măicuţă ! Nu... Eu nu sînt copil de indian *yatunyura*. Sînt copil de mare stăpîn..."

— Fuga, *carajo !* Fuga !

„Dumnezeu să mă aibă în pază ! Nu fi rău, copil zămislit în păcat ! Nu fi rău cu sărmana ta mamă... Taci, copilaşule, nu mai vorbi aşa.

Yatunyura mă va ucide, mă va zdrobi..." se ruga femeia, cuprinsă de nelinişte.

— Fuga, *carajo!* Fuga!

„Cu taica *Yatunyura* va trebui să ne petrecem toată viaţa... Ca un biet cîine va trebui să ne tolănim pe pămîntul gol al cocioabei obştii... Cu un nenorocit de indian va trebui să mîncăm, să dormim, să muncim, să plîngem, să uităm necazurile..."

— Fuga, *carajo!* Fuga!

Cînd intrară cu toţii în sat, printr-o uliţă strîmtă, murdară şi întortocheată, Isidro spuse deodată:

— Aici. Aici locuieşte reprezentantul autorităţii.

Descălecă în faţa unei case scunde, cu cerdac deschis. Zornăind din pinteni, se opri în faţa zidului din fund, zbierînd şi bătînd cu putere în uşa încuiată.

— Cine-i? întrebă dinăuntru o voce somnoroasă şi supărată.

— Eu sînt, Isidro Cari! Nu mă cunoaşteţi?

— Ce doreşti, metisule?

— Venim pentru căsătoria unor indieni.

— Veniţi în altă zi. Azi e sărbătoare.

— Faceţi-ne, vă rog, acest hatîr...

— Sînt mahmur. Ieri a fost ziua unui sfînt.

— E grabnic. Sînt nişte indieni care trăiesc fără cununie.

— Lăsaţi-i, bieţii de ei, să se mai bucure de viaţă.

— Bine, dar...

— Nu! am zis.

Înapoindu-se la Gabriel, Isidro făcu un gest care arăta limpede înfrîngerea suferită. În fața acestei situații, noul stăpîn s-a simțit nevoit să intre el însuși în cerdacul locuinței murdare și, lovindu-și cizmele cu biciul, să înfrunte pe acela care nu a deschis intendentului.

— Ei, prietene! strigă el. Am venit de la moșie să te rugăm să-ți faci datoria. Iar dumneata dormi și răspunzi ca un ministru.

— Și cine sînteți dumneavoastră, de țipați la mine? Eu... Eu... încerca să răspundă, plin de trufie, leneșul reprezentant al autorității...

Prevăzînd nereușita stăpînului, Isidro rîdea pe înfundate. Savura cu un deliciu diabolic cea mai mică încurcătură sau lipsă de experiență a veneticului care moștenise pămînturile lui Don Manuel Pintado. Gabriel, care în mai multe situații asemănătoare își dăduse seama de gîndurile ascunse și veninoase ale metisului, fu cuprins de o furie nestăpînită, și cu ecoul acelui repetat: „stăpîne *su mercé*", în auz, își declină importanta sa calitate, strigînd:

— Sînt Gabriel Quintana! Stăpînul Providenciei, *carajo!*

Timp de cîteva secunde se lăsă o tăcere de mormînt, în camera încuiată. Apoi se auziră zgomote ciudate, pași în întuneric, porunci care se contraziceau între ele... Un glas slugarnic, aproape plîngăreț, se strecură, în sfîrșit, printre crăpăturile ușii:

— Isuse! De ce n-ați spus? Cum era să știu, sărmanul de mine, că erați dumneavoastră în persoană? Așteptați o clipă să vă deschid...

Aruncînd în grabă un *poncho* vărgat de casă peste cămaşa cu mîneci pînă la încheietura braţului, trăgîndu-şi pantalonii cîrpiţi la genunchi, cu nasturii descheiaţi, reprezentantul autorităţii apăru în prag, împărţind surîsuri idioate şi respingătoare temenele :

— Bună ziua, senior. Scuzaţi-mă, iertaţi-mă... Sîntem nişte ţărani nepricepuţi...

— Da, înţeleg, murmură Gabriel iertător.

— Mă duc să scot masa în cerdac şi să vă servesc după cum poftiţi. O să fim mai la largul nostru.

Cu ajutorul unei femei, o metisă timidă şi stîngace, a cărei sîrguinţă nu trecea de semiîntunericul dormitorului, reprezentantul autorităţii scoase în cerdac două scaune de piele — unul pentru Gabriel şi altul pentru intendent — apoi veni cu o masă, pe care azvîrli cîteva registre groase, hîrtie şi cele trebuincioase pentru scris. Ca şi cum ar fi ştiut dinainte pricina care-i adusese pe toţi la uşa lui, zîmbi stăpînului, privi prietenos pe intendent şi pofti pe miri, dîndu-le sfaturi. După ce le rîndui pe toate după voia lui, spuse ceremonios :

— Am nevoie de doi martori.

— Unul sînt eu, propuse Isidro.

— La naiba, tocmai dumneata ?

— Cum ? De ce ?

— Ar trebui să fiţi din acelaşi sat...

— Aşa ?

— Facem mai bine altfel. Voi semna eu pentru Juan Peña şi pentru Leopoldo Ruata. Sînt prietenii mei. Bine ? Le daţi ceva... cîteva *sucres* fiecăruia. Sînteţi de acord, senior ?

— Cum spui dumneata.

Cei doi însurăței, fără să scoată un cuvînt, stăteau foarte tulburați în fața mesei, el zăpăcit și ea gemînd, privind cu cîtă grabă stăpînul cel mare și cei din jurul său se jucau cu soarta lor.

Ceremonia nu ținu mult. După ce au fost înregistrate numele, vîrsta, și în special „declarația soților“ (care n-au avut nevoie să spună vreo vorbă, consimțămîntul lor fiind poruncit și semnăturile ale altora), Gabriel primi din mîinile domnului reprezentant al autorității certificatul de căsătorie.

— Acum urmează să-i cunune preotul. Dar-ar Domnul să nu vă ia mult pentru dispensă. Pentru indian să cereți, senior, slujbă de clasa a treia.

— Bine. Dumneavoastră cît vă datorez ?

— Nimic. Pentru atîta lucru... Ceva pentru martori, dacă doriți...

— Da, stăpîne, pentru martori, interveni intendentul, care știa ce lipsit de interes bănesc era reprezentantul autorității.

— Cît ?

— Vreo treizeci de *sucres*, pe care să-i împart între ei.

— Poftim.

— Mulțumesc... Mulțumesc foarte mult, senior, spuse reprezentantul autorității, privind banii cu gura larg deschisă și arătîndu-și dinții stricați, într-un surîs de slugarnică recunoștință.

Cînd slugile, cei doi însurăței, Gabriel și intendentul ajunseră în piață, găsiră pe toți oamenii din sat strînși laolaltă. Era un amestec

de culori vii : mantăile indienilor, şalurile indienelor, fustele metiselor. Cei mai înstăriţi purtau încălţăminte din piele de viţel şi semănau cu nişte filozofi zbîrciţi şi murdari ; flăcăii mai „eleganţi“ se fuduleau desculţi, în haine prost croite ; fetele de măritat îşi afişau cu cochetărie panglicile, bijuteriile false şi pieptenii din păr ; zdrenţe, de-o murdărie neînchipuită, spînzurau pe cerşetori. Hamalii indieni şi copiii vagabonzi se strecurau, unii mai iuţi, alţii abia mişcîndu-se, printre tarabele cu fructe şi grămezile de verdeţuri de pe jos. Mirosea a ceapă, a cortofi, a carne proaspătă şi a măruntaie prăjite. De sub umbrelele rustice, înjghebate din pînză grosolană şi slinoasă, se auzea murmurul îmbietor al ofertelor ieftine şi dialogul tocmelilor în doi peri. „Poftiţi, gospodinelor“, „Luaţi o *probana* [1]“, „Vă dau un *yapando* [2]“, „Gustaţi din bunătatea asta de *chanco* [3] afumată“. „Serviţi *chicha*“. „Cumpăraţi făină de orz“, „Avem ouă...“ Apoi răspunsurile : „...Scump şi prost !“. „Cobai e ăsta sau şoarece ?“ „Mîncare de *chugchi* [4]“...

Nu într-un decor misterios şi la întuneric, ci la lumina zilei, vrăjitori aşezaţi în locurile mai umblate, cu pene pe cap şi îmbrăcaţi în piele de şarpe, prosteau lumea, vorbind ca din fonograf : „Capul de mort ghiceşte viitorul, numai pentru doi *real*-i“. „Aici, la săpunul care scoate toate

[1] Mică gustare gratuită, oferită clienţilor (n. tr.).
[2] Supliment (n. tr.).
[3] Brînză (n. tr.).
[4] Mîncare din fructe, de proastă calitate (n. tr.).

petele". „Ne-mai-văzut! Femeia-păianjen"... Era bîlciul, care cel puţin în răstimp de-o zi, reuşea să însufleţească puţin amorţeala satelor dimprejur, să înveselească fetele care îşi ascundeau de obicei obrazul sub şalul lor jegos, să întrerupă jocul de pelotă, luptele de cocoşi sau partidele de cărţi, scuturînd pînă şi plictiseala unuia ca don Francisco López, ursuzul bogătaş, care pornind de la o mică dugheană cu gaz, de pe pragul bazarului „El progreso", ajunsese la mari prăvălii în piaţa publică, făcînd o concurenţă supărătoare negustorilor din partea locului. Era bîlciul ale cărui origini se confundau cu naşterea satului, cu evadarea primilor metişi din casa moşierilor, cu ispita primelor întîlniri, pe ascuns, ale slugilor şi ţăranilor înstăriţi, cu trufia pătimaşă care se străduia să imite apucăturile celor sus-puşi: taica-preotul sau seniorul venit de la oraş.

— Ehe! va trebui să aşteptăm, a spus intendentul descălecînd fără grabă. A început abia a doua liturghie.

— Aşa se pare.

— Nici astăzi nu va veni *su mercé* să asculte sfînta slujbă? E duminică, continuă Isidro, aproape mustrător. Observase că Gabriel, eliberat de prejudecăţile ieftine, cum spunea el, ocolea calea bisericii, şi acum folosea prilejul pentru a-şi arăta dezaprobarea.

— Duceţi-vă voi.

Slugile, însurăţeii şi intendentul intrară în casa Domnului. Gabriel îşi legă calul de un ţăruş, într-un colţ al pieţii, şi începu să se plimbe prin faţa bisericii. Era o clădire monumentală,

a cărei zidire durase mai bine de o sută de ani. În răstimpul aceluiaşi veac se înjghebaseră, încet şi cu răbdare, cele aproape o sută de case sărăcăcioase şi strîmbe, ca şi cocioabele împrăştiate pe cîmp, pe uliţe desfundate, pe cărări întortocheate. Mereu li se părea enoriaşilor că mai lipseşte ceva bisericii, şi că nu sînt toate cum ar trebui să fie, ba zidurile... ba iconostasul de aur al marelui altar... ba pardoseala sacristiei... ba acoperişul capelei... ba arcadele naosului şi pronaosului... ba turnurile... ba clopotniţa... Dar pomenile care se strîng de ziua Maicii Domnului, claca de duminică, daniile pe care le primeşte Isus Povăţuitorul, braţ înarmat, răzbunător şi ameninţător, la trecerea cea mai periculoasă a muntelui, ca şi dărnicia sufletelor evlavioase în clipa morţii, au făcut minuni, înfăptuind ceea ce părea cu neputinţă.

Nici satul n-a existat în vremea de demult. Pe locurile unde sînt astăzi case, cocioabe, uliţe, păşuni, grădini, ponoare, şoproane, biserica, se întindea o coastă pustie, unde se odihneau călătorii, îşi făceau ascunzători fugarii, şi se adăposteau ciobanii cu turmele, în apropierea apei cristaline, care îşi făcea drum printre stînci. Într-o zi, după cum spune o veche poveste, s-a tîrît pînă aici o indiană, gata să nască. Fugea să nu cadă jertfă urii şi răzbunării stăpînului cel mare, *su mercé*, un ticălos care se dădea drept sfînt, un mişel care se credea pe deasupra şi erou. Femeia, plină de noroi, s-a prăbuşit în patru labe, zgîriind pămîntul cu unghiile. A căzut fără suflare lîngă un tufiş, a deschis ochii privind cerul întunecat, a scos un ţipăt, apoi

altul şi iar altul. Prăpastia i-a răspuns din adîncuri, ca un ecou surd şi înăbuşit. S-a sprijinit cu mîinile în pămînt, şi-a arcuit trupul în prada durerii, şi s-a lungit încet-încet pînă a simţit lîngă ea un bulgăre căldicel şi umed, copilul care scîncea. Călătorii, plini de milă, au pus mînă de la mînă şi i-au făcut femeii un adăpost acoperit cu paie, pe scoarţa zbîrcită a marelui *Guagra,* podişul dintre cele două rîpe, şi o numiră mama Quishpina. Se povesteşte că, după ce copilul, un băiat, a crescut mare, a făcut tîrg cu diavolul, şi acesta, cumpărîndu-i sufletul, l-a înzestrat cu o mare putere trupească, i-a pus altă culoare în obraz, şi i-a dăruit destulă şiretenie, ca să poată să-şi bată joc deopotrivă de fudulia boierească şi de umilinţa băştinaşilor. Ceva mai tîrziu, s-au ivit lîngă hanul de pe munte cele dintîi aşezări ale tîrgului : o piaţă pentru negoţul cu *chicha,* locuri de întîlnire pentru telali, pentru vînzările pe sub mînă, pentru luptele de cocoşi... iar în faţa bordeiului mamei Quishpina şi a pieţei improvizate, cîteva colibe cu cerdac. Apa, strînsă într-un pîrîiaş cu maluri întortocheate, a fost deviată spre locuinţele metişilor ; apoi au apărut ţarcurile, unde stăpînii moşiilor îşi închideau vitele aduse de pe podişul muntelui. Cea mai veche amintire creştinească a satului vorbeşte despre figura deopotrivă de plîngăreaţă şi de şmecheră a lui *taica popa,* al cărui nume nimeni nu-l ştia, şi care tot citind sfintele slujbe, într-un colţ al tîrlelor, lîngă bălegar şi paie putrede, care îmbibau cu mirosuri spurcate anafora şi vinul sfinţit, cu ajutorul Atotputernicului i-a convins pe oameni de nevoia

unei biserici adevărate. Minunea s-a săvîrşit într-o noapte, cînd popa al nostru fu chemat în mare grabă la patul muribundului cel mai bogat din împrejurimi, stăpîn al tuturor pămînturilor din vale, din deal şi de pe podiş, pînă la o depărtare de cincizeci de leghe în jur. Bătrînul, nobil de neam mare, se simţea încărcat de remuşcări, după o viaţă aventuroasă, trăită în desfrînare, şi dorea în cea de pe urmă clipă a lui, să cadă la învoială cu Dumnezeu, temător fiind că pe cealaltă lume, după cum se spunea, păcătoşii sînt supuşi unor chinuri groaznice.

Avînd în faţa lui ameninţarea iadului, muribundul nu putea să se mai tocmească pentru un şopron şi cîteva tîrle de pe coasta de la Guagraloma. Testamentul era limpede şi desluşit, după care înduioşător de înţelegător a fost şi popa cu păcatele, iertîndu-le pe toate.

De atunci, metişii, indienii liberi şi fugarii de pe moşiile învecinate s-au strîns în jurul casei neterminate a Mîntuitorului, şi s-au pus sub ocrotirea şi în slujba lui *taica popa.* Măreţia plină de taină a bisericii zidite, pe jumătate, copleşea dughenele învălmăşite în faţa bordeiului mamei Quishpina. Toţi se închinau şi prindeau noi puteri de viaţă la umbra porţii bisericii.

Gabriel obosise şi se plictisise de atîta plimbat prin piaţa bisericii, cînd intendentul, slugile şi mirii, îndeplinindu-şi îndatoririle lor religioase, intrară în locuinţa preotului, prin uşa de serviciu.

Parohia era o zidire de piatră. Pe parmalîcul cerdacului care dădea spre pămînturile bisericii

(trei hectare cu grădini de zarzavat, flori, livezi şi porumbişte), gîngureau cîţiva porumbei. În toate colţurile casei şi ale grădinii, fel de fel de cocoşi de luptă, înalţi, scunzi, negri, roşii, tărcaţi, chiori, trişti, neastîmpăraţi, dădeau impresia unei adevărate *gallere*[1]. O femeie cu sîni revărsaţi, înveşmîntată într-o haină lungă ce imita sutana, şi mirosind a ceapă şi a tămîie, le-a urat bun venit, şi cu o privire dispreţuitoare i-a poftit să aştepte, pînă cînd preotul va termina slujba.

— Luaţi loc, senior. Poftiţi... poftiţi...

După ce plecă femeia, intendentul, clipind din ochi cu înţeles, i-a şoptit la ureche lui Gabriel :

— Nepoată...

— Nepoată ?

— Nepoată... şi încă ceva...

— Aha !

— Părintele e mare ştrengar !

Mai mult decît bîrfelile despre legătura preotului, pe stăpînul Providenciei părea să-l intereseze păsările din curte.

— După cît bag de seamă, părintelui îi plac luptele de cocoşi.

— E un diavol, stăpîne ! răspunse metisul, făcîndu-şi în grabă o cruce evlavioasă.

— Da ?

— Trebuie să vă spun, că pînă în clipa cînd pleacă să slujească sfînta liturghie trăieşte în mijlocul orătăniilor. Ştie, după cîntatul cocoşi-

[1] Locul împrejmuit unde au loc luptele de cocoşi (n. tr.).

lor dacă le e foame, dacă le e sete, dacă sînt bolnavi, dacă lipseşte vreunul din ei. În acelaşi fel îl deosebeşte pe cel chior de cel în şapte culori, pe cel cu picioare strîmbe de cel pe care l-a primit în dar de Paşti.

Isidro Cari, văzînd interesul pe care îl arăta stăpînul său cocoşilor, înşirui, ca să-şi dea importanţă, o mulţime de anecdote în legătură cu popa şi patima lui, oferindu-i lui Gabriel un portret amănunţit al omului în sutană.

Cîteva zile mai tîrziu, stăpînul Providenciei, zugrăvind pe preotul din Guagraloma într-o scrisoare către un prieten din capitală, repeta de-a fir-a-păr tot ce-i povestise intendentul său :

„Închipuieşte-ţi ! Într-o după-amiază, preotul a fost chemat să dea sfînta împărtăşanie unui om care trăgea să moară. Pornind de la biserică, după datina slujbei, cu pelerină de dantelă, benzi brodate cu fir, cu ministranţi, cădelniţe, în alai de metişi, cu flori şi flăcăi purtînd lumînări aprinse, i-a ieşit în cale diavolul. Pus pe batjocură şi supărat de prefăcuta evlavie a rugăciunilor, a miresmelor sfinte şi a jalnicului dangăt de clopote, blestematul şi-a ales drept loc de petrecere mijlocul străzii, pe unde trebuia să treacă preotul în odăjdii, ducînd pe braţe trupul Mîntuitorului. Exact în spatele bisericii, pe fîşia care desparte pămînturile parohiei de imaşurile obştei, un grup de metişi făcuseră cerc în jurul unei palpitante lupte de cocoşi, rîzînd şi făcînd prinsori. Părintele a avut destul răgaz să poată privi cu coada ochiului lupta improvizată şi să audă comentariile aţîţătoare ale privitorilor pasionaţi. „Uite cum l-a împo-

dobit pe cocoşul negru!" „Luptă ca un bărbat în toată firea!" „Şi nu-i decît un pui!" „Se măsoară cu cel mai bun cocoş din împrejurimi". „Roşcatul e al lui don Ramírez". „Rezistă?" „Nu rezistă!" „Cum se va sfîrşi bătaia?" La început spuneau unii că nu va ţine piept nici la două încăierări. Omul în sutană s-a oprit, cuprins de furia ce-i răscolea tot sîngele. „Cocoşul cel negru e al meu! Roşcatul e al ţăranului Ramírez." Întinse gîtul, privi... Privi eleganţa fină şi îndrăzneala, pe care el însuşi o dăruise acelui mic pumn de pene.

Părintele n-a mai putut să-şi continue drumul. Aceeaşi curiozitate molipsitoare i-a oprit în loc şi pe credincioşi. Cîteva lumînări s-au stins. Glasul argintiu al clopoţelului: „Deschideţi drum sfinţiei sale... deschideţi drum sfinţiei sale"... se stinse încet, încet... De pe buzele preotului, care rostea în gînd o predică în latineşte, izbucniră cîteva cuvinte auzite numai la luptele de cocoşi: „Dacă rezisa la două încăierări? *Carajo!* O să vedeţi voi care cade cel dintîi! Ţărani proşti ce sînteţi, cocoşul vostru e un pui bun de pus la frigare! Păcat... Păcat că nu pot să-i ronţăi capul, să vă convingeţi..." Cu gest repezit, făcu semn unuia dintre băieţii din cor şi, ridicîndu-şi fără ruşine, cu o mînă, pelerina de dantelă şi poalele sutanei, scoase din buzunar o bancnotă şi o dădu unuia poruncindu-i: „Pariază în numele meu zece *sucres* pe cocoşul negru". Cocoşii se luptau într-un iureş sălbatic, lovindu-se cu ciocul şi cu ghearele, rostogolindu-se şi gîfîind. Încrucişîndu-şi din nou pe piept mîinile sluji-

toare Atotputernicului, preotul bolborosea întruna printre înjurături şi cuvinte grosolane. Apoi, cînd unul dădu de veste: „roşcatul şi-a lăsat ciocul în jos!", răspunse cu jumătate glas „s-a pleoştit ca o baligă, bine zici...". Cocoşul ţăranului Ramírez se dădea într-adevăr bătut. Împleticindu-se, ajungea mereu cu capul sub aripa protivnicului său, care, cu o sprinteneală diabolică, sărea înapoi căutînd momentul potrivit pentru a-i da lovitura hotărîtoare. Printr-o mişcare neprevăzută, cu gîtul ridicat în semn de întrebare, într-un salt agil, cocoşul negru al popii şi-a înfipt cei doi pinteni în cocoşul roşcat al săteanului Ramírez care abia se mai ţinea pe picioare. Într-un singur glas, spectatorii exclamară: „Straşnic cocoş!" Atunci, în mijlocul strigătelor şi al comentariilor, se ivi un copil, plîngînd şi gîfîind din cauza urcuşului greu. Apropiindu-se de preot, îi spuse: „A murit! A murit, părinte!" „Se înţelege că a murit, cine spune altfel? A primit două lovituri în cap ca nişte gloanţe!" răspunse preotul, tremurînd de emoţie. „Nu, nu, de friguri a murit, în cocioaba lui. Toţi l-au părăsit... Acum nu mai are nevoie de nimic... Nu mai are nevoie de nimeni", a oftat adînc băiatul.

Înţelegîndu-şi greşeala, se povesteşte că preotul ar fi auzit mustrarea Mîntuitorului, a cărei icoană o păstrase în mîinile lui. Fără să se tulbure, sfinţia sa ar fi răspuns: „Doamne, Doamne, taci! Nu te mai plînge. Nu te face de rîs. Ai văzut şi ai admirat una dintre cele mai frumoase lupte din eterna-ţi viaţă. Cum, nu crezi?"

Cînd preotul de la Guagraloma a apărut în tinda bisericii, Gabriel a avut impresia că se afla în fața unui vechi prieten. I-a fost ușor să descopere în surîsul dulceag și slugarnic al preotului o lăcomie vicleană, lipsită de scrupule. Parcă i-ar fi șoptit cineva : „Va fi cel mai prețios aliat al tău".

— Cu ce vă pot fi de folos ?

— Sînt Gabriel Quintana, stăpînul Providenciei.

— Oh ! Ce plăcere... l-a întrerupt preotul, întinzîndu-i mîna dreaptă cu multă distincție.

— Mulțumesc.

— Secundino Chiriboga, în slujba lui Dumnezeu și a bunilor mei prieteni. Poftiți... Pe aici... continuă preotul însoțindu-l pe moșier pînă în odaia rezervată oaspeților de seamă. Și întorcîndu-se spre Isidro care, ca un cîine credincios, îl urma pe stăpîn peste tot, îi spuse : Dumneata așteaptă puțin, rămîi cu indienii. Nu vom zăbovi mult.

— Am înțeles.

Rămași singuri, acolo unde nu puteau fi auziți de nimeni, preotul începu să se dezvinovățească :

— Voi vorbi deschis cu dumneata. Nu-mi plac acești metiși parveniți care caută să se bage peste tot. Of ! Cînd te aștepți mai puțin, atunci te trădează. Nu degeaba spune proverbul : „Dacă nu-ți dau la cap cînd intră, îți dau la cap cînd ies".

Gabriel rîse cu sinceritate. Dar, pe cînd preotul îi dezvăluia cusururile metisului, el căuta să-l compare pe unul cu celălalt, și nu găsi nici o deosebire fizică între cei doi — aceeași

culoare, aceeaşi statură, acelaşi păr ţepos, aceleaşi buze groase, şi aceeaşi ochi negri.

— Fantastic...

— Aţi spus ceva ?

— Nimic. După cîte am auzit, aţi făcut afaceri bune cu ei.

— Răul fără leac trebuie să-l înduri cu resemnare.

— Din vocaţie ?

— Din dragoste pentru Dumnezeu. Dar luaţi loc, don Gabrielito. Păcat că n-am ceva bun să ciocnim, dar un păhărel de rachiu curat şi tare, cum se găseşte prin aceste locuri, nu veţi refuza.

În timp ce scotea sticla din dulap şi umplea paharele, preotul îşi ţinu monologul, pe care obişnuia să-l rostească repede, ori de cîte ori voia să se facă interesant în faţa unui oaspete de seamă :

— Sînteţi aici de şase luni, adevărat ? Şase luni ! N-am avut timp să vă fac o vizită la Providencia, aşa cum era de datoria mea. Mă scuzaţi. De la moartea lui don Manuelito, odihnească-se în pace, s-au petrecut multe schimbări în acest sat. Cînd am terminat seminarul şi am venit la Guagraloma, don Manuelito a fost cel care m-a ajutat... Să bem pentru prietenia noastră ! Tăricel, nu-i aşa ? Mi l-au oferit nişte săteni din San Martín. N-o să vă facă rău. Cui îi strică un păhărel bun cu rachiu de dimineaţă ? Numai abuzul e un păcat. Şi vă gîndiţi să staţi tot anul la moşie ? Aceste locuri pline de mărăcinişuri şi rîpe sînt bune numai pentru oameni zdraveni. Trebuie să faceţi ca don Manuelito, să vă ocupaţi de treburile moşiei numai vara.

— S-ar putea.
— Să mai luăm un păhărel. După primul, vine al doilea, spun pe drept cuvînt ţăranii.
Înainte de a se despărţi, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru fără importanţă, Gabriel ceru preotului — acum prietenul său intim — să binecuvînteze unirea dintre cei doi indieni, pe care i-a surprins în păcat de moarte.
— Indiana aparţine moşiei. Adunată de pe drumuri de socrul meu.
— Şi indianul ?
— Intendentul m-a asigurat că face parte din obştea de la *Yatunyura.*
— Oh ! Asta-i. Bine... Aranjez eu, n-aveţi grijă.
— Cheltuielile merg în contul meu. Vor fi...
— Veţi oferi bisericii cît doriţi...
— Bine... Bine... a spus stăpînul Providenciei. Apoi, cu mare abilitate, folosind fraze incomplete, ca şi ţăranii, într-un monolog necuviincios, i-a dat să înţeleagă preotului despre ce e vorba.
— Înţeleg... Înţeleg... Nu-i pentru prima oară că... Mila Domnului e nesfîrşită, a încheiat preotul cu glas de iertare.
Pînă la urmă, ştiindu-i pe miri şi slugi în mîini bune, stăpînul şi intendentul porniră înspre şoseaua naţională, pe o cărare mărginită de cocioabe. La stăruinţa lui Isidro, au cotit şi au ajuns în faţa casei metisului Torcuato Rodríguez. Aşa potrivise intendentul lucrurile, în urmărirea scopurilor sale ascunse. Gabriel, căruia îi era somn, foame şi simţea o poftă ne-

bună de-a o vedea pe Salomé Cumba, n-a vrut să descalece, şi cu toate stăruinţele, rugăminţile şi repetatele invitaţii pe care i le făcuse, cînd pe ocolite, cînd direct, negustorul de cherestea şi porci, care se tot învîrtea în jurul lui, a spus :

— Altă dată...

— Vă rog să mă înştiinţaţi din vreme. Dar, măcar un păhărel şi tot veţi binevoi să acceptaţi, senior.

— Un păhărel pentru sufletul săracilor, adăugă, ca un ecou, o metisă cu faţa galbenă de friguri care zăcea într-un colţ din cerdacul casei, printre copii şi ştiuleţi de porumb.

— Ah ! Nu o cunoaşteţi pe Trinidad ? Sărmana de ea a rămas cu şoldurile ţepene de la ultima naştere. Ce n-am făcut ca s-o vindecăm ! Cîte daruri n-am dus Sfintei Fecioare şi bunului Dumnezeu !

— Ooof ! se văită metisa, cu un zîmbet dureros pe buze.

După ce dădu pe gît păhărelul, Gabriel vru să-şi ia rămas bun. Dar, după stăruitoare rugăminţi, a urmat „încă unul“, „ultimul“, „cel al despărţirii“... Numai cînd începu să cadă ploaia repede, cu picături mari, şi se dezlănţui un vînt aprig, se îndurară gazdele să-i lase pe călători să-şi vadă de drum.

În casa surorilor Cumba, printre glume, în clinchetul paharelor de *chicha* şi rachiu, Isidro reuşi să rezolve şi chestiunea cu vitele. Se prefăcu trist. Nu voi nici să bea, nici să mănînce, nici să surîdă şi nici să dispară, ca de obicei, cînd lui Gabriel începuse să-i lase gura apă, ui-

tîndu-se la gîtul şi la sînii lui Salomé. Oftă şi, pe neaşteptate, şopti :

— Acum... Singurul nefericit am rămas eu, stăpîne.

— De ce ? Nu pricep.

— Nu vă gîndiţi că trebuie să plătesc vitele care lipsesc ? De unde ? Cinci capete, stăpîne... cinci capete...

— Ah ! Asta-i tot ?

— Cinci. Pe celelalte le vor plăti tîlharii de indieni... după cum veţi porunci...

— Să plătească... Cui ?

— Dumneavoastră.

— Vom vedea, *carajo*, spuse stăpînul Providenciei, căutînd să pună capăt vorbăriei fără rost a metisului.

— Numai să mă păsuiţi vreo douăzeci de zile, să mă pot duce cu cîinii şi indienii în munţi, pe urmele hoţilor.

— Să rămîn douăzeci de zile fără intendent ?

— Cum vreţi dumneavoastră.

— Nu !

— Atunci am putea aranja mai uşor. Să se pună toată pierderea pe seama indienilor de pe *huasipungos*.

Lui Gabriel i se păru propunerea nedreaptă, dar intendentul, cu şiretenia lui ţărănească, încheie :

— Aşa făcea stăpînul Manuelito. Indienii plătesc totdeauna pierderile acestea. În felul acesta îi poţi ţine mai uşor în frîu... Nu credeţi ?

— Bine. Dar cine se duce să-i caute pe hoţi, pe o vreme ca asta ?

III

HUAIRAPAMUSHCAS

Isidro Cari, în marea lui făţărnicie, nu se sfia să-l fure şi să-l înşele pe Gabriel, în toate treburile moşiei.

Clocea în el o veche ambiţie de a ajunge moşier, lărgindu-şi bucata de pămînt pe care i-o dăruise don Manuel Pintado, înainte de a muri. Aceasta era pricina lăcomiei lui nesăţioase. Mereu se întreba: „Cum să mai cîştig ceva? Cum să mai măresc bucata mea de pămînt? Cum?" Proprietatea lui era mărginită de hotare naturale: o rîpă, ca o rană deschisă, fără leac, povîrnişul coastei şi valea îngustă, care se prefăcuse într-o mlaştină periculoasă, de cînd se revărsaseră pînă aici apele rîului. Era locul unde se întindea, pe vremuri, minunata plantaţie de trestie de zahăr. „Trebuie să fac pămîntul mai roditor... Trebuie! Va fi o minune a lui Dumnezeu... şi a mîinilor mele. Nici un ban, din banii pe care i-am dat pe smîrcul ăsta, n-o să fie pierdut..." se gîndea metisul, preschimbînd în dulce speranţă amărăciunea îndoielilor. Altădată nu s-ar fi lăsat poate stăpînit de asemenea dorinţe, nici îmboldit de astfel de îndemnuri, dar acum, cînd avea un stăpîn atît de nepriceput

— cum îl socotea în sinea lui pe Gabriel — se simțea tulburat și nu-și găsea liniștea. De cînd îl hărțuia rîvna de a ajunge bogat, îi răsăreau în minte chinuitoarele întrebări: „Merită oare să pună atîția bani la bătaie? Face să-și bage economiile în smîrcul acesta? Banii pe care îi ține ascunși în dosul icoanei Sfintei Fecioare? Și dacă n-o să aibă noroc? Dacă nu-l va ajuta Dumnezeu? Dacă va rămîne fără nici un sprijin? Și dacă nu va primi nici o mînă de ajutor de nicăieri? Singur! Într-o zi îl vor alunga ca pe un cîine de pe moșie... Întocmai ca pe un cîine... Hi! hi! hi!" Visurile lui de mare proprietar erau însoțite de gînduri mai practice, care-l îndemnau să caute sprijin în sînul unei familii, sau, rîvnind gologanii metisei, să ceară mîna lui Isabel Cumba, așa-zisa domnișoară, cu care ar urma să se însoare cînd bunul Dumnezeu îl va ajuta să ajungă proprietarul mlaștinei...

— Ave Maria! Vezi la ce se gîndește Isidro... murmura logodnica, lăsînd ochii în jos cu nevinovăție. Niciodată surorile mele, și nici eu...

— De ce trebuie să așteptăm atît? De ce trebuie neapărat să fii proprietarul mlaștinei? întrebă mama Mariquita, în glasul căreia se strecura un amestec ciudat de ironie, în privința căsătoriei, și de neîncredere în viitoarea îmbogățire a cumnatului.

— E lucru mare! Dacă tot acest pămînt ar fi al meu! Aduceți-vă aminte ce bani a scos din pămîntul ăsta don Manuelito, binecuvîntată fie-i memoria!

— Ei, asta a fost mai demult, înainte ca rîul să-şi fi schimbat albia.

— Înainte de a se fi prefăcut într-un stufăriş mlăştinos.

— Înainte să-şi fi băgat dracul coada.

Hărţuit de îndoielile femeilor şi frămîntat de propriile sale întrebări, cărora nu le aflase încă răspuns pînă atunci, încăpăţînîndu-se în mîndria lui de bărbat, găsi deodată o soluţie, care i se păru posibilă şi foarte simplă.

— Albia... albia... voi muta albia !

— Numai bunul Dumnezeu poate s-o mute, izbucniră în cor surorile Cumba.

— Şi dacă voi izbuti ? Pe celălalt mal, indienii din *Yatunyura* au coborît în luncă. Indienii... repetă Isidro, de parcă ar fi găsit soluţia cea mai logică şi fericită.

— Ah ! Aşa da...

— Altfel nu se poate.

— Asta-i toată problema.

— Să fii proprietar şi nimic mai mult !

— Pămîntul trebuie să-l stăpîneşti ca pe o femeie, *carajo*, spuse intendentul, în glumă. Nu se bucură atît de comparaţie, cît de aluzia la femei.

— Şi don Gabrielito ce spune ? întrebă Salomé.

— Nu îndrăznesc să-i vorbesc. El... Eu...

— Trebuie să-l pregătim pe senior ! încheiară metisul şi surorile într-un singur glas, de parcă ar fi făcut un jurămînt.

De atunci, Salomé, sprijinită de surorile ei, nu pierdea nici un prilej pentru a-l convinge pe don Gabrielito de hărnicia, cinstea, credinţa

şi alte o sută de virtuţi, cu care era înzestrat Isidro. Într-o bună zi, pe o vreme crîncenă de iarnă, intendentul şi surorile Cumba îl invitară pe stăpînul Providenciei la o friptură de cobai şi la un pahar de *chicha*, în casa intendentului.

Gazda şi preţiosul lui oaspe sosiră pe o furtună şi o ploaie torenţială, care te pătrundea pînă la oase. De la bucătărie se răspîndea pînă departe un miros de pastramă, de friptură de porc şi fum de vreascuri umede.

— Luaţi un păhărel, pe o vreme ca asta e bun contra umezelii, îl pofti Salomé, apărînd din odaia de alături cu o sticlă în mînă, în timp ce bărbaţii se ştergeau de noroi şi îşi scuturau hainele de ploaie.

— Mulţumesc, mulţumesc, îngeraşule, murmură Gabriel dîndu-şi aere de cuceritor.

— Ei, nu-mi mai spune aşa, protestă femeia cu modestie, aruncîndu-i o privire fugară şi cercetătoare, în care se putea citi că-i gata să i se dăruie.

După păhărelul de *purito de tierra arriba*[1] sosi *chicha*, brînză frămîntată, cartofi copţi în coajă, cobai fripţi, *tortillas* şi alte o mie de bunătăţi, cu care fu acoperită toată masa.

Bărbaţii erau dornici să bea şi să se ameţească. Mîncarea gustoasă şi băutura le-a înmuiat inima, făcîndu-i sentimentali şi generoşi. Terenul, cum spunea mama Mariquita, era gata pregătit. Salomé, dulce şi ademenitoare, se re-

[1] Băutură alcoolică tare din regiunile de munte ale Ecuadorului (n. tr.).

trăsese într-un colţ, cu stăpînul moşiei — intimitate de loc neobişnuită în asemenea ocazii — lăsînd ochii în jos şi răsucind, cu degetele nervoase, franjurile şalului pe care-l purta pe ea, şopti :

— Nu vă supăraţi, senior... Să vedeţi... Bietul Isidro ar fi fericit, dacă aţi binevoi să-i vindeţi mlaştina.

— Care mlaştină ?

— Mlaştina de aici, din apropiere.

— Nu ştiam. Nu mi-a spus nimic.

— Aşa-i el. Întreprinzător cînd e vorba de interesele stăpînului, dar neîndrăznind să scoată un cuvînt, cînd e vorba de el.

— Se teme de mine ?

— S-o fi temînd. Ştiu eu ?

— Şi tu doreşti să i-o vînd ? o întrebă drăgăstos Gabriel tutuind-o, ceea ce nu cutezase să facă pînă atunci.

— Dacă dumneavoastră aţi vrea... desigur că da ! spuse fata cu un aer triumfător. Ghemuindu-se ca un copil, se apropie de el, cuprinsă de o bucurie fără seamăn, într-o atitudine de recunoscătoare dăruire.

— Bine, i-o voi vinde, hotărî repede moşierul. Apoi, amintindu-şi unele afaceri proaste pe care le încheiase în ultima vreme şi, avînd oarecari bănuieli, adăugă pe un ton prevăzător :

— Mai întîi trebuie să văd mlaştina.

Amestecul surorilor Cumba şi a lui Isidro Cari în conversaţia pe care Gabriel o crezuse fără ascultători, dezlănţui o adevărată avalanşă de rugăminţi şi de jurăminte, în care metisul îşi repetă dorinţa lui pătimaşă de a stăpîni o pro-

prietate întinsă, pentru a se simţi într-adevăr un domn. Apoi, cînd s-a mai potolit furtuna, s-au îndreptat cu toţii spre rîpă.

— Pe aici, stăpîne, pe-aici... spunea intendentul, pătrunzînd prin mărăcinişul care se întindea în spatele casei sale.

După cîţiva paşi, cu hainele agăţate de spini, afundîndu-se tot mai mult în terenul mocirlos, şi tăindu-şi drum printre ramurile noduroase, Gabriel strigă :

— Ce smîrc ! *carajo...*

— Nu v-am spus, stăpîne ?

— Ai avut dreptate.

— Într-o zi, cînd bunul Dumnezeu ne va dărui o iarnă grea, apa va căra la vale tot : casa, şopronul, ţarcul, imaşul, vitele...

— Nu cred. Toate par clădite ca pe stîncă.

— Pe stîncă ? Pietriş curat ! Noroi... Veţi vedea...

Înaintau cu teamă şi îngrijorare. Pămîntul care le fugea de sub picioare, mocirla, glasul înăbuşit al rîului, izul pătrunzător de baltă, toate parcă voiau să întărească spusele metisului. Priveliştea era jalnică. Între malurile stîncoase, mîncate de vîrtejul sălbatic al rîului, se învolburau apele tulburi din rîpe, sub vîntul tăios ce venea din îndepărtatele păduri, răscolind tufişurile apropiate, ca pe nişte vietăţi scîrboase, care mişunau pe faţa neagră a mocirlei.

— Priviţi cu propriii dumneavoastră ochi, i-a spus Isidro cînd au ajuns pe o mică ridicătură de pămînt de unde se puteau vedea pămînturile la care rîvnea el.

— Într-adevăr... murmură Gabriel.

— Mlaştina asta vreau s-o cumpăr, stăpîne! spuse metisul.

— Nu înţeleg pentru ce, a spus stăpînul Providenciei, privind îngîndurat întinderea bălţii de noroi verzui, din care ieşeau din loc în loc schelete de arbuşti pitici, păpuriş, ostroave de piatră şi ierburi fără folos.

— Vreau să întăresc locul. Acuma calc parcă în gol. Simt că furia apelor sfredeleşte malul... Într-o zi, pe neaşteptate, am să mă trezesc că nu mai am nimic. S-ar putea ca furia apelor să mă ia şi pe mine...

— Fecioara Maria nu va îngădui una ca aceasta! se jeliră în cor femeile.

— Uneori se întîmplă, continuă Isidro.

— Dar... vru să spună stăpînul.

— Nu vedeţi cîte mai tîrăsc după ele apele crescute iarna? Valuri de noroi. Copaci. Împrejmuiri de imaşuri. Vite. Zăgazuri de pămînt fărîmate...

— Pădurile şi munţii! adăugă zeflemitor Gabriel, care în realitate nu pricepea mare lucru.

Metisul continuă să invoce mărturia femeilor:

— Nu vă aduceţi aminte de bătrînul Roberto? S-a trezit în zori, urlînd pe o insulă plutitoare în noua albie a rîului, pe care vîrtejul apei şi-o croise în timpul nopţii.

— Da, aşa e.

— Şi cocioaba lui Manuel Quishpe n-a fost luată de ape?

— Da, aşa e.

— Şi copilul bătrînei Andrango?

— Da, aşa e.

— Şi semănăturile Verdugilor?

— Da, aşa e.

— Aş putea să apăr o parte din pămîntul meu, stăpîne, abătînd puţin cursul rîului în mocirlă, ridicînd zăgazuri şi îngrămădind acolo pietriş. Dar dacă mlaştina nu-i a mea ? Dar pe de altă parte... Nici eu nu pot să stau cu braţele încrucişate, nepăsător ca vecinii mei de pe malul celălalt, cei din *Yatunyura.* Uitaţi-vă la ei ! Nici că le pasă ! Poate fiindcă sînt indieni. Poate pentru că n-au ambiţie.

— Nu poţi lupta împotriva naturii, a încheiat Gabriel, cu glasul de comandă al unui mare căpitan.

— Priviţi, stăpîne !

Pe malul celălalt, care abia se zărea prin perdeaua brumei, pe o lungă fîşie de pămînt, între tufişuri, vreo treizeci-patruzeci de cocioabe erau împrăştiate în noroiul gros, ca nişte dîmburi de paie murdare.

— Da, da...

— Acum aceste locuri par mai înalte. Dar iarna rîul le năpădeşte... Păcătoşii de indieni intră în apă pînă la genunchi.

— Şi ?

— Vara se întorc şi se împotmolesc în noroi ca vitele. Aşa nu mai merge !

Gabriel chibzui că ar face bine să vîndă mlaştina. „Voi pleca la Quito pentru o săptămînă-două... trei... Am s-o liniştesc pe soţia mea, dîndu-i bani pentru seratele ei, pentru călugării ei, pentru fetiţă... Îmi mai rămîn şi mie..." Apoi, cu bunăvoinţă şi, mai mult în glumă, ca să-şi ascundă lăcomia, întrebă :

— Ai bani să plăteşti în numerar ?

— Dacă am ? Da... o parte...

„Cît o fi acea parte ?“ se gîndi stăpînul Providenciei, aşteptînd ca intendentul să-l întrebe despre preţ.

— Cam cît ?

— Dumneavoastră cît cereţi ?

— Ţineţi socoteală că Isidro munceşte din greu, interveni cea mai mare dintre surorile Cumba.

— N-are toată suma în numerar, dar cea mai mare parte... murmură Isabel, care cunoştea posibilităţile logodnicului ei.

— Cît ? Dacă nu dispui de o sumă convenabilă, e o prostie să crezi că am să-ţi vînd ceva.

— O prostie ? ridică glasul metisul, rănit în mîndria lui de boier în devenire.

— Cît ?

— Trei mii de *sucres*, bani peşin. Dacă mai e nevoie, vînd şi porcii, păsările, vaca cu viţelul, catîrii, caprele, şi mai iau încă pe atîta.

„Trei mii în numerar. Trei mii în marfă. Îi mai cer încă patru mii pentru tocmeală, pentru cît valorează de fapt în realitate. Aşadar, în total zece mii“ socoti Gabriel.

— Bine, pentru că eşti intendentul meu, pentru că m-au rugat surorile, şi pentru alte motive sentimentale, am să-ţi iau numai zece mii de *sucres*.

— Zece mii de *sucres ?!*

— O avere, bietul de el !

— O avere !

— Cum se poate ?

— Atîta bănet !

— Atîtea sacrificii !

Tocmeala s-a prelungit în timpul întoarcerii acasă. În sfîrşit, tîrziu de tot, în ciuda beţiei, moşierul nu a mai lăsat din preţ decît o mie de *sucres*. Intendentul, care îşi croia mari planuri de viitor, era foarte mulţumit de succesul obţinut, dar îşi ascundea satisfacţia plîngînd cu lacrimi prefăcute de beţiv :

— Atîta bănet ! Trebuie să-ţi dai şi cămaşa de pe tine ca să-ţi aperi pămîntul. O bucăţică de pămînt, o nimica toată, pe care mi-a lăsat-o don Manuelito. Nu sînt decît un dobitoc ! Cari, Isidro Cari ! Mai bine n-aş fi avut nimic... Mai bine n-aş fi fost pe lume... un metis, un biet metis...

La cîteva zile după aceea, Gabriel a plecat în Capitală. Isidro l-a însoţit pe proprietarul Providenciei pînă la San-Martín, unde stăpînul şi intendentul semnară un act provizoriu de vînzare a mlaştinii, în faţa notarului din sat. La despărţire, metisul dădu cele trei mii de *sucres* proprietarului, care făgădui să se înapoieze cu autorizaţia soţiei, pentru întocmirea actului definitiv, peste două sau trei săptămîni.

Gabriel s-a desprins pentru cîtăva vreme de plictiseala vieţii de la ţară, regăsindu-şi rudele şi prietenii din înalta aristocraţie şi însuşindu-şi, mai mult decît ar fi fost nevoie, speranţele într-o politică, de pe-atunci în descompunere. În acest timp, intendentul metis se zorea să adune banii ce-i lipseau. Îşi schimbase obiceiurile vieţii. În zori, cerceta terenul mocirlos, căutînd mijloace de asanare. Dimineaţa, pînă după prînz, supraveghea muncile din pădure, unde indienii din Providencia tîrau prin ponoare,

peste văi şi pe poteci trunchiurile grele ale copacilor uriaşi, sub conducerea lui Rodríguez. Noaptea şi-o petrecea ca un îndrăgostit, lîngă logodnica lui, Isabel.

Într-o seară, Isidro, avînd mai mult curaj ca de obicei, îşi făcu socoteala cît de puţin cîştigă din combinaţia cu metisul chiristigiu şi, gîndindu-se la necazurile şi complicaţiile pe care putea să i le aducă afacerea cu lemnele, îşi zise : „E un fleac ! Doi trei *sucres* de copac... Cine să cumpere atîta grindă, atîţi butuci, atîtea scînduri ?... Indienii îşi nenorocesc mîinile şi spinările... Cît poate să-mi iasă din toată socoteala asta ? În schimb, dacă... Ce ? Podişul ! Zece... douăzeci... Carnea are preţ bun... Cum se poate afla ? Cine să ştie !... Vitele de pe podiş..."

Parohul de la Guagraloma a săvîrşit, aşa cum dorise Gabriel, căsătoria indienei Juana cu indianul din *Yatunyura.* La sfîrşit, gîndindu-se că lucrurile nu erau destul de bine lămurite, l-a sfătuit pe mire :

— Ascultă, indian necioplit ! Trebuie s-o aperi pe femeia ta, ca şi cum ar fi o părticică din inima ta. Pricepi ?

— Cum să nu, taică părinte !

— Cînd te-or vedea că vii cu o străină, indienii din obşte ar putea... s-o ia la bătaie, să-i facă farmece, s-o omoare, biata de ea...

— Nu, taică părinte...

— Eu îi ştiu. Sînt nişte bandiţi. Trebuie să fii cu mare băgare de seamă. Ascultă. Si dumneata, femeie ! Să nu vă lăsaţi prinşi pentru nimic în lume. Dacă simţiţi vreo primejdie, fugiţi nu-

maidecît. Duminica voi veni să slujesc sfînta liturghie. În predică am să-i fac să înţeleagă pe indienii sălbatici...

— Bine, taică părinte.

Tînăra pereche, el înainte, ea în urmă, ieşi din biserică. Mergeau prin noroiul de pe potecă, ca nişte fugari. O nelinişte izvorîtă dintr-un amestec ciudat de bucurie şi de durere, îi făcea să se apropie unul de altul. Cu inima arsă de teamă, cu capul golit de gînduri, mergeau în neştire. Încotro ? Înainte de a trece rîul prin vad, ea s-a întins pe jos, printre pietrele de pe mal ; dar nu ca să se odihnească.

— Ce-i cu tine ?

— Nimic... murmură Juana, privind pe furiş, cu prefăcută umilinţă şi naivă cochetărie, spre bărbatul pe care i-l dăduse domnul preot şi stăpînul Providenciei.

— N-ar fi rău s-o luăm din loc, spuse indianul, înveselindu-se. Şi lui îi era teamă de ai săi. Avea cocioaba lui, moştenire de la bătrînii pe care i-a înghiţit pămîntul... Duşmani avea destui... Primarul, vrăjitorii, doftoroaiele, rudele şi indienele cu care se tăvălise prin imaş... Intrînd în apă, şi arătînd spre un şir de pietre mari de care se loveau valurile, zise :

— Aici e vadul.

— Şi mai departe ? întrebă ea, văzînd că locul de trecere se curma cu mult înainte de a ajunge la malul celălalt.

— Apa nu-i adîncă. Cunosc locul... Te duc eu în braţe.

Obrajii ei îndureraţi se îmbujorară de fericire. Tăceau acum amîndoi. Tăceau stăpîniţi de

teamă, înfioraţi de ameninţarea viitorului întunecat, în faţa căruia, fără cuvinte, îşi juraseră să se ajute, să se apere, să fie uniţi. „Vai, vai, mamă, măicuţă... Nu sînt copil de tăicuţ *yatunyura*. Sînt copil de mare stăpîn, se văita în pîntec fătul. Dar ea, alungîndu-şi amintirile, îşi zise în gînd : Stafie, visuri spulberate. Pentru mine, pentru noi doi nu există decît indianul..."

Ajungînd la cocioabă şi intrînd înăuntru, Pablo Tixi îi spuse femeii :

— Aici ne vom petrece toată viaţa.

— Aici... repetă ea ca un ecou.

N-au fost lucruri neobisnuite pentru Juana, nici salteaua de pe jos, din piei şi petice de haine vechi, nici grămada de bălegar uscat din colţ, nici găurile în pereţii afumaţi, în loc de ferestre, nici oalele de pămînt, nici cobaii, nici mirosul de iarbă şi urină, nici chiupul pentru apă, băgat în pămînt, nici uşa care dădea în cîmp, nici piatra de măcinat.

În după amiaza zilei următoare, vestea despre venirea Juanei se întinse prin împrejurimi, pe pămînturile vecine cu cocioaba lui Tixi, printre tăietorii de lemne din pădure, pe imaş, pe coastele locuite de bătrînii obştii, scandalizîndu-i pe toţi. Femeile făceau semnul crucii, ca să alunge diavolul îmbrăcat în veşmînt de *huairapamushca*. Niciodată nu se mai iscase o asemenea tulburare. Copiii, ascunşi în frunzişul şi în tufişurile de pe lîngă zidurile de chirpici, spionau cu o curiozitate înfrigurată, azvîrlind cu bulgări de pămînt şi cu pietre spre cocioaba în care se instalase necunoscuta. Indienii, nespus de îngrijoraţi şi plini de indignare, s-au dus să

se sfătuiască cu vrăjitorii şi cu primarul. Aşa ceva nu se mai întîmplase ! Pe venetica aceea, dacă ar fi întîlnit-o pe drumurile munţilor, pe la bîlciurile din satele vecine, sau prin cocioabele indienilor, nimeni n-ar fi luat-o în seamă, şi n-ar fi intrat în vorbă cu ea. Acum, văzînd-o statornicită pe pămîntul apărat cu atîta înverşunare de strămoşii lor, o priveau ca un blestem, ca o pasăre a iadului, adusă de vîntul stîrnit de puterile diavolului. Litania indienilor creştea, prevestind nenorociri :

— E trimisă de diavol !

— Va aduce blestem pe capul nostru !

— Blestemaţi vor fi munţii !

— Blestemate văile !

— Blestemate semănăturile !

— Blestematele vitele lui Dumnezeu, tatăl nostru.

— Blestemat va fi şi văzduhul !

— Blestemate vor fi toate cîte se află pe pămînt !

— Ne loveşte Cuichi. [1]

— Ne va lua munţii.

— Ne prigoneşte diavolul roşu !

Cu mintea tulburată de gînduri negre, obsedaţi de satanice năluciri, bărbaţi, femei şi copii, cu spaimă în glas şi cu mişcări dezordonate, îşi strigau neliniştea, care-i sfredelea adînc în suflet şi în carne, o dată cu patima lor pentru pămîntul iubit, pentru cocioaba lor mizerabilă, pentru copiii fără apărare, pentru atîtea indiene

[1] Spiritul răului (n. r.).

necăsătorite, pentru lupta lor cu toţi stăpînii, şi metişii înstăriţi care se înmulţeau în sat. Se auzi atunci murmurul unui glas plîngăreţ, descărcîndu-şi teama :

— *Huairapamushcas !*

— Daaa !... *Huairapamushcas.*

Apoi sute de glasuri au pornit de pretutindeni, pîlpîind în focurile cuptoarelor, prelungindu-se în fumul de tutun al vrăjitorilor, şuierînd cu vîntul în frunzişul lui taica *Yatunyura,* amestecîndu-se cu lătratul cîinilor şi trezind îndărătnicia doftoroaielor :

— *Huairapamushcas !*

— Daaa !... *Huairapamushcas !*

Dorinţa de ucidere şi de răzbunare ardea în sîngele indienilor, aţîţată de umbra întunecată a lui taica Viracocha, tragică amintire de pe vremea cînd au apărut oamenii albi şi bărboşi, aduşi de vîntul rău, pe neaşteptate, pe podişuri, prin păduri şi pe mare. Era rana sufletului lor. Rană ce se adîncea mereu o dată cu sclavia şi exploatarea, de pe întinsul marilor moşii, simţind bănuială, neîncredere şi ură împotriva tuturor acelora care nu erau de-ai lor : venetici, oaspeţi nepoftiţi, indieni, seniori sau metişi.

Într-o noapte, ocrotiţi de abureala ceţei — căci lumina nu e prietenă cu răzbunarea — mînaţi de o pornire drăcească, în sunetele răguşite ale tobei şi în ţipătul ascuţit al flautului, care sfredelea trupurile nevăzute ale stafiilor, cei din *Yatunyura* se apropiară de cocioaba trădătorului, murmurînd printre dinţi :

— *Huairapamushcas.*

— Daaa !... *Huairapamushcaaas...*

Pedro şi Juana, cum stăteau ghemuiţi lîngă cuptorul în care ea aprinsese focul — gata acum să se stingă — se priviră îngroziţi. Spre ei veneau... Da, spre ei...

— Ave Maria, îngînă femeia, ridicîndu-se în picioare cu mîinile încleştate pe pîntece.

— Se apropie !

— Ţipă ca nişte draci...

— Taica preotul ne-a spus să fugim... îşi aduse aminte indianul, apucînd-o pe Juana de braţ, ca şi cum ar fi vrut s-o apere şi să-i arate, în acelaşi timp, primejdia care-i pîndea. Fusese de multe ori martorul furiei ucigaşe alor săi. I-a văzut năpustindu-se grămadă, torturînd fără milă, omorînd.

— Să fugim... Unde, tăicuţule ? întrebă ea cu grabă, amintindu-şi, cu teamă, de păcatul care o lăsase însărcinată, şi auzi în taină : „Repede, mamă, măicuţă... să ne întoarcem la stăpînul cel mare, la *su mercé*..."

— Unde o fi ! răspunse indianul.

Ieşiră pe uşa pe care o lăsau întotdeauna deschisă, spre cîmp. Trecură peste un imaş, se strecurară într-o groapă, dar nu le-a fost cu putinţă să ajungă pînă la rîu. Larma zgomotoasă şi ameninţătoare venea din partea aceea.

— Pe podiş, şopti el.

— Pe podiş...

Luptînd cu oboseala, se căţărau ca şobolanii prin tufişurile de pe povîrniş. Era o noapte fără lună : nu ploua şi nu era ceaţă, dar vîntul le şuiera în urechi, le îngheţa nasul, le sîngera buzele. Larma se îndepărtase. Stelele sclipeau

în aerul înghețat. Umbrele amenințătoare goneau, urlînd în beznă.

— Așteaptă-mă, tăicuță. Așteaptă-mă, se ruga Juana, din adîncul unei gropi, de unde nu mai putea ieși.

— Dă-mi mîna...

— Aici !

— Fugi ! Fugi !

— Nu pot... Nu pot...

— De ce ?

— Inima. Pîntecele...

— Atunci, întinde-te ca o șopîrlă.

Amîndoi se lăsară la pămînt și se ascunseră, la cîțiva metri mai departe, între niște tufe rahitice, de mure și zmeură. Mirosul de paie și vîntul șuierător vesteau apropierea podișului. Atît de mult alergaseră.

— Juanaaa. Juanitaaa.

— Tăicuțààă.

— Să căutăm o văgăună.

— O văgăună.

— Să nu înghețăm, ca niște păsări prinse de frig.

— Mă doare pîntecele.

— Ave Maria.

— Îmi vine să vărs...

— Așteaptă.

— Mi-e frig, tremur toată !

— *Carajo.*

— Tătuță...

— Să coborîm ușor la vale...

— Și ce a spus taica preotul ?

„*Huairapamushcas*. Daaa... *Huairapamushcas...*", auzi indianul un glas ce venea din stră-

fundul inimii, răscolindu-i amare remuşcări. E vinovat, e un criminal blestemat! De ce vor să-l ucidă ai lui? Ceilalţi, ceilalţi îl siliseră să se împovăreze cu această indiană. O nefericită, o indiană străină, care i s-a cuibărit în inimă... în partea cea mai fierbinte a inimii..."

— Mor, tăicuţă...

— Nu! strigă indianul gîndindu-se: „Dacă ea cade, va trebui să fug singur".

— *Ayayay, Ayayay!*

— Coborîm uşor, alunecînd pe coastă... Cîţiva paşi numai şi-ţi va trece răul...

— Dar... murmură femeia cu un glas pierdut, în care tremura toată neîncrederea ei.

— Înainte, o îndemna indianul, ferindu-se să se gîndească la sfîrşitul tragic al încercării prin care trecea. Important era ca ea...

Rostogolindu-se la vale, cei doi fugari au dat, spre norocul lor, peste o văgăună ascunsă în stîncă. Adăpostul pe care îl găsiseră i-a făcut să uite, încet, încet, oboseala şi starea proastă.

— Aici... Aici putem sta liniştiţi... liniştiţi... şopti îmbietor Pedro, îmbrăţişînd-o pe Juana, speriată din pricina greţurilor.

— Tăicuţă, pune-mi mîna ta caldă pe pîntec.

— Ţi-a trecut?

— Puţin... răspunse femeia cu o voce plîngăreaţă, somnoroasă şi drăgăstoasă totodată.

În timpul acesta, de pe malul rîului unde se aflau cocioabele şi semănăturile obştii, se auzea larma neînduplecată a tobei şi a flautului, cînd mai tare, cînd mai încet, după toanele vîntului. Într-o clipă de linişte şi de reculegere, se simţiră amîndoi cuprinşi, deodată, de o frică

fără margini şi de groaznice remuşcări. Ea simţea că o arde fătul din pîntece: „Mi-e scîrbă de indianul *Yatunyura*... Mai bine... mai bine dragostea marelui stăpîn, *su mercé*... Să fugim înapoi la moşie... Acum... Mamă..." El era chinuit de ruşinea trădării lui, „*Huairapamushcas*... Daaa... *Huairapamushcaaas*..." şi de spaima pedepsei care-l putea ajunge, dintr-o clipă în alta. Bărbatul şi femeia se strînseră unul într-altul, cu dragoste, şi se împreunară din dorinţa de a uita, cufundîndu-se în plăcerile dăruite de acea tristă noapte a nunţii lor... Din gîtlejul indianului izbucni un vaiet şi un blestem, în acelaşi timp, cutremurîndu-i sufletul, înăbuşindu-i poftele cărnii şi alungîndu-i plăcerea împreunării; în vreme ce femeia, tremurînd de fericirea ce-o gustase în acele clipe de încîntare şi teamă, simţea în ea o zadarnică dorinţă de a muri, şi tresărea înfiorată, ca şi cum nu s-ar fi îndurat să se despartă de muşcătura care o ardea şi îi pătrundea în sînge, ca o dureroasă mîngîiere. Încruntîndu-se, cu ochii închişi, cu gura întredeschisă, cu şoldurile arcuite, cu pielea asudată, femeia oglindea pe faţa ei plînsă şi rugătoare toată voluptatea, liniştită, şi neînchipuit de dulce, a plăcerii împlinite. Cît de diferită se întipărea imaginea dragostei pe chipul fiecăruia din ei.

Cîteva clipe mai tîrziu, în timp ce femeia zăcea la pămînt, sleită de puteri, el se tîrî spre ieşirea din văgăună. În noaptea cu un cer de nepătruns, larma infernalei muzici se mai liniştise puţin, şi Pedro începu din nou să spere. Se întoarse spre Juana, murmurîndu-i la ureche, într-un suspin:

— Nu vin... Nu... Le va fi greu să ne prindă... În curînd, taica popa va trebui să vină pentru liturghie...

În zori, au îndrăznit să se tîrască, cu grijă, pînă în preajma bisericii. În faţa şopronului dărăpănat, cu o cruce pe muchia acoperişului, şi cu clopotniţa în dreapta, pe un schelet de grinzi, un grup de vreo douăzeci de indieni vorbeau între ei cu aprindere. Unul, care după înfăţişare părea să fie primar, a ridicat deodată bastonul autorităţii, şi tămbălăul tobei şi a flautului şi-a reluat zborul peste văi şi pe cărări, peste vadul rîului şi pe coasta dealului, pînă departe în văgăunile muntelui.

În Guagraloma, oamenii se treziseră de dimineaţă mîrîind :

— Blestemată muzică !

— Indieni sălbatici !

— Indienii dracului !

— Cînd încep cu tămbălăul lor, nu mai sfîrşesc !

— Pînă termină cu judecata.

— Judecata lor ? Răzbunarea !

— Ce se va întîmpla ?

— Ce poate să se întîmple ?

— Ce vor face ?

— Ce se pregătesc să facă ?

— În sunetul tobei şi al flautului, îl vor spînzura pe bietul creştin.

— Chiar creştin n-o fi el !

— Oricum, e unul de-ai lor.

— Vreo tîrfă de indiană.

— Vreun tîlhar de indian.

— Ucigaş !

— Ave Maria!
— Şi de ce sînt lăsaţi să-şi facă de cap?
— Cine să se bage în iadul ăsta? Şi de ce?
— În zori îi spînzură pe indieni de-o cracă a lui *Yatunyura*, ca pe nişte vite.
— Copacul e înalt.
— Copac sfînt.
— Sfînt pentru ei.
— Am auzit că părintele şi reprezentantul autorităţii ar vrea să plece într-acolo.
— Sînt singurii.
— Cînd îi întîlneşti pe drum, la tîrguri, sau prin cîrciumi, ăştia din *Yatunyura* par nişte sfinţi.
— Sufletele Domnului!
— Dar, cînd sînt strînşi laolaltă, sînt groaznici.
— Ce vor acum?
— Pe cine vor să spînzure?
— Pe cine vor să pedepsească?
— Pe cine vor să ucidă?
— Pe cine?
— Dumnezeu să ne apere!
— Isus să ne ajute!
— Indieni sălbatici! Fiare!
— Indienii dracului!

Preotul obişnuia să arate o nemărginită milă şi o binesocotită compătimire faţă de credincioşii obştii, iar aceştia îi trimiteau indieni pentru muncile grădinii şi tinere servitoare pentru treburile gospodăriei. Acum, aflînd despre pornirea indienilor, nu-şi putu stăpîni îngrijorarea şi, intrînd în biserică, primul lucru pe care l-a făcut a fost să se urce în clopotniţă, de unde

putea cuprinde cu vederea o mare parte din pămînturile *Yatunyurei.* Ceaţa învăluia priveliştea într-un giulgiu de vată murdară. Dar bătaia tobei şi ţipătul flautului au fost de-ajuns pentru a-l lămuri asupra celor ce se puneau la cale în parohia lui.

— Biata indiană. Nu... Nu trebuie... murmură cu jumătate glas, în timp ce cobora scara clopotniţei. Şi cu acea stăruinţă a ideilor fixe şi contradictorii — amestec de bunătate şi egoism — bunul preot frămînta în minte mereu aceleaşi gînduri : „Biata indiană. Datoria mea creştinească... Creştinească ? Da, e o femeie însărcinată. Stăpînul a lăsat-o grea. Stăpînul cel mare, *su mercé...* Mai desfrînat decît toţi ceilalţi. Mi-e totuna. Indienele nasc metişi. Metisele se culcă cu domni şi ajung mame de domni, în urma păcatului pe care îl săvîrşesc. Ha ! Ha ! Ha ! Stăpînul Providenciei trebuie să-mi devină prieten ; pentru binele bisericii. Pîntecele miresei este umflat sub fustă. Puţin... Atît numai ca să nu-şi dea seama mirele. E indian. Indian *Yatunyura.* Sînt cei mai nenorociţi. Indiana e tînără, ispititoare, are sînii tari. Nu m-aş da în lături s-o încerc... Ha ! Ha ! Ha !“ Tot cu gîndul la plăcerile trupeşti, preotul intră în biserică, murmurînd cu voce de om în primejdie :

— Sfinte Isuse, scapă-mă de diavol !

Nu din laşitate se codea să ia hotărîrea cea mai dreaptă. Cuvîntul său fusese totdeauna lege pentru indienii din obşte şi de pe *huasipungos.* Pînă şi riturile şi obiceiurile tradiţionale ale indienilor le transformase după dorinţa sa. Cei

din Yatunyura îl iubeau şi îi purtau respect. Preotul, cu multă şiretenie, reuşea să impună pe primarii, guvernatorii şi pe ceilalţi conducători, pe care-i dorea el. Indienii, la rîndul lor, îi puneau la îndemînă clăcaşi, servitoare, şi îi aduceau plocoane. Cazul de faţă i se părea însă îndoielnic, iar dezlegarea problematică, pentru că nu ştia lămurit care era dorinţa ascunsă a stăpînului pămînturilor Providenciei, cu privire la soarta Juanei. S-o lase să moară, ca să dispară copilul? Să-i scape viaţa? Inima stăpînului putea fi pradă ambelor dorinţe.

— Stăpînii aceştia noi sînt foarte ciudaţi, nu vorbesc niciodată limpede, murmură preotul cu jumătate glas, în timp ce-şi trecea mîna peste frunte.

— Ce-o fi avînd părintele? Parcă-i nebun, spuse nepoata, pe cînd îi servea micul dejun.

— Tu nu te pricepi la lucruri din acestea, fetiţo, se dezvinovăţea preotul, dîndu-şi aere de sfînt şi de înţelept.

— O fi...

— Desigur!

— Dacă sfinţia voastră sînteţi atît de preocupat, o fi la mijloc ceva important, spuse femeia, cuprinsă de gelozie.

— E o problemă care... începu părintele, apoi, deodată, făcînd un gest larg şi clipind din ochi vesel, lăsă la o parte orice discuţie familiară, pentru a se concentra asupra celei mai potrivite ieşiri din încurcătura care-l neliniştea. Moşierul avea el un interes aici, şi din cauza asta el trebuia să se gîndească bine. Da, el singur o adusese. El o ocrotise... Avea nevoie de un paravan.

Atît şi nimic mai mult. Trebuia să-i salveze viaţa. Poate că e îndrăgostit de ea. E nou venit pe moşie. Poate de aceea... Dar cînd o să afle că are la dispoziţia lui sute de indiene şi de metise... Dar pînă atunci... Nu mai încape îndoială. E de datoria mea s-o salvez. E datoria mea creştinească..."

Fără să-şi mai termine micul dejun, bunul părinte dădu ordin nepoatei :

— Una din servitoarele indiene să se ducă în grădină şi să-i spună argatului să vină pînă la mine, am nevoie de el... Trebuie să plec la *Yatunyura.*

— Aşa devreme ?

— Da.

— Cu gălăgia asta ? s-ar putea...

— N-are importanţă, încheie preotul discuţia, cu un gest hotărît.

— A !

— Trebuie să salvez o indiană.

— E în agonie ?

— Nu ! E însărcinată.

— Cum ?

— Aşa cum am spus. Lasă, ştiu eu ce trebuie să fac...

Cînd preotul ajunse pe locul care se întindea în faţa bisericii obştii, îi ieşiră în cale o mulţime de indieni încruntaţi, care veneau spre el buluc, văitîndu-se. Îl tîrau pe Pablo Tixi şi pe indiana sa.

— Taică ! Tătucule !

— Priviţi-i !

— Priviţi nenorocirea !

— Ce? Ce s-a întîmplat, copiii mei? întrebă preotul binecuvîntînd în trecere pe indieni.

— *Huairapamushcas!*

— Daaa. *Huairapamushcaaas!*

— Tăcere! strigă preotul într-o pornire de sfîntă indignare.

Apoi, urcîndu-se pe o ridicătură de pămînt, se trezi înconjurat de acea mulţime de indieni, pe-ale căror feţe înflăcărate se citea o veche şi aprigă dorinţă de răzbunare. În faţa acestor oameni, cu pumnii strînşi sub *poncho,* gata să izbucnească în cele mai înfiorătoare înjurături, preotul vorbi de mila creştinească, de respectul pe care trebuie să-l avem faţă de aproapele nostru, şi de multe alte lucruri. Totul a fost însă zadarnic. Predica părintelui n-a potolit furia mulţimii care, cu buzele uscate, cu ochii aprinşi ca flăcările iadului, şi cu gesturi ameninţătoare, se dezlănţui din nou:

— *Huairapamushcas.*

— Daaa... *Huairapamushcaaas.*

„Situaţia e gravă. Diavolii ăştia nu se linişteșc cu una cu două. Trebuie să născocesc ceva care să-i uimească... ceva nemaipomenit..." îşi zise preotul, şi, întorcîndu-se cu un aer viclean şi misterios de vrăjitor care vrea să facă farmece cuiva, strigă:

— Tăcere! Staaaţi! Staţi!

Glasul cu care le impusese linişte, ca şi privirea lui, erau atît de neobişnuite, încît timiditatea naivă a indienilor, gata întotdeauna să cadă pradă celor mai mari nenorociri, a izbucnit într-un strigăt de emoţie şi curiozitate:

— Eeei?

— Am auzit un glas...
— Eeei ?
— Da ! E glasul Maicii Domnului. Sînt sigur. Foarte sigur ! spuse preotul, înaintînd pînă în uşa bisericii, cu atitudinea unuia care ar asculta un murmur uşor venit din cealaltă lume. Mulţimea, înghiţindu-şi înjurăturile şi blestemele urii, porni ca hipnotizată în urma preotului, într-o tăcere de cîteva clipe, pînă cînd ajunse pe pragul unde misterul avea să fie lămurit.
— Tată... Tătucule ! strigau indienii.
Preotul deschise cu un gest teatral uşa bisericii. În adîncul naosului, la lumina unei lămpi gata să se stingă, se putea desluşi chipul Maicii Domnului. Toţi voiau să o vadă şi o priveau cu ochii ieşiţi din orbite, rugîndu-se :
— Maică, măicuţă, îndură-te de noi !
— O clipă ! spuse preotul. Dar indienii continuau să se vaite :
— Maică... măicuţă !
— E mama voastră, a tuturor ! Singura ! a strigat parohul din Guagraloma, însufleţit de lamentările delirante ale mulţimii care-l înconjura. Apoi continuă : Tăcere ! Ssst... Aud din nou glasul ei... Glasul ei... Aşteptaţi ! Am să vă spun cuvintele ei... Vorbeşte ! Nu o auziţi ? Ah ! Aţi săvîrşit un păcat de moarte ! Voi n-o puteţi auzi. Eu... Eu în schimb...
Întîmplarea, binecuvîntata întîmplare, care dă naştere atîtor minuni, ale binelui şi ale răului, a stins în acea clipă lampa care lumina chipul Fecioarei. Fusese, fără îndoială, un val de aer, care pătrunzînd pe uşa pe care o deschisese preo-

tul, căuta să răzbată prin găurile şi crăpăturile acoperişului stricat al bisericii. Indienii nu auziră nimic, în schimb văzură cu ochii lor cei păcătoşi — cum obişnuiau să spună popii şi moşierii — că idolul de piatră, moştenit de la părintele Alberto Tapia, dispăruse!

— Unde-i Maica Domnului?

— Vrea să fugă...

— Nu!

— Vrea să fugă în cer, de unde a venit...

— Nu!

— Aşa mi-a spus, că nu se va mai întoarce niciodată, dacă voi vă înverşunaţi s-o pedepsiţi pe biata indiană şi pe soţul ei legitim Pablo Tixi, uniţi prin căsătoria pe care a binecuvîntat-o Dumnezeu, spuse sentenţios preotul, aducînd în taină mulţumiri divinei providenţe, pentru oportuna şi binevoitoarea ei intervenţie.

— Să se întoarcă! Să se întoarcă!

— Se va întoarce dacă juraţi că n-o să-i mai prigoniţi pe tinerii care s-au căsătorit de curînd.

— Da, tăicuţă, jurăm! răspunse în delir mulţimea de indieni.

Numai vrăjitorii, presimţind o înfrîngere a farmecelor lor misterioase şi a leacurilor de taină, cu care încercau să-şi aline ura moştenită din strămoşi, au rămas nemulţumiţi de laşa şi netrebnica pocăinţă a mulţimii. În sinea lor, cu o amărăciune care le sfîrteca inima, ştiau ce trebuie să gîndească despre preot şi despre Fecioara Maria: „Şi el e tot *huairapamushca*, dar cu sutană şi coroană de sfînt alb... Sfînta, de

asemeni, e *huairapamushca,* cu chip şi îmbrăcăminte de mare stăpînă...

— Juraţi ? Juraţi pe tatăl vostru, pămîntul ? pe ploaia prielnică semănăturilor ? pe copacul *Yatunyura ?* pe strămoşi ? stărui preotul cu glas de ameninţare.

— Jurăm, tăicuţule ! răspunse mulţimea, căzînd în genunchi. Femeile ridicară spre cer mîinile lor împreunate, ca pentru rugă.

Parohul de la Guagraloma îi dezlegă pe Juana şi pe Pablo Tixi, îi împăcă cu restul obştii, le dădu sfaturi, şi-i chemă pe toţi să intre în biserică.

Interiorul bisericii, întunecat şi umed, nu avea nimic primitor în clipa aceea. Sentimentul dureros de a fi păcătuit, şi atmosfera de mister care-i înconjura îi făcu pe indieni să intre cu paşi neauziţi. Preotul, îndemînatic iluzionist de liturghie catolică, aprinse lămpile, şi Fecioara cu faţa de piatră şi îmbrăcăminte de mare stăpînă, înconjurată de sfinţii de lemn şi de stîngacele ornamente aurite ale altarului, răsări în toată splendoarea ei. Se auzi un ţipăt de uşurare, un vaiet prelung, şi mulţimea îngenunche. Nesfîrşite erau rugăciunile, pline de credinţă păreau lacrimile şi darnice gesturile de iertare, în timp ce în sufletele vrăjitorilor împrăştiaţi prin colţurile cele mai ascunse, pînă la uşa bisericii, fierbea drojdia diabolică a unei vechi amărăciuni, dospită în sufletul indienilor, sub coaja umilinţii, a fricii şi a nepăsării prefăcute. Clocoteau înăbuşite impulsurile străvechi : „Toţi sînt *huairapamushcas...* Albii, metişii, popii, ofiţerii de stare civilă, sfinţii, sfintele fe-

cioare, rugăciunile, cîntecele bisericeşti, glasurile, casele din sat... Era iarba cea rea care îl otrăvea pe bietul băştinaş... *Huairapamushcas*... Tîlharii !“

În timp ce trudea pe bucata de pămînt a bărbatului ei şi încerca să se deprindă cu pereţii afumaţi ai cocioabei, cu acoperişul de paie şi muşchi, cu salteaua făcută din piei şi zdrenţe de haine vechi, cu mirosul de bălegar uscat şi de iarbă pentru cobai, cu oalele de pămînt, cu lingurile de lemn, cu buruienile de leac şi ierburile împotriva farmecelor, cu cuptorul de pămînt şi cu toate celelalte lucruri din casă, Juana simţea că în curînd va fi mamă. Era un gînd pe care îl ascundea ca pe o crimă monstruoasă ; teama aceasta mistuitoare o frigea şi îi sleia puterile.

Într-o dimineaţă, cum făcea în toate celelalte zile, l-a urmat pe bărbatul ei în munţi. Intrînd într-un tufiş, el înainte, ea în urma lui, o mişcare a fătului o făcu să tresară. „Mişcă-te, mamă... măicuţă... mişcă-te mai tare...“

— *Ayayay !* se văită femeia.

— Ce-i ?

— Pîntecele...

— Ave Maria ! Să ne întoarcem la colibă.

— O clipă... Aşteaptă... A trecut...

Cîteva minute mai tîrziu, durerea îşi înfipse din nou gheara în pîntecele indienei.

— *Ayayay !*

— Iar ?

— Da.

Tremurînd toată, şi cuprinsă de presimţiri rele, Juana se culcă pe salteaua de piei şi de zdrenţe. Indianul, zăpăcit, bolborosea cuvinte neînţelese şi căuta prin colţuri, prin ascunzătorile din pereţi, leacul care... Îşi aduse aminte deodată, ca o sclipire în mintea-i întunecată, că atunci cînd mama sa era pe moarte, bunicul îi uşura durerile dîndu-i să bea o fiertură din nişte ierburi de munte. Ce ierburi erau? I se păru fără rost să mai răscolească peste tot. Se opri în faţa Juanei, care se tăvălea pe jos şi se văita de durere. Un glas lăuntric, glasul cine ştie cărui strămoş, îi veni în ajutor: „Aleargă şi caută pe doftoroaie... Du-te odată, tîlharule! Să vină repede... Că urlă sărmana, urlă ca ieşită din minţi..."

— *Ayayay*, tăicuţă!

— Aşteaptă. Mă duc la mătuşa Catota... Ea se pricepe... îi şopti cu blîndeţe indianul.

Plin de încredere în ajutorul pe care mătuşa Catota avea să-l dea bolnavei, Pablo Tixi străbătu imaşul şi se căţără pe coasta pădurii, pînă dădu de casa doftoroaiei, un fel de şopron la marginea unei văgăuni. În puţine cuvinte, povesti bătrînei despre ce era vorba şi o rugă să-l ajute.

— Se va uşura repede, biata femeie. Taica-popa v-a dat de curînd binecuvîntarea... N-aţi trăit împreună mai-nainte... Nu s-a ostenit prea mult? Nu i-ai călcat pîntecele în picioare? O fi *Cuichi!* Sau o fi taica-diavolul cel roşu... Sărmana *huairapamushca...* glăsui misterios mătuşa Catota.

— *Huairapamushca,* repetă indianul, ca să spună ceva. Acel : „Nu s-a ostenit..." i se învîrtea în cap, în inimă, în sînge... Ce să fie ? Ce ?

— Să mergem. Trebuie s-o văd.

— Să mergem.

Cînd sosiră la bolnavă, bătrîna îl opri pe indian să intre în cocioabă.

— Aşteaptă puţin. Dacă e *Cuichi,* dacă e taica-diavolul cel roşu, dacă e... nu va voi să iasă, văzîndu-l pe bărbatul ei.

— Bine, mătuşă, murmură Pablo Tixi, fără să gîndească. Apoi se aşeză în uşa cocioabei. O neînţeleasă amărăciune şi o scîrbă pentru neputinţa lui i-au strîns inima. Îşi pironi ochii în zare. Coline... Coline... Nu-şi dădea seama dacă privirile lui hoinăreau peste cîmpuri, peste rîu, peste drumuri, peste nori, peste cer, sau se întorceau, învîrtindu-se în jurul lumii lui interioare, întunecată şi fără sfîrşit. Într-o clipă de răgaz a gîndurilor, auzul său a prins murmurul vorbei dintre femei. Nu s-a putut înfrîna. S-a tîrît pînă la crăpătura pe care o ştia în peretele dinspre curte al locuinţei. Auzea vaietele, glasurile, o vedea pe Juana pe saltea...

— Sileşte-te ! stăruia glasul doftoroaiei.

— *Ayayay,* măicuţă... se văita bolnava necontenit. Faţa ei era înspăimîntată, ca a unui copil speriat. Deschidea ochii cu disperare, ochi plini de nelinişte şi de rugăminţi.

Mult mai tîrziu, înspre noapte, ţipetele izbucniră din ce în ce mai dese. Indianul se întoarse la crăpătura prin care privea în odaie. La lumina focului din vatră şi a uşii deschise întotdeauna spre cîmp, a putut să bage de seamă cum dof-

toroaia, stînd jos se uita cu dragoste de mamă la două fiinţe plăpînde, culcate pe o piele de ied.

„Ave Maria ! Cîţi copii a născut ticăloasa ? Cîţi ? Abia ne-a dat părintele binecuvîntarea. Abia..." îşi spunea indianul, pierdut într-un labirint de bănuieli. Apoi, nevoind să dea crezare urechilor, auzi vorbele bătrînei :

— Doamne păzeşte ! Doamne ajută ! Copiii au ieşit pe jumătate albi... Par de-a dreptul *huairapamushcas*...

— Nu !

— Nu fi rea, mătuşă. Au păr negru de indian, a protestat lehuza, căutînd să-şi apere copiii.

— Părul nu spune nimic. Ochii vorbesc. În ochi e diavolul cel alb.

— Nuuuu !

— *Huairapamushcas.*

— Nu, măicuţo !

Femeile continuară îndelung să schimbe între ele cuvinte aspre, în timp ce indianul se cufundase într-o stare de idioată nepăsare. În mintea lui de fiinţă primitivă, era numai prostie şi neştiinţă. Ura şi dorinţa răzbunării puseseră stăpînire pe inima lui, dar deşi vedea, auzea şi suferea, nu-şi putea îngădui să urle şi să se revolte, apărîndu-şi cinstea pîngărită. S-a mărginit să se scarpine în cap, să-şi treacă mîinile peste ochii plini de ceaţă, şi să-şi umezească buzele amare cu limba, copleşit de groaznicul haos în care se învălmăşeau, tot mai tulburi, pornirile ascunse ale sîngelui său.

Pe la mijlocul nopţii, după ce primi drept plată trei găini şi cinci cobai, bătrîna dofto-

roaie s-a despărţit de indian, cu vorbe de mîngîiere :

— Ce ţi-ai mai putea dori, omule? Au venit copiii pe lume. Acum ai cine să-ţi spună tată, tăicuţă.

— Tată... repetă indianul, fără să se mişte de la locul unde se aşezase pe vine, văitîndu-se.

Iar cînd ieşi mătuşa Catota, crezînd că duce cu ea taina pe care o descoperise — diavolul cel alb în ochii nou-născuţilor — indianul îşi aruncă capul pe spate, şi, într-o izbucnire răguşită a glasului, ameninţă :

— Am să-i zdrobesc ca pe nişte viermi... Cu laba mea desculţă de indian *Yatunyura*, am să-i zdrobesc...

— Nuuu. Maica Precistă vrea... bunul Dumnezeu vrea... Minunea... Ce-a spus... Ce ne-a spus... *Ayayay*, a gemut Juana, cu glasul ei firav şi plîngăreţ, care se înfigea ca un cuţit în tăcerea cocioabei şi în inima indianului.

Pablo Tixi murmură un răspuns care părea de neînţeles :

— Unde-i Maica Precistă ? Unde e preotul ? Unde-s toţi ? Sînt singur ca bobul de porumb printre pietre... Singur de tot m-au lăsat... Am să-i zdrobesc... Am să-i zdrobesc, să-i ia naiba !

A vrut să se ridice cu gîndul de-a ucide, dar ceva mai tare decît el, o putere ascunsă, care-i amorţise muşchii şi nervii, l-a împiedicat să se mişte. Îl ţintuia pe loc o spaimă aprinsă în sînge de amintiri dureroase, gheara unor vechi răni, împlîntată în carne, groaznice ameninţări şi primejdii de moarte : „Bunul Dumnezeu... Maica Precistă... Minunile preotului... Biciul stăpînilor

care încercuiseră obştea. Reprezentantul autorităţii... Metişii din sat... Vrăjmăşia celor din *Yatunyuras*. Indiana e *huairapamushca...* Indiana care i s-a cuibărit în inimă... Copiii sînt *huairapamushcas...* copii blestemaţi... Eu... Ochiul diavolului celui alb... *Huairapamushcaas...*"

În mijlocul acestei lupte cu el însuşi, în care furia îi fu înfrîntă şi ura i se stinse, indianul auzi din nou gemînd glasul lehuzei :

— Tăicuţă... Copiii...

Cu o curiozitate ciudată şi de neînţeles, indianul îşi îndreptă privirea spre femeia care cerea milă, cu ochii ei de vacă bolnavă, cu scîncet de cîine biciuit. Privi şi la micuţi. Unu... doi. Se gîndise să-i zdrobească cu laba piciorului său greu. Dar... Lăsă capul în jos, îşi încrucişă braţele pe piept şi-şi ascunse picioarele sub manta.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, cu prilejul uneia din vizitele lui obişnuite, preotul i-a botezat pe cei doi gemeni :

— Ăstuia, care spui că s-a născut cel dintîi, să-i pui numele Pascual, iar celuilalt, care-i mai puţin negricios, să-i zici Jacinto.

— Bine, părinte, spuse Juana, făcînd semn cu cotul bărbatului, să-i dea mai repede preotului darul : o capră şi un coş cu ouă.

Trecură alte cîteva săptămîni. Neliniştea şi zbuciumul ascuns, în care trăia, întipăriseră pe faţa Juanei amărăciune şi frică. La rîndul lui, după ce ajunsese tată de familie, indianul se simţea alt om ; poate mai îmbătrînit, dar nu lipsit de vlagă, mai aspru şi mult mai tăcut. Femeia lui a încercat de mai multe ori să-i vor-

bească, dar n-a izbutit. L-ar fi rugat : „Nu mai fi aşa... Iartă-mă, că din pricina mea te-ai întristat ca o găină bolnavă... Să ştii că-i o minciună... Nu se citeşte nimic în ochii copiilor... Nu, tatăl lor nu-i un diavol alb. Să crezi aşa ceva, ar însemna să n-ai inimă... să nu vezi că o biată..."

Într-o dimineaţă, odată cu revărsatul zorilor, Pablo Tixi se trezi pe salteaua lui. Rămase mult timp nemişcat, cufundat în gînduri. Deodată, urmărit parcă de spaima unui vis urît, porunci femeii, care dormea lîngă el :

— Scoate-i... Scoate-i pe indieni din pat. Sînt împuţiţi ! Să doarmă în altă parte... În altă parte...

— Tătucă ! se rugă femeia cînd se trezi mai bine, apărîndu-şi copiii cu propriul ei trup.

— Sînt împuţiţi ! Să nu-i văd aici. Nu vreau să-i văd...

— Bine... bine, tătucă, spuse ea, şi se culcă cu copiii într-un aşternut de saci vechi, pe un maldăr de iarbă uscată pentru cobai. Din noaptea aceea, dormeau fiecare în altă parte. Dar, acum, indianul se arăta şi mai supărat. Blestemaţii, *huairapamushcas*, îl lipseau de plăcerea nopţilor furate somnului, de căldura trupului femeii sale.

Cînd mergeau la clacă în pădure, să aducă lemne, sau după hrană pentru vite, şi o vedea cum îl urmează ducînd în spate pe cei doi băieţi, izbucnea furios :

— Unde cari plozii, *carajo* ?

— Dar ce pot să fac ? Unde să-i las ?

— Toţi bărbaţii din sat mă blestemă, murmură el.

— Am să-i ascund undeva la marginea pădurii, într-un loc cu umbră, sau în fîneaţă. Am să-i ţin ascunşi de lume...

— Ascunşi de lume... îngăimă indianul, şi cum nu ştia ce să mai spună, urcă cărarea în fugă, suflînd ca un taur.

Nu o dată i s-a întîmplat ca venind trudit de la muncă, asudat, însetat, să urle către indiană strîngînd din pumni :

— Juanaaa ! Fă să tacă plozii ! Să tacă, blestemaţii !

— Ai puţină răbdare... o să tacă...

— Acum, îndată !

— Să le dau numai să sugă.

Dar cînd pentru un motiv sau altul, femeia nu-i răspundea, indianul, neputîndu-se stăpîni, înnebunit, o zbughea pe drum, cu lopata ridicată, cu sapa sau cu un topor, îmboldit de gînduri ucigaşe. Dar cînd dădea peste bieţii copii plîngînd, Juana, femeia inimii sale, i se punea în cale, şi în genunchi, tremurînd, ţipa şi-l ruga :

— Nu, tăicuţă ! Nu pe ei ! Pe mine loveşte-mă, sparge-mi capul, smulge-mi inima, omoară-mă, dacă vrei ! Dar pe copiii bunului Dumnezeu, nu !

— Tatăl lor e un diavol alb, sînt pui de diavol.

— Nuuu !

Indianul se obişnuise să aibă tot mai des asemenea ieşiri necugetate. Cînd se întorcea de la muncă, din drumurile lui prin sate sau de la cîmp, se aşeza pe vine fără să scoată o vorbă,

la gura cuptorului, şi rumega, nefericit, amare sentimente de ură. Săptămîni întregi se închidea într-o tăcere ca de piatră, iar cînd copiii, care umblau pe jos în patru labe, ajungeau fără să-şi dea seama pînă la el, mîrîia ca un cîine turbat. Secerişul, al doilea de la căsătoria lor, i-a adus cîteva zile de răgaz şi de uitare. Sîmbătă noaptea îşi pregătea desagii, şi duminica, în zori de zi, înainte de răsăritul soarelui, vecinii din Guagraloma îl găseau aşezîndu-şi marfa pe jos, în piaţa tîrgului.

— Ce vinzi, *Yatunyura*?

— Porumbel, cartofiori, ouşoare, bostănei, frunzuliţe de munte, stăpîne.

— Altceva?

— Luaţi puţin şi încercaţi.

— Ooooh!

— Dau mai ieftin, dacă luaţi toată grămada.

După ce-şi vindea marfa, Pablo Tixi hoinărea pe străzile înţesate cu cîrciumi, căutînd să întîrzie cît mai mult prin aceste locuri. Cu mintea tulburată de ţipătul sălbatic care izbucnea din inima lui, ori de cîte ori se gîndea la femeia sa şi la copii, nu putea să se împotrivească ispitei, şi se îmbăta ca un porc, cu *chicha*, rachiu şi *guarapo*[1]. Intra în prima dugheană care-i ieşea în cale cu mirosul ei de fermentaţie, de sudoare şi de lemne ude, şi cerea:

— Patroano, dă-mi o jumătate de sticlă de *puro*[2]. Apoi puţin *guarapo*.

— Mai întîi plăteşte.

[1], [2] Băuturi alcoolice specifice în Ecuador (n. tr.).

— Doamne Dumnezeule, nici n-am gîndit altminteri.

— După ce vă afumaţi, nici dracu nu mai scoate un gologan de la voi.

Pînă la urmă, beat turtă, abia ţinîndu-se pe picioare, orbecăind în întunericul nopţii, pe văile munţilor, apăsat de singurătate şi frămîntat de gînduri, indianul se tîra peste ponoare, prin gropi şi prin mărăciniş. Nu era el singurul care cădea, ameţit de somn şi de beţie, în bătaia vîntului şi a ploii. Lunea, în zori de zi, zeci de *Yatunyura,* fără să-i aştepte copii blestemaţi în coliba lor, dar cu vechi răni nevindecate în suflet, şi scîrbiţi de viaţă, adormeau în frig, de-a lungul şi de-a latul drumurilor, sau pe cîmpiile din apropiere.

Cînd veni din nou iarna, cu ceţuri care întunecau toată zarea, cu burniţă rece, cu vînt şuierînd prin pădure şi cu revărsări de ape, Pablo Tixi fu apucat iar de pornirile sale ucigaşe, care îl stăpîneau ceasuri de-a rîndul, uneori cîte o zi întreagă. Adeseori fugea prin vadul scăzut al apei, dar cum nu putea să doarmă în noroi, pe iarba udă sau în băltoaca şanţurilor, se întorcea acasă furios şi blestemînd. Venea pe neaşteptate, ca o stafie, cu ochii tulburi, cu spume la gură, îndîrjit şi ameninţător. Uneori, Juana îl dojenea cu blîndeţe de mamă.

— Tăicuţă...

— Tăicuţă ? Nu. Nu sînt tăicuţă, *carajo.*

Beţivul se năpustea s-o lovească şi ar fi fost în stare s-o şi ucidă, nimeni şi nimic nu-l putea opri. Atunci copiii, înspăimîntaţi, se ascundeau plîngînd în gropile unde dormeau cobai, sau în

spatele grămezilor de lemne şi de bălegar uscat, privind cu răsuflarea tăiată cum tata *Yatunyura*, o fiară rea şi neîndurată, o frîngea în bătaie pe mama lor, în a cărei poală era atît de cald, care avea pielea atît de moale şi sînii atît de dulci. Îl auzeau pe tatăl lor cum cădea la pămînt, rupt de oboseală, jelindu-se printre lacrimi :

— Fără mamă, fără tată... Şi mie mi-a fost hărăzită o indiană necredincioasă. Sînt singur, vai de mine, *carajo*. Sînt un indian păcătos... Cap prost... Am alergat prin munţi, prin păduri şi prin imaşuri, de-a lungul rîului şi prin ponoare, ca să găsesc o indiană, *huairapamushca. Huairapamushca, carajo!* Sînt un indian păcătos... Prost mai sînt! Tată indian, cu copii metişi. Metişi *huairapamushcas!* Vai, *carajo*. Un indian din obştea de pe munte trăieşte laolaltă cu o indiană din *huasipungo*, crescută în casa marelui stăpîn. Copiii ce-au ieşit ? O bătaie de joc! Nişte plozi care au ochi de diavol alb, păr de indian, şezutul verde, obrazul spălăcit.... Un indian necioplit sînt... Nerod mai sînt! Oare nu se găseau destule fete pe pămîntul nostru ? Nu era Espíritu Cachi, Rosa Palaquín, Cacuando Secunda, Luz Yapu ? Nu puteam să fac dragoste cu ele pe imaş, în vreo văgăună, în vreo peşteră din munţi sau într-o cocioabă! Cine e Pablo Tixi ? Un sărăntoc ? Nu ţi-am făgăduit că vei avea lemne de foc din pădurea obştii ? Păşune din pămîntul obştii ? Că vei avea ogor însămînţat cu porumbişor, cartofiori, dovleciori, pepenaşi şi celelalte ? Nu ţi-am spus că vom avea ce culege ? Nu ţi-am făgăduit că vom trăi sub aco-

periş de paie, pe saltea din piele de berbec merinos, că vom avea oale de pămînt, linguri de lemn, cobai din Ţara-de-Sus, găini care ouă, vacă de soi şi cîine voinic să ne păzească? Indiană necredincioasă! Vai, *carajo*. Un păcătos de indian sînt... Nerod mai sînt...

Uneori, în nopţile negre şi pline de taină, mînia indianului beat se dezlănţuia în porniri bestiale: cu o furie diavolească smulgea veştmintele de pe trupul femeii, pînă o lăsa goală. Apoi, după ce o lovea fără o clipă de răgaz, peste picioare, în pîntece, în piept, peste sîni, pe umeri, peste faţă, se zvîrlea asupra ei, ca un îndrăgostit, şi, cuprins de o patimă ciudată, şi de simţiri învălmăşite, o poseda pe pămîntul gol, pe salteaua răscolită, sau pe bălegarul împuţit, suflînd din greu, de furie şi plăcere, totodată. Teama micuţilor faţă de tatăl lor creştea zi de zi, noapte de noapte, prefăcîndu-se într-o amarnică ură şi negrăită teroare. Iar Juana, mama lor cu poală călduţă, cu piele dulce şi cu sîni plini de lapte, care îi mîngîia cu glas atît de alintător, murmura acum cuvinte de plăcere şi de mulţumire, cuvinte de patimă fierbinte pentru tatăl *Yatunyura*, o fiară rea, sălbatică, înspăimîntătoare. Cum era cu putinţă? Nu! Nu! Ei vor trebui să uite pe veci acele clipe blestemate!

Juana nu obişnuia niciodată să se ducă în căutarea bărbatului ei. Dar odată, după mai multe zile de aşteptare şi încercări zadarnice, se hotărî să plece în sat. Un bătrîn din *Yatunyura* o ajută să treacă vadul. Închipuindu-şi că ar putea să-l găsească pe omul ei la un colţ de

uliță, începu să alerge în susul și josul șoselii, ca pe vremea cînd era copilă. După aproape o jumătate de zi de goană pe cărări, prin ponoare, de-a lungul șanțurilor, și pe imașuri, intră în sat. La umbra unui perete, pe jumătate prăbușit, lîngă cîrciuma bătrînei Candelaria, îl găsi pe indian dormind dezvelit.

— Tăicuțule, sărmanul de tine! Ești beat, tăicuțule. Dormi pe jos ca un cîine. Să nu dai atîtea zile pe acasă! spuse Juana cuprinsă de milă, dar și de necaz.

Juana dădu jos din cîrcă copiii și se așeză, umilă, lîngă bețiv. Gemenii începură să se joace în noroiul din șanț, ba cățărîndu-se pe cîte o movilă, ba mergînd de-a bușilea. Prezența copiilor stîrni curiozitatea și trăncăneala metișilor din Guagraloma. Cineva îndrăzni s-o întrebe pe mama lor:

— Ai tăi sînt, indiano?

— Da, doamnă.

— Nu par. Nici părul nu e chiar negru. Indianul care doarme o fi tatăl lor?

— Daaa. Da.

— S-ar zice că s-au schimbat ouăle din cuibar! Sînt metiși toată ziua, spuse o bătrînă mestecînd cuvintele în gura ei fără dinți.

— Veniți să vedeți! a strigat o alta, tînără.

— Ce anume, vecino?

— Copii de *Yatunyura,* pe jumătate albi.

— Adevărat! De unde i-ai căpătat, indiano?

— Ave Maria, de ce vorbiți așa, doamnă?

Zgomotul glasurilor îl trezi pe indian. Pre-

zenţa neaşteptată a femeii, a copiilor şi a curioşilor din jur, îl ameţi mai mult decît băutura.

— Unul dintre ei e mai alb.

— Sînt amîndoi la fel.

— Mîndru trebuie să se mai simtă indianul!

— Sînt cu adevărat copiii tăi? întrebă o metisă cu fustă largă, îndreptîndu-se către Pablo Tixi, care se făcea că nu aude. Pleoapele îi atîrnau grele, şi buzele îi erau umflate. După lunga lui beţie, capul i se învîrtea, şi inima i se strîngea de durere. Trăncăneala continua, fără milă.

— Nu vorbeşte.

— O fi mut.

— Nu vrea să răspundă.

— Ce-ar putea să răspundă, bietul de el?

— Pare cam prostuţ.

— Cine ţi-a sucit capul, indiano?

— Pare a fi sămînţă de patron.

— Sămînţă de alb.

— Mai bine aşa, decît copilul pe care i l-au făcut Esperanzei americanii, cînd au trecut pe-aici...

— Desigur.

— Dar tot e mai bine unul singur.

— Mai bine...

În clipa aceea, undeva în ascunzişul sufletului celor doi gemeni, se născu — neprecisă, dar menită să dăinuiască — o mare simpatie, o dulce afinitate cu aceşti oameni care îşi băteau joc, fără teamă, de tatăl lor. Un sentiment diabolic, care va creşte mai tîrziu, mereu ascunsă, dar tot mai stăruitoare, în mijlocul mizeriei şi tragediei familiei.

IV

ÎN FAȚA UNOR NOI PERSPECTIVE

Întorcîndu-se în Providencia, după prima sa călătorie la Quito, don Gabrielito — cum îi ziceau oamenii din Guagraloma cînd văzură cîtă atenție îi dădea preotul — arăta ca un adevărat senior, mare moșier și bărbat politic, care-și împarte activitatea și își organizează existența între sat și oraș. Atît de fudul și de puternic se simțea în urma succeselor sale din capitală, încît nici nu s-a mai întrebat cum reușise intendentul să facă rost de banii pe care îi plătise în numerar, la semnarea actului de vînzare a mlaștinii. După ce-i achită toată datoria, îi mai făcu o propunere — printre suspine și glume — cu privire la cumpărarea terenurilor de pe coastă, învecinate cu ultima sa proprietate.

— Mi-au mai rămas cîțiva gologani, spuse metisul.

— Ți-au mai rămas ?

— Mai am banii aduși de Isabel la căsătorie. Avea economii, hoțoaica ! Îmi vînd vitele. Vînd tot, stăpîne, tot, tot... în cazul cel mai rău...

Parohul, în schimb, încercă să-l perie pe moșier strecurîndu-i glume și vorbe cu subînțeles,

împotriva intendentului. Într-o duminică seară, la un joc de cărţi, a spus :

— A fost o recoltă bogată anul acesta.

— Da, aşa e.

— Metisul Rodríguez tot taie la vite, în fiecare săptămînă. Nu ştiu de unde mai scoate atîtea ! E cumătru şi asociat cu intendentul dumneavoastră. Ştiaţi ?

— Da.

— În ultimul timp au fost văzuţi adeseori laolaltă. Bună pereche fac împreună !

— Taie vite... în fiecare săptămînă... murmură Gabriel, cu aerul cuiva care caută să dea de firul unei urzeli ascunse. Apoi îşi zise : „Metisul îşi pierde vremea cu fleacuri".

— Trebuie să vă mai spun că a făcut să scadă preţul cărnii în tîrg. Eu mă silesc zadarnic, de cîteva luni, să vînd cei doi boi ai mei, stărui preotul. Şi foarte surprins, că intrigile sale nu dădeau rezultatul dorit, gîndi : „E asociat pe ascuns cu şarlatanii de metişi".

— Patru aşi şi un atù, dragă prietene, strigă Gabriel strîngînd banii de pe masă.

— Dreptul dumneavoastră !

Puţin mai tîrziu, s-a săvîrşit căsătoria lui Isidro Cari înaintea altarului, împodobit cu flori, şi pe de-a-ntregul luminat. În prezenţa paracliserului, îmbrăcat în veşminte albe de copil de cor, şi în faţa preotului de-o gravă solemnitate, mirii împopoţonaţi şi băţoşi se uniră pentru totdeauna, făcînd eforturi groteşti să imite doamnele şi cavalerii din capitală care trecuseră cîndva prin sat, sau pe eroii, militari de toate gradele, pe care i-au admirat pe pozele alma-

nahurilor. Mireasa strălucea de fericire, expunînd o întreagă colecţie de bijuterii de familie : cercei de perle false în urechi, coliere de mărgele la gît, pantofi de culoarea şampaniei, cu tocul înalt, bluză de mătase lucitoare, galbenă ca untul, cu dantele şi panglici, inele ieftine (unul din oţel, împotriva deochiului), fustă din ţesătură de lînă trandafirie, de forma unui clopot, scurtă pînă mai sus de gleznă, o batistă de mătase la cordon, un şal, aruncat neglijent peste umeri, şi un pieptene mare, cu pietre sclipitoare, înfipt în cozile groase date pe spate. Ginerele, puţin asudat şi cam stîngaci, strangulat în gulerul scrobit, adus în mod special de la San Martín, jenat de ghetele noi din piele groasă, mirosind a tăbăcărie, încurcîndu-se în mişcări, obişnuit cu *poncho, zamarros* [1], şi bici, nicidecum cu aerul distins pe care ar fi trebuit să i-l dea ţinuta sa de senior. Stinghereala îi era oarecum uşurată de un singur gînd. Se simţea asemănător lui don Gabrielito, marele patron, *su mercé,* naşul fericitei perechi, care la ieşirea din biserică, văzînd populaţia metisă din Guagraloma cu pălăriile întinse, semăna monezi de cîte zece şi douăzeci de centavos. Mulţimea gălăgioasă a copiilor întărîta cîinii, făcînd o gălăgie asurzitoare, în timp ce femeile, tinere şi bătrîne, nu mai conteneau cu murmurele :

— Ce darnic e don Gabrielito !

— Grozav de darnic...

— Azvîrle cu reali.

[1] Pantaloni din piele de oaie sau de capră (n. tr.).

— Chiar aşa.
— Bagi de seamă, vecino ?
— Ce anume ?
— Mare noroc pe lepădătura asta !
— Lepădătură...
— Face pe fecioara, stricata !... Panglici albe... Pantofi şampan...
— Aşa-i...
— Are şi copil.
— Are. Nu există tîrfă, care să nu se mărite !
— Nici ban fals care să nu umble.
— S-a rostuit bine. Naş cu avere mare, cu pămînt mult... De familie bună.
— Cu de toate.
— Salomé e cu el ?
— Cu el.
— Ţiitoarea lui.
— Doamne păzeşte-mă !
— A rămas grea.
— Grea şi fără cununie !

Petrecerea nunţii a ţinut opt zile. De luni pînă luni. Două căruţe cu bere, zece chiupuri cu *chicha,* trei butoiaşe cu rachiu, cinci sticle cu coniac, darul naşului, douăzeci de găini fripte şi tot atîţia cobai nici n-au ajuns pentru numărul mare al nuntaşilor. Bărbaţi şi femei, beţi, cădeau de-a valma pe paturi, pe grămezile de saci şi de rufe vechi de prin colţuri, pe jos sau pe sofaua largă şi împuţită din odaia unde lucra mătuşa Mariquita. Apoi se sculau după trei, patru, cinci ore de somn, cu o sete cumplită. Cînd cădeau unii, intrau alţii în vîrtejul veseliei şi al chefului. Cîntece, jocuri, strigăte, glume, gemete, aduceri-aminte, lacrimi. Numai părin-

tele, figura principală a petrecerii, s-a retras cel dintîi, pe la trei şi jumătate, în dimineaţa primei zile, turnîndu-şi la despărţire, aşa cum se cuvenea, o porţie dublă de băutură, şi cerîndu-şi iertare că pleca, dar trebuia să slujească liturghia de la orele cinci.

Beţia, prelungită cu ceasurile de odihnă şi revenirea la petrecere, a dezlănţuit o neînfrînată promiscuitate, cu suspine de dragoste şi gesturi de duioşie. Toţi se sileau să-şi alunge necazurile aducîndu-şi aminte de vremuri fericite ; tainele se dădeau pe faţă, se legau noi prietenii şi se aprindeau iubiri, dintr-o singură privire. Salomé, alintîndu-l în chip de doică pe îndărătnicul don Gabrielito, care se făcuse moale ca o cîrpă, îl săruta şi-l pipăia fără încetare şi fără pic de ruşine, ca şi cum ar fi fost al ei.

Cam la fel făceau şi ceilalţi care nu se puteau destrăbăla aiurea. Mama Mariquita se îmbrăţişa necontenit cu mătuşa Candelaria, cu toată rivalitatea comercială dintre ele. Metisele de măritat erau urmărite de flăcăi, printre hîrjoneli şi rîsete. Tropotul şi strigătele dansatorilor făceau să se cutremure toată casa. Preotul, săltîndu-şi sutana pînă la brăcinari, cu intenţia vădită de a-şi pune în valoare pantalonii, se învîrtea şi se sucea în faţa femeii care ştia să dea mai bine din şolduri. De două sau de trei ori — latură caracteristică a degradării metişilor — veselia praznicului a fost întunecată de o furie molipsitoare şi de brutalitatea unor oameni fără căpătîi, de văicăreala şi blestemele unor bezmetici. Metişii, tineri şi bătrîni, fără nici un motiv

întemeiat, ieşeau doi cîte doi pe şosea, în curtea casei sau pe cîmp, şi se băteau cu pumnii pînă se umpleau de sînge. Mătuşa Candelaria, săltînd ca rachiul de trestie cînd fierbe, se sfădea cu aprindere, gata să se tragă de păr cu mama Mariquita.

Muzicantul care venea la rînd cînta cu lacrimi în ochi, din harfă sau la ghitară, iar cînd termina, se apleca asupra instrumentului şi îşi blestema soarta. Vorba devenise urlet, glumele insulte şi dragostea palme. Preotul, obosit de atîta dans, de pipăitul metiselor şi de băutură, se uita la ceilalţi, cu dispreţul şi greaţa unui om civilizat, care luptă cu propriile lui impulsuri întunecate, libidinoase, ucigaşe. În acea învălmăşeală, Salomé l-a tîrît pe moşierul ei în dormitor. După ce l-a strîns cu dragoste în braţe, s-a întins în pat, alături de el, şi i-a murmurat la ureche :

— Don Gabrielito. Mă auzi ?

— Da.

— Ce vom face acum ?

— De ce ?

— Sînt gravidă. Voi avea un copil. Pune mîna.

— Aaah !

Să vorbească ? Să discute ? La ce bun ? Revenindu-şi după un moment de surprindere, Gabriel îşi aminti cuvintele intendentului : „Nimeni n-a putut să-i ia fecioria. Nimeni. Ha ! Ha ! Ha ! Eu, da, *carajo !* Eu care sînt un bărbat adevărat, mă culc cu cine am poftă".

— Sînt gravidă, repetă femeia.

— Fetița mea, zise cu glas duios bețivul, cuprins deodată de o dragoste paternă.

— Ce ne facem ? Cum... Cum voi mai putea munci, cu un copil mic ? Și surorile mele ?

— Dar eu unde sînt, *carajo ?* exlamă stăpînul Providenciei, pe un ton care arăta hotărîrea de a o lua sub ocrotirea sa.

Între mîngîieri nerușinate și lingușiri scîrboase, Salomé, sfătuită de instinctul ei de apărare, crezu că-i momentul potrivit să-i ceară ce dorea și să amenințe — dacă era nevoie — pe acela care îi „răpise fecioria".

— Prăvălia din colțul pieței e de vînzare. Nici nu e scumpă. Eu mai am ceva gologani, dar îmi mai lipsește... Îmi lipsește...

— Cît ? întrebă bețivul, căutînd în portmoneul unde avea niște bani pe care îi adusese intendentul.

— Vreo...

— Trei sute. Ia.

— Dumnezeu să-ți răsplătească, bunule, tătucule, stăpîne, binefăcătorul meu, termină femeia, îmbrățișîndu-l cu patimă pe moșier, ca o liană de munte care se agăță de-un arbore secular. Apoi, cînd îl văzu pe don Gabrielito mai ațîțat, îl întrebă cu viclenie și lăcomie :

— Și pentru înzestrarea prăvăliei, cine o să-mi dea ?

— Euuu. Metisa mea mică și dulce...

— Să nu spui că erai amețit de băutură cînd mi-ai dat.

— Nu, *carajo.*

Înainte ca bunul său tătuc, stăpîn și binefăcător, să plece din nou la oraș, Salomé, adăugînd

la micul său capital sutele de *sucres* pe care i-a putut scoate de la Gabriel, fără să mai amîne, a cumpărat prăvălia care îi asigura viitorul.

Astfel, surorile Cumba, de la o zi la alta, se despărţiră, lucrînd fiecare pe socoteală proprie. Isabel pe proprietăţile bărbatului său. Mama Mariquita în casa veche, netulburată, îndărătul tejghelii din cerdacul care da spre şosea, oferind *chicha* şi mîncăruri picante localnicilor. Salomé şi Rosa, în prăvălia lor din piaţă, dădeau loc la bîrfeli şi fel de fel de vorbe, din partea obştii metise :

— Femei stricate !

— Stricatele au scos-o bine la capăt.

— Duc o viaţă fără griji.

— Viaţă de femei stricate.

— Doamne, păzeşte-ne !

— Au o odaie ascunsă pentru joc de cărţi.

— Au un dormitor pentru desfrîu.

— Destrăbălatele au să-mi strice bărbatul !

— Au să-l strice pe tata.

— Au să-l strice pe frate-meu.

— Tîrfele au scos-o bine la capăt.

— Duc o viaţă veselă.

— Viaţă de femei stricate.

— Preotului i-au închis gura.

— I-au închis gura.

— Şi ce-ar putea să spună ?

— E prieten cu stăpînul Providenciei.

— E prietenul...

O dată, pe cînd Gabriel se plimba pe moşia lui, ajungînd în sat, a întîlnit un băieţaş — copilul lui, după spusele lui Salomé şi ale surorilor Cumba. Un plod cu ochii negri, cu pleoapele

umflate, şi cu un surîs ştirb. I-a spus „micule metis negruţ", şi de atunci, sentimentele de familie ale marelui moşier s-au echilibrat, găsind un fel de compensaţie pentru atmosfera frivolă şi plicticoasă a căminului său de la oraş. Aici la ţară, în modesta şi simpla locuinţă a ţiitoarei lui, îşi avea odaia lui retrasă, unde se întîlnea cu ibovnica. Cealaltă cameră era pentru oaspeţi, proprietari mari şi mici, metişi îmbogăţiţi, persoane importante ale ţinutului, care jucau cărţi, se îmbătau cu rachiu, şi discutau despre treburile administrative ale Guagralomei... dacă vor reveni la putere conservatorii sau dacă vor mai rămîne liberalii... despre lumină... apă... despre căruţaşi... despre farmacist... despre ajutorul de primar... despre învăţător...

În timpul acesta, cei doi gemeni ai lui Pablo Tixi creşteau, o dată cu ura tatălui lor. Beţiile cu *guarapo,* lacrimile ce le vărsa cînd i se cînta un *sanjuanito,* bătăile sălbatice, pornirile simţurilor aţîţate, toate îi tulburau sufletul, din ce în ce mai mult, şi îi zăpăceau mintea cu desăvîrşire. Îndoiala care fierbea în adîncul lui îl înnebunise. Într-o zi, indianul o întrebă pe Juana :

— Spune-mi odată, cine ţi-a făcut plozii ?

— Cine să fie ! Prostii...

— Cine, căţea neruşinată, netrebnico, stricato !

— Oooof !

— Vorbeşte, *carajo.*

— Nimeni...

— *Huaira,* poate sînt *huairapamushcas.*

— Nu, tăicuţă.
— *Huairapamushcaaas.*
— Tăicuţă...
— Vorbeşte-mi. Arde-mi sufletul. Zdrobeşte-mă ca pe un vierme dintr-un cartof putred. Nu sînt decît un indian păcătos. Un indian necioplit, un cap prost! Cine ţi i-a făcut?
— Nu ştiu.
— Cu cine te-ai tăvălit prin imaş, pe rîpă, în şanţ?
— Nu ştiu.
Neprimind nici un răspuns care să-l linişteascā, în disperarea lui de fiară turbată, indianul simţi o plăcere fără margini, dar şi o durere în acelaşi timp, s-o strîngă de gît pe femeia lui.
— Vorbeşte, *carajo!* urlă el.
— Ce-ai cu mine, tăicuţă?
— Simt nevoia să omor, să înfig cuţitul. Dacă ucid, mă vor trimite la închisoare. Ucigînd mă voi linişti.
Femeia se înăbuşea, cei mici plîngeau înspăimîntaţi, afară se auzea lătratul jalnic al cîinelui. Primind în faţă răsuflarea grea a bărbatului său, ea îi şopti:
— Da, tăicuţă.
— Cine a fost?
— Diavolul alb. Diavolul alb care mi-a apărut în pădure. Diavolul alb care venea nopţile în şură, pînă ce bucătăreasa mi-a făcut crucea cu cenuşă pe pîntec. Diavolul alb, cel mare...
În mintea întunecată a indianului, totul părea absurd şi cu neputinţă. Ridică încet capul. Îi trecuse furia ucigaşă. Dădu drumul femeii, ca unei cîrpe. Ochii tulburaţi de ură erau galbeni-

verzui. Privirile i se pierdeau în vîlvătaia flăcărilor din foc. Cu un glas care încerca să deslușească o taină de nepătruns, întrebă :

— Care diavol alb ?

— Cel... mare...

Teama instinctivă, neputincioasă, pornirea răzbunării niciodată împlinită îi țintuia locului pe indian și pe Juana. În asemenea clipe de zadarnică frămîntare, se simțeau parcă striviți. Nu-și mai spuseră nimic. Ea se tîrî în tăcere pînă la saltea, ca să se ghemuiască printre pieile de capră. Nu mai avea putere nici să plîngă măcar. El o urmă. În singurătatea care-l apăsa, simțea că se cufundă într-o prăpastie, în volbura unui rîu clocotitor și viclean ca *Huaira*, copleșit de o durere care lua proporțiile unei tragedii antice.

Din purtarea lașă și înfricoșată pe care gemenii o vedeau la părinții lor, din zadarnicile învinuiri și tînguiri, mereu auzite, ei au putut să ghicească, încă nelămurit, că există cineva mai puternic și mai crud decît tatăl lor. Tata diavolul cel mare. Cine... Cine... ? Un dușman al lor, al mamei, al pămînturilor, al cerului, al indienilor... „Sîntem indieni pe jumătate albi..." își ziseră, amintindu-și cuvintele oamenilor din sat ; și de-atunci, acești copii care nu aveau decît șase ani, cuprinși de un dezgust amarnic, își puseră în gînd să fugă pînă la ascunzătoarea cea mai depărtată de țarină, să scape de furia drăcească a tatălui lor.

Într-o seară, după înapoierea de la Guagraloma, Pablo Tixi, cu un gest de biruitor, scoase

dintr-un colţ un *machete*[1] uriaş. Apoi, murmurînd un cîntec trist şi monoton, începu să-şi ascută arma de o piatră, în faţa colibei. Juana, înfricoşată, se prefăcu că nu-l bagă în seamă, şi cînd găsi momentul potrivit, o zbughi pe uşa care era întotdeauna deschisă spre cîmp. Copiii se ascunseră tăcuţi, căutîndu-şi adăpost în frunzişul care acoperea cocioaba, de unde puteau privi nestingheriţi. Dar văzîndu-l pe tatăl lor liniştit, şi împinşi de acea nevinovată curiozitate a copiilor, se apropiară pentru a-l întreba :

— Ascuţi *machetele,* tăicuţă ?

— Îhî... mormăi cu scîrbă indianul.

Îndrăzneala lor nefiind pedepsită, copiii au prins curaj, şi l-au întrebat fără teamă :

— E bun *machetele,* nu-i aşa ?

— Bun, răspunse Pablo Tixi, parcă ar fi repetat întrebarea.

— Bun, nu-i aşa ?

— E bun.

— Îl ascuţi bine, nu-i aşa ?

— Bine.

— Să-l încercăm, au zis băieţii.

— Ooooh, urlă tătucul *Yatunyura,* arătîndu-şi dinţii.

— E pentru tăiat ?

În liniştea care a urmat după întrebare, frecuşul lamei de oţel pe piatră suna ca o ameninţare, şi un fior rece făcu să li se zbîrlească pie-

[1] Cuţit cu diferite întrebuinţări, folosit în America de Sud (n. r.).

lea. Micuţii nu se lăsară, încercară să se apropie, să surîdă :

— Ca să tai, ce, tăicuţă ?

— Tăicuţă ! a repetat indianul, cu o strîmbătură amară. A urmat o tăcere încărcată de gînduri ucigaşe. Pascual şi Jacinto, înţelegînd că au mers prea departe cu întrebările, se sfătuiră între ei într-un dialog nevinovat de copii buni, sfioşi, şi jucăuşi :

— Pentru tăiat copaci o fi ?

— Pentru tăiat ramuri uscate o fi ?

— Pentru tăiat porcul o fi ?

— Pentru tăiat găina o fi ?

— Ca să tai ce, tăicuţă ?

Indianul privi în jurul lui şi îşi mărturisi gîndul fără voie. Se ferea să-l audă femeia. Ea era cea vinovată. Şi mai rău decît atît...

— Ca să-l tai... să-l tai pe taica diavolul cel alb. Am să-i tai gîtul ! Dacă-l prind în pădure îl căsăpesc. Sîngele o să-i curgă ca un şuvoi. Am să-l fac tocătură.

— Aaah...

— Tătucul diavol alb cel mare, nu-i aşa ? *Carajo !*

— Ai să-l omori, tăicuţă ? ai să-l omori ? întrebară într-un glas copiii, prefăcîndu-se că-i sînt complici, în timp ce ascundeau dorul lor de răzbunare, care creştea şi se limpezea în ei zi de zi.

— Da.

— Vrei să-l dobori pe taica diavolul alb, cel mare ?

— Să-l dobor !

Cu o prefăcătorie diabolică şi cu o dibăcie de necrezut, copiii Juanei încurajară pornirile ucigaşe ale tatălui lor, care ara pămîntul şi aducea de la tîrg dulciuri, sare şi seu.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, după ce se îmbătă groaznic, Pablo Tixi scoase *machetele* din ascunzătoare şi, băgînd arma sub *poncho*, o luă repede pe cărăruia pădurii din Providencia.

— Ave Maria ! Unde s-o fi ducînd ? Aleargă ca un taur scăpat din ţarc, ca un cîine turbat... strigă Juana privind cum o luase Pablo la goană.

În timp ce femeia venea spre colibă, Pascual şi Jacinto, care mergeau mîndri alături de ea, spuseră amîndoi deodată :

— Se duce să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare.

— Cum ?

— Da, mamă !

— Ce spuneţi ?

— El... El singur ne-a spus... Dacă-l prinde în pădure, îl doboară... Sîngele îi va curge şuvoi. Îl va sfîrteca în bucăţele. Tocătură îl face !

— Minţi !

— Aşa a spus.

— Indian nerod ! Ce-o fi în capul lui ?

— Să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare, să-i taie gîtul cu *machetele*.

— Cu *machetele* ?

— Da, mamă.

— Ave Maria !

— Cu machetele pe care l-a ascuns.

— Unde ?

— Aici... Aici...

— Vino, mamă.

Căutară arma în toată coliba. N-o găsiră. Îngrijorarea indienei se prefăcu în disperare; începu să vorbească cu ea însăşi, fără şir:

„O fi luat arma cu el? Nu-mi vine să cred. O fi aici? Doamne fereşte! Cum asta... Să omoare? Ca să omori îţi trebuie un curaj de taur. Altfel cum s-ar putea? Cum? îmbătat cu *guarapo*. Nu... Nu-i nicăieri. A luat *machetele* cu el. L-a luat să plece la munte, să taie lemne, să scoată scoarţă de pe copaci. Ce animal, ce brută! Diavolul alb, cel mare, e ca Dumnezeu. Nu ştiai? Nu ţi-am spus? Eu sînt o indiană stricată. O indiană vrăjită, o *huairapamushca*. Priveşte la faţa diavolului alb, cel mare. Arde! Priveşte la el. Te trăsneşte! Priveşte-i picioarele. Te cutremură! Priveşte-i ceafa. Te spintecă!"

Băieţii, amîndoi, şi fiecare la rîndul lui, mereu în spatele mamei lor, murmurau ca într-o litanie:

— Nu-i, mamă!

— Aici o pusese...

— Noi am văzut-o.

— Stăteam la pîndă.

Obosită de a mai căuta, Juana se lăsă pe vine, plîngînd în faţa focului. Copiii şi cîinele stăteau lîngă ea. Din cînd în cînd murmura:

— Nu-i nicăieri *machetele*... *Machetele* e ascuţit. E ascuţit... Nu-mi vine să cred. Parcă-i un vis. E o armă ucigaşă. Armă de tîlhar! Cînd i se arată în faţă taica diavolul alb, cel mare, o spaimă groaznică îl muşcă în inimă pe bietul băştinaş... pe bietul *Yatunyura,* de asemeni... Parcă ar răsări toţi morţii din pădure! Parcă ar

năvăli toţi morţii din rîpe şi de pe podiş! Toţi morţii pe care îi sfîrtecă vulturii. Minte nebună de indieni!

Împins de-o tainică şi stranie pornire, după ce trecu rîul prin vad, Pablo Tixi urcă pieziş coasta pădurii din Providencia, pe aceeaşi cale pe care o luase Juana, în dimineaţa aceea cînd i s-a întîmplat nenorocirea. Ajunse pe culme. Căută prin toate tufişurile, prin rîpe, înapoi, înainte, în sus pe coama copacilor, spre cerul neîndurător. Frînt de oboseală şi pîndind ca un animal de pradă, se sprijini de trunchiul copacului, de unde odinioară o urmărise pe indiana lui, pe indiana lui *huairapamushca.*

— Aici... Aici... *Carajooo...* spuse cu glas tare. Apoi continuă într-un fel de strigăt răguşit: Aici, *carajooo!*

— O! o! o! se auzi ecoul de peste vale. „Acolo e moşia... E şura unde apare taica diavolul cel alb... Stă maica bucătăreasa, cea cu crucea făcută din cenuşă..." îşi spuse indianul, cu o teamă care se împotrivea dorinţei lui de a găsi... pe cine? Pe... Privi în jos. Ştearsă de depărtare şi de ora tîrzie, reuşi să desluşească casa din Providencia.

— *Carajooo!* repetă el din nou, umblînd în neştire dintr-o parte în cealaltă, tăind cu lovituri de *machete* ramurile de care se împiedica, deopotrivă cu cele care nu-i stăteau în cale.

— Unde-i? Unde-i, *carajooo?*

— O! o! o! se auzea ecoul.

— Taica diavolul cel maaare!

— ... a! a — re! răspunse ecoul.

— Vreau să-ţi beau sîngeleee !

— ... ge —le !

— Minciunăăă !

— ...ă ! ă ! ă !

Noaptea urca din adîncuri, din colţuri de pădure, din peşteri. Se căţăra prin tufişuri, printre copaci, pe coastele munţilor. În zare, cerul era de un albastru închis. Istovit de drum, indianul se prăbuşi în uitare, pe un morman de frunze uscate, mirosind a sudoare.

În zori, disperarea Juanei a dat o altă întorsătură jalnicei întîmplări. Înnebunită de frică, i-a oprit pe copii să părăsească coliba. Umbla de colo colo, căutînd ceva, fără să ştie ce anume şi, deodată, murmură :

„Să întîrzie la bîlci, nu e nimic. Să întîrzie la beţie, nu e nimic. Să întîrzie la muncă, nu e nimic. Dar să întîrzie într-o luptă cu taica diavolul alb, cel mare ! Ave Maria... Tăicuţă..."

Tot umblînd a ajuns la Providencia. În cerdac, intendentul şi scriitorul făceau socotelile la vreo douăzeci de *huasipungo*. Erau atît de mulţi indieni veniţi la moşie pentru diferite treburi, încît sosirea Juanei trecu neobservată. Se apropie tiptil de uşa bucătăriei şi, zărind-o pe bătrîna bucătăreasă, bolborosi pe un ton de jelanie :

— Ave Maria, maică !

— Ce s-a întîmplat ? Mi se pare că e chiar Juana, spuse bătrîna, fără a da crezare ochilor săi obosiţi.

— Da ! Da !

— Ce vînt te aduce pe aici ? Intră să te odihneşti puţin.

— Dumnezeu să te răsplătească.

Rămînînd singură cu bucătăreasa, Juana povesti tot ce s-a întîmplat, şi îşi mărturisi temerile ei.

— Cum aşa ? întrebă bătrîna.

— Întocmai aşa, maică. A luat un *machete* dinadins ascuţit. A plecat în goană. Le-a spus copiilor că pleacă să-l omoare pe taica diavolul alb, cel mare.

— Isuse ! Trebuie să dăm de veste numaidecît intendentului. Tătucul stăpîn dă acuma mai rar pe-aici. Nu e de găsit.

— Te rog din suflet, maică.

Cînd bătrîna bucătăreasă şi femeia indianului Tixi povestiră lui Isidro Cari ce se întîmplase, cu vaiete şi jumătăţi de cuvinte, intendentul, cu mirosul lui de cîine de pază, pricepu îndată gîndurile ucigaşe ale indianului. Îşi aruncă poalele *poncho*-ului peste umeri, cum obişnuia să facă ori de cîte ori avea de isprăvit o treabă încurcată, şi spuse :

— Ce îndrăzneală ! Cum a putut cineva să creadă aşa ceva despre taica diavolul alb, cel mare ? Auzi, ticălosul !

— Adevărat ! cum a putut să creadă ? răspunseră într-un glas amîndouă femeile, cu un aer de convinsă nevinovăţie, deşi se citea bine în ochii lor ceea ce nu îndrăzneau să mărturisească.

După cele arătate de Juana, cu ajutorul cîinilor şi a unor indieni *huasipungos*, ce se găseau întîmplător în curtea proprietăţii, dădură după puţină vreme peste Pablo, în pădure. Cu un gest autoritar, aşa cum văzuse el la judecătorii tribunalului din San Martín, Isidro, fără să co-

boare de pe cal, dădu ordin grupului de indieni care-l înconjurau pe criminal :

— Legaţi-l !

Buimăcit şi privind cu ură la femeia care îl vînduse, la intendentul atotputernic, la indienii scîrboşi, şi clocotind în mintea lui o răzbunare crudă, împotriva copiilor care i-au trădat secretul, Pablo Tixi lăsă să i se ia *machetele*.

— Să te vedem acum, *carajo!* urlă metisul, păstrîndu-şi cea mai severă ţinută, pe cînd îi lua arma din mînă.

— Ia-o, tătucule...

— Aha ! Corpul delict ! Cu arma asta... ajungi drept la închisoare. La închisoarea din Capitală ! încheie Isidro, examinînd pe îndelete *machetele,* după care îl băgă într-unul din desagi.

Ameninţarea îl băgă în sperieţi pe vinovat, dar şi pe cei care-l ţineau prins. „Nu merită o pedeapsă atît de grea, gîndiră cu toţii, şi într-un singur glas, palizi şi înfricoşaţi, se rugară :

— Nu, stăpîne. Nu !

— Indieni criminali ! numai de pedeapsă vă e frică. E o crimă groaznică să omori un om !

— Nu era un om. Era o stafie... o stafie... îngînă tremurînd Juana.

— O stafie... o stafie... repetară în cor indienii şi femeile.

— O să spună judecătorilor din Capitală, cine e taica diavolul alb, cel mare !

— O stafie... o stafie, taică...

Spaima puse stăpînire pe vinovat, pe femei şi pe urmăritori. Plutea un murmur surd şi un miros împuţit de sudoare. Indienii ştiau din pro-

pria lor pățanie că închisoarea e departe, și e greu să scapi din ea. Că te poartă pînă acolo zile și nopți întregi, flămînd, fără să ai unde te adăposti. Toți banii ți-i mănîncă avocații și clănțăii tribunalelor. Procesele țin luni și ani, toată viața. Maldăre de hîrtii cu timbre scumpe, fel de fel de legi încîlcite și de neînțeles! Indienii ajunseseră să prefere violența, nedreptatea, exploatarea, biciul, tortura și chiar moartea lîngă pămîntul lor iubit și liber. Lîngă oamenii de același neam cu ei, care îndurau aceleași suferințe; lîngă coliba lor de pe *huasipungo;* lîngă mica fîșie de pămînt însămînțată; lîngă cîinele lor; lîngă femeie și *guarapo.* Da! Orice era mai ușor de îndurat, decît risipa de bani, disprețul, cruda nepăsare și, pînă la urmă, uitarea în care te înmormînta închisoarea îndepărtată, de unde rareori se mai întorcea cineva.

— Trebuie să meargă la închisoare!

— Nu, tăicuță, s-au rugat cei din jur.

— Nuuu, preabunule, s-au rugat femeile. Juana, bătrîna bucătăreasă și o slujnică indiană, care venise din curiozitate, au căzut în genunchi, înaintea intendentului.

— Judecați-l dumneavoastră... stăpîne...

— Eu?

— Să facă dreptate taica intendentul!

— E din *Yatunyura...* răspunse Isidro, cu o semeție de nobil, și mare stăpîn...

— N-are a face. Va rămîne totul între noi.

— Indianul criminal ce-o să zică?

— Ei, ce să zică?

Pablo Tixi lăsă capul în jos cu umilință; el se gîndea cum să se răzbune pe ai săi: pe femeia necinstită, pe copiii care l-au trădat...

— Bine... să nu vă plîngeți după aceea, îi preveni pentru ultima oară intendentul.

— E rugămintea noastră a tuturor...

— Pentru ca indianul să nu se mai gîndească vreodată să săvîrșească omor de om, va primi cincizeci de lovituri de bici. Chiar aici, pe loc. Atîrnați-l de un copac. Dezveliți-i spatele.

— Cincizeci din cele zdravene, spuseră indienii în dorința de a îndeplini cît mai bine porunca.

Bicele șuierară peste *Yatunyura*, spînzurat ca o momîie. Vaietele femeilor, strigătele biciuitorilor, gemetele înăbușite ale victimei, plesniturile bicelor se amestecau laolaltă într-o învălmășeală de groază și cruzime. Victima, cu toată dîrzenia ei, își pierdu cunoștința.

— Ajunge, tătucule! E aproape mort; e ca o cîrpă! țipă femeia, căzînd din nou în genunchi în fața intendentului.

— Indian înrăit! Repede i s-a închis gura.

— Pentru Dumnezeu, tătucule!

— Dacă am avea să-i dăm un drob de sare și puțină lămîie, nu s-ar face de rîs.

— Nu mai simte nimic.

— Dați-l jos, *carajo,* dădu ordin Isidro, dezamăgit.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, preabunule, murmurară femeile.

Cînd se putu ține din nou pe picioare, Pablo Tixi, beat de durere și de furie, veni să se spri-

jine de femeia lui care gemea, şi îi spuse din vîrful buzelor :

— Să mergem la colibă, *carajo.*

Juana a înţeles ce-o aştepta, totuşi merse cu el. Unde ar fi putut să-şi petreacă zilele şi nopţile ? Unde ar fi putut s-o aştepte copiii ?

În loc să-i treacă turbarea după pedeapsa ce-o suferise, şi să-şi dea bine seama, acum, de neputinţa de a se răzbuna, indianul lăsă frîu liber urii faţă de ai lui, cu deosebire împotriva copiilor marelui diavol alb. Intrînd în colibă, nu spuse nimic, se închise într-o tăcere amară şi rece, ca de stîncă, în timp ce Juana şi micuţii rămăseseră înspăimîntaţi.

Într-o zi, pe cînd lipsea din colibă femeia — de care se simţea totuşi legat prin nestăpînitele sale porniri de milă şi dorinţe — s-a închis numai cu copiii.

— Acum o să vedeţi voi, *carajo,* bandiţilor ! ţipă el, alergînd să-i prindă pe micuţii care încercau zadarnic să fugă, să se ascundă după bălegarul uscat şi după lemne.

O neînchipuită groază i-a cuprins pe Pascual şi pe Jacinto, cînd s-au trezit în mîinile monstruoase ale indianului, şi au văzut ura aprinsă în pupilele înroşite ale tatălui lor cel rău. Nu ştiau ce să facă, să ţipe, să ceară iertare, să plîngă... Simţeau în gură un gust amar de mătrăgună : parcă erau sub stăpînirea unui vis urît, înspăimîntător ; parcă se cufundau, sleiţi de puteri, în nămolul unei mlaştini...

— Nu ! *Ayayay !* ţipară deodată copiii. Degetele indianului se înfipseră în carne, în oase, în nervi, în suflet.

— Ca pe nişte viermi am să vă zdrobesc!
— Nu, lasă-ne, tăicuţă, se rugară copiii.
— Asta aţi vrea voi, *carajo*.
— Tăicuţăăă!
— Acum sînt tăicuţă, nu-i aşa?
— *Ayayay!* Mamăăă!
— Aşteptaţi, banditilor. Acum... acum am să vă fac să urlaţi ca nişte capre înjunghiate!

Uniţi prin suferinţă şi aceeaşi disperare, Pascual şi Jacinto încercau instinctiv să trezească un sentiment de milă în sufletul lui Pablo.

— Iertare, tăicuţă. Noi nu ţi-am făcut nimic...
— Cum, nimic?
— Iartă-ne, bunule!

Vrînd să-i îngrozească şi mai mult pe copiii speriaţi, indianul privea spre foc, unde flăcările se învolburau sub o oală de pămînt; apoi, cu o cruzime diavolească, cu o mînie care încerca parcă să-şi răscumpere toate umilinţele vieţii sale trăite în ruşine, mizerie şi eşecuri, apucă fără să se grăbească un lemn aprins cu mîna dreaptă, îl ridică în sus ca pe o torţă răzbunătoare, şi gesticulînd ca un posedat de o adîncă şi sălbatică pornire, ţipă:

— Indieni netrebnici!... Metişi păcătoşi, *carajo...!* Copii ai marelui diavol alb sînteţi, nu-i aşa? Cu lumînare indiană am să vă ard botul, am să vă ard inima, am să vă ard mîinile, am să vă ard ochii...
— Nu, nu, tăicuţă!
— Numai aşa nu-l veţi mai putea sfîşia pe bietul indian... pe bietul băştinaş lipsit de apărare.

Prins în cleştele pornirii lui sălbatice şi al unui simţămînt de milă, care mai stăruia în el, într-un amestec diavolesc de îndemnuri potrivnice, plîngea, cînd apropia focul de faţa copiilor. N-ar fi putut spune dacă de furie sau de mîhnire.

— Tăicuţăăă !

— În gură ! să nu mai spuneţi altora tainele mele...

— Nuuu ! urlară gemenii, ferindu-se cu dibăcie şi cu un curaj neaşteptat de focul care era gata să le frigă buzele.

— Plozi nefericiţi ! O să vedeţi voi îndată... bolborosi indianul, fără să izbutească ce îşi pusese în gînd.

— Nu. Nu ! tropăiră copiii.

— Cu mine v-aţi găsit să vă puneţi, plozi netrebnici ?

Mînat de o cruzime fără margini, îi prinse cu brutalitate, în timp ce se zvîrcoleau, şi le legă cu o frînghie mîinile. Cînd în sfîrşit, reuşi să-i imobilizeze, le strigă cu o sălbatică batjocură :

— Acuma mişcaţi-vă, tîlharilor !

— *Ayayay !*

— Braţele...

Indianul *Yatunyura*, înnebunit, beat, ca un animal turbat, le împinse mîinile mici, cu degete tremurătoare, pînă în mijlocul focului, unde flăcările erau mai vii, ca să ardă mîinile plozilor, care aveau în ochi pe marele diavol alb !

— *Ayayay*, măiculiţăăă !

— Copii blestemaţi ! Vreau... să vă frig pielea voastră pe jumătate albă.

— *Ayayay !*

— ...pe jumătate albă.

— *Ayayay... Aya...*

Nici tropăitul frenetic, nici urletele, nici vaietele, nici mirosul de carne arsă, nici fumul înăbuşitor al focului, nici lătratul jalnic al cîinelui care zgîria uşa, nu l-au emoţionat pe călău. Cînd, însă, i-a văzut pe copii leşinînd s-a speriat.

— Copii... copilaşilor... Vreţi să-l speriaţi pe bietul tată indian, nu-i aşa ? Vă prefaceţi numai... Uite, v-am scos mîinile din foc. Ajunge !

Tăcerea neînsufleţită a băieţilor, încremeniţi parcă în grozavul vis al unui somn adînc, preschimbă, pînă la urmă, furia ucigaşă a lui Pablo Tixi într-o spaimă de om bolnav. Ca totdeauna cînd dădea de greu, şi de astă dată fugi, ieşi din colibă şi, cum se mai întîmplase de atîtea alte ori, hoinări beat timp de aproape o săptămînă prin sat.

Apoi se înapoie acasă. Nici măcar n-avea unde să se ducă, nimeni nu i-ar fi dat de lucru. Femeia lui abia îi mai vorbea, plînsă şi plină de ură, iar gemenii, voind parcă să se răzbune, îi arătau necontenit, fără să scoată un cuvînt, mîinile lor pline de arsuri şi băşici. Cîinele dădea din coadă şi lătra cu duşmănie la crudul lui stăpîn, de parcă ar fi fost un străin. Cîteva zile mai tîrziu, totul rămăsese o tristă întîmplare, îngropată de vreme, şi aproape uitată. Numai rănile băieţilor se întinseseră pînă aproape de

coate ; băieţii simţeau dureri mari la încheieturi şi aveau febră în timpul nopţii, din pricina puroiului care le prinsese subţiorile. Groaza, pe care le-o inspira tatăl lor, le mărea şi mai mult dispreţul şi ura faţă de el.

Datorită noii situaţii în care se găseau, după cumpărarea proprietăţii vecine, Isidro Cari şi soţia lui au străbătut în grabă o etapă de totală transformare a situaţiei şi purtării lor. Ei numeau această schimbare înnobilarea numelui şi a familiei lor. Isabel şi-a luat două slujnice, indiene crescute de mici în casele stăpînilor, să aibă grijă de primul ei născut, micul *su mercé,* şi s-o însoţească duminicile, cînd mergea la biserică, cărîndu-i pe umeri scăunelul pe care stătea cît ţinea slujba. Purta acum rochie în loc de fustă, iar cozile le înlocuise cu bucle şi moaţe. Intendentul metis a părăsit, la rîndul lui, găitanele, pantalonii din piele de oaie, şi a început să poarte, cu o eleganţă cam forţată, pantaloni de călărie stil „mare senior" şi cizme cu şireturi. Încetă să mai bea *chicha* şi *guarapo,* şi nu se mai îmbăta decît din cînd în cînd, şi numai cu bere. Dar o intervenţie, cu totul neaşteptată, a Sfintei Fecioare, care era ocrotitoarea satului, şi a cărei sărbătoare se ţinea în fiecare an, a oprit puţin în loc temeinicul progres al acestei familii de metişi, care se pregăteau să devină latifundiari în toată puterea cuvîntului.

Întîmplarea s-a petrecut în toiul praznicului Sfintei Marii, după liturghie şi după tradiţionala procesiune. Ca în toţi anii, parohul, în larma focurilor de artificii, îmbrăcat cu etolă de dantelă

şi odăjdii ţesute din fire de aur, printre nori de tămîie, ploaie de flori, cuvinte latineşti şi apă sfinţită, a aşezat în tinda bisericii icoana Sfintei Fecioare, cioplită în lemn şi împodobită cu mătăsuri grele, unele peste altele, cu panglici, diademă de argint, fluturi strălucitori, voaluri şi dantele. Acest altar improvizat era folosit de obicei, ori de cîte ori se simţea nevoie, pentru înscenarea minunilor în mijlocul metişilor din Guagraloma şi a indienilor de prin împrejurimi. Indienii soseau în cete şi se îndreptau spre piaţa din faţa bisericii, pentru a-şi face rugăciunea de dimineaţă. Fiecare grup păstra un ritual deosebit. Cei de pe podiş veneau, în asurzitoare sunete de cornuri, de tobe şi de glasuri, în pantaloni din piele de oaie, cu eşarfe şi *ponchos* dungaţi. Dansau şi săreau într-un joc bezmetic, care imita bătaia cu biciul, cu arcanul şi cu iavaşa. Dansul era violent, sălbatic şi dezlănţuit. Sunetele muzicii şi şuieratul bicelor se amestecau cu furia vîntului, printre crestele stîncilor, curgînd ca o lavă fără sfîrşit. Urletele se ridicau ca un blestem, iar dansatorii parcă erau apucaţi de du-că-se-pe-pustii. Însufleţirea nu dură mult, şi toţi căzură în genunchi în faţa altarului din tinda bisericii, umiliţi ca nişte cîini bătuţi şi mirosind a scutece de copii. Stăteau încovoiaţi, trişti, înfrînţi. Locuitorii din vale au pornit apoi grămadă, încet-încet, pînă în piaţa din mijlocul satului, purtînd măşti de alamă, peruci din fibre de agavă, diademe înalte, pieptare largi, împodobite cu mărgele de sticlă, oglinjoare, cutiuţe, fîşii de hîrtie aurită. Aici se aşezară în cerc şi

începură să danseze, bătînd puternic cu picioarele, în ritmul unui fel de *sanjuanito*, fiecare avînd în mîna dreaptă capătul unei panglici de culoare ţipătoare. În vîrtejul dansului, panglicile se adunau şi se desfăşurau în jurul unei prăjini lungi înfipte la mijloc, în timp ce se cînta din *pingullos*[1] şi *rondadores*[2]. La fel ca şi indienii pe pe podiş, în faţa Sfintei Fecioare încetau pe neaşteptate veselia, îşi ridicau masca pentru a plînge şi a-şi sufla nasul, schimonosindu-se, văitîndu-se şi amestecîndu-se în mulţimea credincioşilor dinaintea lor. Fudulia celor din *Yatunyura* se vădea în găteala primarilor şi a vrăjitorilor, care purtau bastoane cu mîner, însemnele autorităţii, lanţuri şi medalii de argint, amulete de oţel, coarne pictate în culori aprinse, şi podoabe de pene. Duceau în mînă mici ramuri din arborele lor tutelar, pe care le mişcau în pas cu monotona şi tulburătoarea melodie a flautelor şi a tobelor. În timp ce dansul era în toi, porneau valvîrtej, ca o turmă fugărită, şi înainte de a se tîrî în faţa Fecioarei — care în subconştientul lor era *huairapamushca* — se biciuiau cu furie unii pe alţii, ca să ispăşească păcatul de a-şi fi trădat idolul, flagelîndu-şi trupul cu ramurile pe care le purtau. Seara, cu o dezlănţuită cruzime, metişii — administratorii, negustorii, meseriaşii, paracliserii, oameni fără meserie şi fără avere, care pe jos, care călare, înarmaţi sau

[1] Fluier mic din rogoz (n. r.).
[2] Un fel de nai (n. r.).

fără arme — goleau piaţa şi, muşcînd şi lovind, se înghesuiau, să fie cît mai aproape de locul, unde bolnavii lor aveau să se vindece, printr-o minune. Vacarmul devenea atunci un adevărat delir :

— Afarăăă ! Afară de aici, indieni păcătoşi !

— Pe aici, pe aici !

— Acum ! Fără teamă ! Înainte !

— O clipă... o clipă... pînă se va îndura Sfînta Fecioară.

— Alungaţi-i, au stat aici toată dimineaţa... Noi...

— Pînă s-o milui Maica Domnului...

— Ce, *carajo !* Praf să-i faceţi !

— O clipă...

— Nimic, afară !

— Strîmbul să se îndrepte ! Rana să se vindece !

— Daţi în ei ! Nu sînt decît nişte indieni nemernici !

— Unde ţi-ai lăsat copilul ?

— Uite-i, că au început să fugă ! Fug ca nişte diavoli !

— Unde l-ai lăsat pe bătrîn ?

Ca în toţi anii, Torcuato Rodríguez a aşezat-o pe femeia sa, pe biata lui femeie neputincioasă, cît mai aproape de altar. Larma mulţimii, învălmăşeala, mirosurile, totul o înăbuşea.

„De data aceasta trebuie să se întîmple minunea ! De data aceasta, neapărat... Două liturghii şi un praznic îţi închin acum, cînd am de unde face rost de ceva gologani, dacă faci minunea...“, spuse metisul privind cu ochii plini de lacrimi la Sfînta Fecioară, apoi, întor-

cîndu-se spre bolnavă, îi spuse pe un ton de prefăcută veselie :

— Să te rogi tare, cu încredere şi cu dragoste ! Fiecare pune de-o parte puţină credinţă pentru caz de nevoie. Cînd vei simţi furnicătura, pe care spui că ai simţit-o în alte dăţi, să faci o sforţare să te ridici. Niţeluş, cît de cît...

Metisa paralitică, mai palidă şi mai nemişcată decît oricînd, aşezată într-un fotoliu vechi, cu braţe înnegrite de lemn ordinar şi înconjurată de la cel mai mic pînă la cel mai mare copil al ei, în loc să găsească uşurare şi mîngîiere în cuvintele bărbatului, le simţi amare şi nepotrivite. Făcu un gest arătînd supărare, ca o fetiţă încăpăţînată, şi murmură cu necaz :

— Nu fac oare tot ce-mi stă în putinţă ? Nu mă silesc în toate zilele ?... De cîte ori... de cîte ori... Ooof !

— Iar scînceşti ca un copil ! Acuma, cînd toate sînt pregătite... În faţa Sfintei Fecioare ! Nu se cuvine... Nimeni nu m-ar crede dacă aş povesti, începu să se plîngă Rodríguez, încercînd să uite şi să ascundă în acelaşi timp că fusese de o sută de ori dezamăgit, căutînd s-o vindece. Nimic n-a folosit. Nici vrăjitoarele, nici doftoroaiele, nici leacurile băbeşti, nici reţetele farmacistului din San Martín. Făcuse tot ce era omeneşte cu putinţă, chiar şi dincolo de puterile omeneşti.

Băieţii, care se pricepeau la potolirea certurilor din familie, au intervenit, fiecare la rîndul lui :

— Mămico, nu fi nici tu aşa...

— Fă-o pentru noi !

— Cît ne-am rugat! Cîte mătănii!... Şi-acum...
— Ai să vezi, că se va milostivi.
— Ai să vezi...
Supărarea morocănoasă a femeii bolnave se mai muie puţin, cînd simţi buzele şi lacrimile celui mai mic dintre băieţi, udîndu-i mîinile. Nu putea s-o lase nesimţitoare nici stăruinţa cu care căuta s-o înduplece bărbatul ei :
— Roagă-te cu credinţă, şi te va face să mergi. Ce are s-o coste pe Sfînta ? Ce are s-o coste pe Făcătoarea de minuni ? Nimic. Trebuie să înţelegi.
— Da, înţeleg. Dar...
Mulţimea înghesuită şi nerăbdătoare mirosea a fructe putrede. Un glas a început de undeva să murmure, şi murmurul a crescut valuri-valuri pînă la altar. Oamenii, plini de năduşeală, mormăiau tot felul de cuvinte ciudate. Unii aşteptau în extaz, alţii urlau ca nişte apucaţi.
Cu teamă şi neputinţă femeia lui Rodríguez privi în jur, şi văzînd că feciorii şi soţul se uitau la ea cu îngrijorare şi blîndeţe, se simţi oarecum vinovată. „Eu nu... De atîtea ori... Vreau... Păcatele mele! Marile mele păcate... Ţi-am cerut iertare... Iertare!“ îşi spuse plîngînd cu o forţă care o făcea să i se înfioare tot trupul.
— Ai şi început... să plîngi ?
— Ooof !
— Simţi ceva, mamă ?
— Ooof !
— Roagă-te mai tare... Mai tare... Cu credinţă... Din toată inima...

În fața stăruințelor naive și atît de călduroase ale ființelor dragi, dorind din răsputeri să umble sau să moară, metisa paralitică simți cum mîinile i se încordau, în furia blestemelor și a rugăciunilor, de brațele necioplite ale fotoliului, și începeau să asude puternic.

— Uitați-vă...

— Asudă !

— S-a făcut roșie !

— Asudă ! Asudă !

„Sfîntă Fecioară, făcătoare de minuni... Aș vrea, aș vrea. Îți cer iertare, iertare pentru păcatele mele. Numai copiii n-au păcate... Păcatele lui Torcuato... Of ! Nu-s eu vinovată de ele... Nu mă asculți ? Da ? Spui că da ? Atunci voi putea, chiar acum..." se ruga în gînd femeia lui Rodríguez, simțind o ciudată căldură în picioare care o făcea să uite învălmășeala și țipetele celor din jurul ei.

— Cu credință ! Să te facă să mergi ! Roagă-te, cere-i...! urla ca într-un vis îngrozitor soțul bolnavei.

„I-o voi cere... i-o voi cere, *car ijo !*" răspunse în gînd metisa, în culmea deznădejdii, sub imboldul alor săi și a zelului cu care se ruga.

În acel moment, preotul, urmat de paracliser și de copiii din cor, în patrafir strălucitor, prin fum de tămîie, sub o ploaie de petale, se îndreptă spre altar, unde era Sfînta Fecioară ; de la această dumnezeiască tribună, după ce murmură ceva pe latinește la urechea sfintei milostive, împărți cu gesturi largi binecuvîntări mulțimii de metiși. Toți cei de față căzură în ge-

nunchi şi, într-o cutremurare plină de nădejde, se rugau urlînd :

— Măicuţă ! Milostivo ! Vindecă-mă pe mine mai întîi, că am plătit liturghia, vînzîndu-mi haina cea nouă ! Inimioară, tămăduieşte-mi rănile ! Îţi dau în schimb pe copilaşul meu ! Sfîntă Fecioară ! Blestem pe capul tîrfei ! M-ai uitat şi nu-ţi pasă de mine ! Pînă cînd ? Vreau să muncesc ! Ridică-mă de jos ! Din noroi ! Măicuţă, mi se scurge sîngele ! Fie-ţi milă de cel sărman ! Fie-ţi milă de mine, oropsitul... De noi... Tuuu !

Glasurile mulţimii se tălăzuiau mereu neobosite şi, în rafale pline de izbucnirea acestor suferinţe cumplite a tuturor, ajungeau pînă la Trinidad, femeia lui Rodríguez : nu putea să rămînă nepăsătoare faţă de acel puhoi de glasuri. Era strigătul atît de cunoscut inimii ei, era strigătul propriului ei sînge. Deodată crezu că visează şi că cineva o ridică în aer. Cineva nevăzut care o împinge înainte şi o îndeamnă să umble, ca altă dată, prin adunarea tumultuoasă a oamenilor, descurajaţi de mizerie şi de neputinţă, printre femeile cu feţe schimonosite şi triste. Paralitica s-a ridicat ca un vierme orb care-şi mişcă anevoie capul.

— S-a ridicat ! a strigat unul dintre feciori.

— Minune ! au vestit cei ce se aflau în preajma familiei. Marea majoritate a mulţimii, cuprinsă de propriile ei speranţe, nu băgase de seamă cele întîmplate şi îşi continua invocările, rugăciunile, urletele.

— Aşa, aşa! murmură bărbatul, cu o surprindere copilărească, şi cu ochii încă neîncrezători.

— Minune, măicuţă!

Susţinută, ca într-un brîu, de extazul frenetic şi de impulsul puternic al propriei sale voinţe, Trinidad făcu unul, doi, trei, patru paşi, dar la al cincilea, poate zăpăcită de vorbăria plîngăreaţă a soţului şi de rugăminţile copiilor, ale cărei iubitoare şi amare stăruinţe cereau mai mult decît era cu putinţă, speriată poate de ţipetele celor prăbuşiţi în jurul ei, simţi că se scufundă ca într-o mlaştină şi că îi fuge pămîntul de sub picioare. Trupul se clătină, şi căzu întinsă ca o paiaţă căreia i s-au rupt sforile.

— Ce s-a întîmplat?

— Tocmai acum...

— Ce s-a întîmplat, mămică?

— Minunea...

— Trinidad, eu sînt soţul tău. Se pare că... Se pare că Sfînta Fecioară ne va asculta.

— Poate că ne va auzi... îngînă cu jumătate glas bolnava, amărîtă şi decepţionată. Puterile, încetul cu încetul, o părăseau, vraja minunii se risipea, sîngele nu-i mai zvîcnea în vine... Era din nou pierdută.

— Măicuţă...

— Vorbeşte, nu sta întinsă ca o vită istovită. Atît de frumos începuseşi să umbli!

— Atît de frumos, spuseră în cor feciorii.

— Scoală-te! N-a fost decît un moment de oboseală. Nu fi rea. Nu mă face... nu mă face să sufăr...

— Nu sînt rea... Nu pot!
— Dar minunea?
— Nu pot! oftă femeia, ridicîndu-se în capul oaselor, cu o disperare plină de durere dar şi de ciudă în acelaşi timp.
— Trebuie să poţi! spuse metisul Rodríguez, cu o stăruinţă grosolană şi nepotrivită.
— Nu!
— Ba da!
Cu buzele uscate, purtînd parcă în privire umbrele unei nopţi de furtună, cu obrazul îngrozitor de crispat, horcăind ca o fiară în agonie şi clătinînd în neştire din cap, paralitica zăcea întinsă pe jos şi refuza să mai încerce. Bărbatul îndărătnic, prins ca de friguri, cu degetele încleştate, bolborosind frînturi de cuvinte, cu spume în colţurile gurii, părea copleşit de-o nesfîrşită oboseală. Puţinii curioşi, care se strînseseră în jurul familiei, dibuiră numaidecît pricina pentru care nu izbutise minunea, şi de ce Sfînta, dintr-o dată, renunţase la milostivire. „Bunătatea cerului nu se poate coborî asupra celor ce şi-au vîndut sufletul diavolului în prădăciuni, lăcomie de bani şi trădarea stăpînilor...“, gîndeau în acelaşi fel metişii şi metisele care cunoşteau necinstita cîrdăşie a lui Rodríguez cu intendentul Providenciei.
— Cum?... Cum mai are Torcuato neruşinarea să-l roage pe Dumnezeu, cînd ştie bine că nu-i vrednic de mila cerească! s-a oţărît o bătrînă, cu ochi de vrăjitoare, îmbrăcată în zdrenţe, şi împărtăşind cu glas tare gîndul tuturora.
— Aşa-i... Aşa-i.

— Să se spovedească! Să-şi mărturisească păcatele! Să se pocăiască!

— Să-şi ceară iertare!

— Dumnezeu iartă întotdeauna.

— Întotdeauna...

— Să spună! Să vorbească! Unde este?

Vinovatul, sub povara remuşcărilor, cu atît mai chinuitoare şi mai amare, cu cît îşi dădea seama că toţi îi ştiau păcatele şi, fără îndoială, îl pizmuiau — chiar şi cei din alaiul ceresc — răspunse în gînd: „Aici... Aici sînt".

— De ce taci?

„Pentru mine nu mai e scăpare... Eu i-am spus lui Isidro... Eu l-am rugat... Pentru copii, pentru femeia mea care cere îndurare... Adevărat, am păcate, dar sînt altele şi mai mari. Eu ştiu..."

— Ce diavol! Ce diavol!...

„Mi se frînge inima... inima... Să mă spovedesc... să cer iertare... Dacă nu vorbeşte Isidro, eu ce să mărturisesc?"

— Nu te mai ascunde! Nu mai fă pe prostul. Prea Sfînta Făcătoare de minuni ştie tot. Şi Dumnezeu ştie!

„Ei... sus-acolo... mă vor judeca ca pe un răufăcător, ca pe un nelegiuit... Sînt osîndit... Iadul mă aşteaptă... Mă vor chinui diavolii în bezna pămîntului... Iadul mă va înghiţi, după moarte..."

— Să se spovedească, poate mila Sfintei Fecioare se va întoarce asupra bolnavei, să-i vindece boala...

Bolnava, de care toată lumea uitase, zăcea întinsă la pămînt şi privea rugătoare spre bărbatul ei. Băieţii, la rîndul lor...

„Ei ştiu... N-au milă de mine, bietul taică al lor... Se uită cu ochi fioroşi la mine... Ah ! ei nu înţeleg... nu înţeleg... că sînt gata să mă jertfesc pentru ea... Ea n-are nici o vină... Eu... eu şi Isidro... Ce să fac ? Luminează-mă, Doamne !“

Zăpăcit, fără să ştie ce face, metisul Rodríguez se învîrtea de colo pînă colo, privea spre cer şi dădea din mîini, ca şi cum ar fi căutat, în restriştea lui, un drum spre izbăvire. Peste marea de capete, şi dincolo de braţele care îl înconjurau acum ameninţătoare, erau alţii, care neştiind şi neaflînd ce se întîmplase, implorau necontenit pe Prea Sfînta Făcătoare de minuni. Departe, ca într-o zare înnegurată — poate că bunul Dumnezeu îl adusese dinadins în faţa cîrciumii surorilor Cumba — călare pe un murg jucăuş, se ivi statura lui don Gabrielito.

„Un semn din cer... O prevestire a mîntuirii mele... a însănătoşirii ei... femeia mea neputincioasă... femeia mea“, gîndi păcătosul, strivit de ameninţările alor săi şi obsedat şi îmbătat de credinţa că s-ar putea împlini pe de-a-ntregul minunea. Apoi îşi spuse : „La el, la cel pe care l-am furat, e toată nădejdea...“

Şi în timp ce-şi tăia drum prin mulţime, sute de glasuri, ca un curent de apă curgătoare, îl împingeau şi-l îndemnau spre mărturisirea faptei care-l tulbura atît.

— Să te spovedeşti !

— Să-i spui totul !

— Să te pocăieşti !

— Niciodată nu-i prea tîrziu !

— Niciodată !

— Pentru Trinidad !

— Pentru toţi !

Leoarcă de sudoare, istovit, stors de puteri, înspăimîntat, bolborosind frînturi de cuvinte neînţelese, metisul Rodríguez ajunse în faţa stăpînului Providenciei. Se agăţă de gîtul calului cu violenţă şi stîngăcie.

— E beat, spuseră cei care îl însoţeau pe don Gabrielito.

Dar Torcuato, tremurînd din cap pînă în picioare, cu părul vîlvoi — îşi pierduse pălăria — cu obrajii supţi şi privirea întunecată, scăpîndu-se pe el ca un cîine speriat, şi înfruntînd primejdia de a fi trîntit la pămînt sub copitele calului, se rugă :

— Fie-vă milă, iertaţi-mă ! Iertaţi-mă, pentru ca Sfînta Fecioară s-o facă să umble pe femeia mea.

— Ce spui ?

— Sînt un păcătos, senior. De aceea... de aceea Prea Sfînta Milostivă nu vrea ca Trinidad... Domnul Dumnezeu mi-e martor. Am fost înţeles... cu intendentul dumneavoastră, cu Isidro... Amîndoi sîntem vinovaţi...

— Nu pricep.

— V-am furat, senior ! Am început tăind copacii din pădure, mai mulţi decît vă plăteam dumneavoastră... Pe podiş... nimeni nu ştia cîte vite sînt... am vîndut... patru pînă la şase capete de vită pe lună... din cirezile dumneavoastră... Cîştigul îl împărţeam...

— Cu Isidro ? urlă moşierul.

— Da. Împărţeam... fiecare o jumătate. Am păcătuit, senior. Dumneavoastră sînteţi om bun,

iertaţi-mă, pentru ca Sfînta Fecioară să mă ierte şi s-o vindece pe Trinidad.

Drept răspuns, Gabriel Quintana, stăpînit la rîndul lui de o sfîntă indignare, înfipse pintenii cu cruzime în burta calului, silindu-l să se ridice în două picioare şi să-l trîntească la pămînt pe metisul neruşinat şi scîrbos. Apoi, fără să spună un cuvînt, cu o hotărîre teribilă, ce se putea citi în paloarea feţei sale şi în buzele-i tremurînde de furie, se îndepărtă spre cel mai apropiat colţ al uliţei.

În timp ce metisul Rodríguez se ridica de jos, mototolit, murdar de noroi şi mirosind a baligă, parte din oamenii care umpleau piaţa şi fuseseră de faţă la toată întîmplarea, începură să murmure, găsind că stăpînul Providenciei fusese prea nemilos.

— Nici n-a deschis gura. Se făcuse galben şi stătea ca împietrit.

— Ce, s-ar fi dezonorat, dacă îl ierta?

— Dacă îl ierta, Prea Milostiva s-ar fi îndurat să facă minunea.

— Şi dacă nu s-ar fi întîmplat nimic?

— Poate de aceea...

— Se mai spune că e cavaler!

— N-o fi vrut să se pună rău cu Sfînta Fecioară?

— O fi adevărat că are legături cu liberalii?

— Nici la sfînta liturghie nu se duce!

— Dar cu preotul e prieten bun de băutură... şi joacă împreună cărţi... amîndoi...

— Tăceţi din gură! Or fi numai vorbe.

— Cine le scorneşte, tot noi?

— Unde o fi pornit atît de furios don Gabrielito ?
— Furios de parcă voia să muşte.
— Furios, că ar fi fost în stare să ucidă.
— Cine o să plătească oalele sparte ?
— Cine ?
În drum spre Providencia, Gabriel îl întîlni pe Isidro, care o luase pe jos spre sat, împreună cu vreo douăzeci de metişi şi indieni. Trase frîul cu violenţă şi, uitîndu-se ameninţător la intendent, răcni :

— Hoţ de metis ! Indian neruşinat !
— Eu... ? reuşi să bolborosească Isidro, făcînd doi paşi înapoi, ca să poată fugi. Era o mişcare instinctivă, în realitate nici el nu ştia ce învinuire i se aducea. Teama însă...
— Fecior de curvă ! continuă Gabriel, năvălind cu calul printre oamenii care-l însoţeau pe intendent.

— Stăpîne...
— Stăpîne ? Făţarnic fără de ruşine ! După ce m-am purtat cu tine ca un tată. După ce...
— Mă insultaţi, fără să spuneţi de ce, răspunse metisul speriat, căutînd să afle motivul pentru care stăpînul îşi ieşise din fire.
— Fără să spun de ce ? Acum cîteva clipe, Rodríguez a mărturisit în faţa oamenilor şi a Sfintei Fecioare toate hoţiile şi mîrşăviile voastre !
După atîţia ani de atotputernicie moşierească ; după ce ajunsese să fie respectat la oraş, şi mai mult încă la ţară, ca un mare stăpîn ; după ce se deprinsese să-şi facă toate poftele după voie,

să împartă slujbe şi hatîruri după bunul său plac ; să facă risipă pentru fleacuri şi să se arate zgîrcit la cheltuieli folositoare, Gabriel Quintana nu mai avea acelaşi simţ moral şi aceeaşi putere de pătrundere, pe care o dovedise în primele sale scrisori, după sosirea la Providencia. Prins de patima luptei murdare pentru apărarea unor privilegii exclusive, de care într-o epocă nu prea îndepărtată se simţea străin, îşi ieşea din fire, ori de cîte ori cineva, apropiat sau nu, încerca să-i ştirbească cît de cît nobleţea, demnitatea, sau să-l atingă în interesele sale. Schimbase scara valorilor, după care îi preţuia pe cei care-i acordau, sau se făceau că-i acordă stima lor, fie ei dintre cei sus-puşi ori oameni de rînd. Aflînd acum despre trădarea intendentului său, şi preţuindu-l ceva mai mult decît pe un indian, dar ceva mai puţin decît pe o vacă de rasă, ar fi vrut să termine o dată cu el, dînd cîteva lovituri de bici acestui animal care se apăra urlînd :

— Minciuni ! Minciuni, stăpîne !

— Cum aşa, minciuni ? *Carajo !*

— Acest Rodríguez e un ticălos. Umblă numai cu minciuni. Cînd şi unde am făcut ce spune el ? întrebă Isidro cu îndrăzneală, schimbîndu-şi dintr-o dată atitudinea, şi aducîndu-şi aminte cu mîndrie că era stăpînul unei case de cărămidă arsă, cu acoperiş de olane, şi a cîtorva bucăţi bune de pămînt.

— Metis făţarnic ce eşti ! Destul ! Ai să predai chiar mîine slujba altui intendent.

— Nu se poate, stăpîne. E o calomnie ! Unde sînt dovezile ? Nu e drept, după atîţia ani...

— Atîţia ani, în care m-ai furat.

— Dovezi, stăpîne, dovezi ! stăruia metisul cu prefăcută blîndeţe, prinzîndu-se cu dibăcie de dîrlogi, aşa cum făcuse prietenul său Rodríguez, pînă ce sărise calul în două picioare.

— *Carajo!* începu să urle stăpînul Providenciei, clătinîndu-se în şa ca o momîie.

În lupta aceea inegală, neputînd să se apere, Gabriel se pomeni trîntit la pămînt. Se ridică clocotind de mînie, apucă biciul cu trei curele — care devenise prietenul său nedespărţit — şi înaintă, cu o satisfacţie teribilă, spre Isidro, care rămăsese în mijlocul drumului. Indienii şi metişii care se strînseseră aşteptau să vadă ce va urma, înţelegîndu-se între ei fără să scoată un cuvînt şi fără să mişte din buze, aşa cum ştiu oamenii aceştia să vorbească clipind numai din ochi şi făcîndu-şi semne. La un moment dat, părea că indienii şi metişii gîndeau în acelaşi timp acelaşi lucru :

„Bagă de seamă, frate... Lasă mîndria... Lasă ţîfna... Vei găsi altă dată un prilej mai nimerit".

„De ce ? Nu sînt oare destul de puternic să mă apăr, ba să-i sug şi sîngele ? E singur. Voi sînteţi cu mine. Acum !" îi stîrni Isidro Cari, într-o atitudine de cîine care vrea să muşte, şi privind pe sub sprîncene la prietenii săi. Aceştia însă, speriaţi la gîndul de a-l ataca pe atotputernicul stăpîn al pămîntului, se codeau, pierzîndu-şi impulsul care-i unea la început. Ţăranii din Guagraloma, pentru a-şi scuza laşitatea, dădeau vina pe indieni :

„Cine ştie dacă indienii vor fi de partea noastră ? Sînt nişte porci ! Mai ales că toată dorinţa lor de răzbunare se îndreaptă asupra

noastră, care i-am apăsat şi i-am chinuit în folosul stăpînilor proprietari de pămînt, a stăpînilor trimişi de Dumnezeu, a stăpînilor impuşi de lege... Cum să avem încredere în ei !...

La rîndul lor, indienii, aţîţaţi, nici nu se gîndeau, sau mai bine zis nu judecau :

— Cum să-ţi pui pielea la bătaie în apărarea intendentului, cînd el... cu biciul, cu bîta, cu cuţitul, cu făclii aprinse ne-a chinuit, ne-a pedepsit, ne-a însîngerat, ne-a umplut trupul de cicatrice, zbierînd la noi ca un diavol : Stăpînul *su mercé* este ca Dumnezeu, ca Sfînta Fecioară, ca un rîu în revărsare, ca lava vulcanului ! Indieni neruşinaţi ce sînteţi, ticăloşilor ! tîlharilor ! Chiar el vorbea aşa... iar acum, bieţii de noi... cu ce curaj ? cu ce inimă ? Ne-au luat totul...

Şi în timp ce patronul — cu biciul ridicat — sta gata să pedepsească, un dialog ciudat, care părea ispăşirea unor păcate strămoşeşti, s-a înfiripat între grupul de metişi — printre care nu se afla nici un indian — şi intendentul resemnat :

— E stăpînul tău, Isidro.

— Da.

— Sîngele care-ţi curge în vine un stăpîn ţi l-a dat.

— Da.

— Te mîndreşti cu sîngele acesta.

— Da.

— Stăpînul ţi-a dat adăpost şi hrană...

— Da.

— Stăpînul te-a învăţat să te bucuri de viaţă, să trăieşti.

— Da.

— Dorinţa noastră cea dintîi e să ne slujim stăpînul.

— Da.

— A ta de asemenea.

— Da.

— Atunci pentru ce?

— Cum pentru ce, *carajo?*

— Trebuie să aştepţi pînă cînd va suna ceasul nostru.

— Să aşteptăm.

— În tăcere...

— În tăcere...

Prins între glasurile care îi veneau din afară şi propriile sale gînduri, ţintuit în mijlocul drumului, intendentul privea cum calul stăpînului alerga fără dîrlogi peste imaşul vecin, în timp ce Gabriel, stăpînul atotputernic, în culmea mîniei, învîrtea biciul cu trei curele asupra metisului, lovindu-l peste spinare, peste braţe, peste obraz...

PĂRĂSIŢI DE DUMNEZEU

În seara acelei zile, zi nefastă pentru el, Isidro Cari fu cuprins de gînduri negre. E greu de spus în ce stare sufletească se găsea. Suferinţă să fi fost ? Îngrijorare pentru viitorul lui ? Dorul de răzbunare pentru pedeapsa ce-o suferise ? Remuşcare pentru vinovăţia sa ? O ameţitoare senzaţie de gol, simţindu-se părăsit de Dumnezeu ? Părerea de rău că trebuie să se despartă de Providencia ? Sau ruşinea că fusese biciuit, ca orice mizerabil indian ? Poate toate la un loc. Îl rodeau, poate, suferinţele vieţii sale ; amintiri de demult îi striveau pieptul, îi săgetau încheieturile, i se încolăceau în jurul gîtului, şi-l înăbuşeau, întunecîndu-i mintea.

Fără a lua în seamă vorbele femeii, care se pusese pe bocete aflînd despre cele întîmplate, şi-i făcea mustrări stupide dîndu-i tot felul de sfaturi fără rost, metisul se duse noaptea în şopron să-şi caute calul. Ascunzînd sub *poncho* *machetele* pe care i-l luase indianului Tixi, ieşi în drum. „Încotro ?" se întrebă, cu toate că nu-l ardea în sînge decît dorinţa de răzbunare împotriva denunţătorului. Vîntul şuiera ca o ameninţare de moarte, prin frunzişul care acoperea

pereţii de chirpici, prin lanurile apropiate de porumb, prin ramurile îndepărtatelor păduri. Pe la sfîrşitul praznicului Sfintei Fecioare, după o cumplită beţie, oamenii se împrăştiară luînd drumul cărărilor ştiute, peste cîmpuri, lăsînd în urmă murmur de glasuri, jeluiri, blesteme şi cîntece. Isidro se pomeni pe neaşteptate, în faţa casei cumătrului său. Uşa era încuiată. „O fi fugit ?“ gîndi el înciudat, sărind de pe cal. Apoi ţipă din cerdac :

— Torcuatooo ! Rodrígueeez !

Ţipetele sale sunau în noapte ca nişte lovituri deznădăjduite într-o poartă veche. Faţa suptă a celui mai mic dintre feciori se arătă printr-una din micile ferestruici laterale ale casei. Ţinea o lumînare în mînă.

— Cine-i ?

— Eu, *carajo !*

— Care eu ?

— Isidro Cari vine să ceară socoteală lui taică-tău.

— Ave Maria !

— Deschide !

— Vin îndată, răspunse băiatul cu lacrimi în glas.

Bolnava, stînd în faţa focului din vatră, înconjurată de copiii ei, mai palidă şi mai abătută ca niciodată, primi acest oaspe nedorit, ca o nenorocire cu neputinţă de evitat. Plîngea cu sughiţuri. Nu putea vorbi. Avea atîtea de spus pentru dezvinovăţirea bărbatului ei, dar nu izbutea să rostească nici un cuvînt.

— Unde-i Torcuato ? Unde-i ? Socotelile acestea se lămuresc între bărbaţi. Vreau... vreau

să-l întreb, de ce a făcut o asemenea prostie? De ce? întrebă Isidro, mîngîind *machetele* cu o nestăpînită plăcere.

Printre lacrimile şi suspinele familiei metisului Rodríguez, se deosebeau, cu o înfiorătoare claritate, pîlpîitul lumînărilor, răsuflarea gîfîită a băieţilor şi uşorul hohotit al femeii.

— Unde e? întrebă stăruitor intendentul Providenciei, cu glasul parcă mai puţin aspru. Cu o privire bănuitoare, cercetă toate colţurile care i se păreau suspecte.

Se auzea şuieratul vîntului, care se strecura prin ogradă, ca o grăbită fîlfîire de aripi, prevestind furtună. „Cine-i? El o fi?! Nu se poate!“ gîndiră în acelaşi timp băieţii, Isidro şi metisa paralitică. Fără voie, ochii tuturor se îndreptară în direcţia de unde venea zgomotul. Era vîntul care răbufnise în vatră, aţîţînd focul.

— Nu, nu e el... spuse femeia bolnavă.

— Unde-i? Vreau să-l întreb de ce a vorbit, cînd ştia că îşi face şi lui rău.

— Aşteaptă. Am să-ţi spun... Sîntem cu toţii băştinaşi. Dumneata, eu şi el. Ce vrei dacă pînă şi Dumnezeu îşi bate joc de noi? îngînă paralitica, fără să-şi ia ochii de la foc.

— De ce, *carajo*?

— Parcă dumneata nu ştii! Pînă şi Sfînta Fecioară ne-a amăgit, făgăduindu-ne că va săvîrşi minunea... şi nimic! Nimic... Toate au fost în zadar. Mă vezi tot cum am fost. Bietul Torcuato ar fi dat orice numai să mă vadă cît de cît înzdrăvenită. I-au poruncit să spună ce avea pe cuget... şi n-a avut încotro... Înţelegi acum, cumetre?

— Dar de ce să se apuce să spună prostii ? Curate prostii... mîrîi metisul, în timp ce se aşeza pe laviţă greoi, întunecat la faţă.

— Se întîmplă cîteodată şi aşa. Să vezi... Am făcut cîţiva paşi, să fi fost trei, să fi fost patru, nu ştiu cîţi să fi fost... Nu ţi s-a povestit ? Se părea că toate începeau să meargă bine... Oh ! Oamenii strigau de bucurie... de necaz, poate ? Cine poate să ştie ? Deodată... Sfînta, care mă apucase de subţiori şi-mi dăduse puteri să umblu, m-a lăsat să cad... m-a părăsit, m-a lăsat singură. Singură de tot.

— Nu ţipa, mamă.

— Cînd m-a văzut bietul de bărbatul meu căzînd şi cînd i-a auzit pe credincioşi cum îi strigau să vorbească, crezu că Domnul Dumnezeu şi Sfînta Fecioară îl puneau la încercare, că-i dădeau un prilej să scape de chinurile iadului, cu care de atîtea ori ne-a ameninţat preotul.

— *Carajo !*

— Ce putea să facă, pentru a scăpa de remuşcări ? Ce alta decît să-şi mărturisească păcatele ? Singurele pe care şi le ştie, pentru că altele nici nu are, cumetre. E un om bun... Bun...

Femeia vorbea mai departe, dezvinovăţindu-se. Cuvintele ei încîlcite şi fără legătură, spuse gîfîit, în grabă, cu sufletul la gură, potoliră încetul cu încetul dorinţele ucigaşe ale lui Isidro. Gîndurile şi simţămintele lui se învălmăşeau într-un amestec de porniri potrivnice. Spunea din cînd în cînd :

— Cum a putut să facă aşa ceva ?

— Bunul Dumnezeu a vrut ca în clipa aceea să se arate don Gabrielito. Ca şi cum ar fi spus : iată pe acela căruia trebuie să-i ceri iertare !

Jalea şi lacrimile metisei îl făcură pe Isidro să dea înapoi. Pînă la urmă, a ajuns să-i spună şi vorbe de mîngîiere :

— Nu mai plînge, cumătră. N-ai ce-i face. S-ar părea că cei din cer şi cei de pe pămînt vor să-şi bată joc de noi.

— De noi, metişii.

— Cu mine însă e altceva. Ai să vezi.

Îndemnată de şiretenie, după ce-şi şterse ochii cu basmaua, Trinidad spuse feciorilor săi :

— Copii, poftiţi-l pe cumătru la un păhărel. Rachiul e şi el cîteodată bun la ceva. Uneori strică, dar, alteori e sfetnic bun.

Şi, fiindcă erau amîndoi foarte întristaţi, au băut în tăcere. Au dat pe gît primul pahar de rachiu, fără plăcere. La al doilea pahar, simţiră totuşi că îi cuprinde o căldură moleşitoare, în care se topiră laolaltă, potolite, pornirile de răzbunare, vaietele şi temerile. Începeau să priceapă că-i leagă aceeaşi soartă.

— Pentru familiile noastre, cumetre !

— Aşa-i. Pentru femeile şi copiii noştri !

— Şi pentru pămîntul nostru care nu e totdeauna atît de darnic, precum se spune.

— Mlaştina, îngheţul, apele mari...

— Afacerile nu merg întotdeauna bine.

— Şi cînd îţi merge rău, cazi în primejdie şi te nenoroceşti ucigînd, bînd sînge...

— Sau mori.

— Pînă şi bunul Dumnezeu...

— Pînă şi Sfînta Fecioară...

— Parcă n-am fi la fel ca toţi ceilalţi!

— Ca toţi ceilalţi...

Iar cînd Rodríguez se ivi în pragul uşii, Isidro nu sări asupra lui să-l spintece, cum îşi pusese în gînd. Metisul arăta rău. Cu *poncho*-ul care-i cădea de pe umeri, se apropie ca un om speriat, cu o privire umedă, în ochi, cerşind iertare. În loc să-i zdrobească capul şi să-i sfîrtece pîntecele trădătorului cu *machetele*, intendentul se mulţumi să se ridice în picioare şi să-i arate arma cu o încetineală calculată. A fost destul, pentru ca cel ameninţat să se apere, băieţii să urle speriaţi, îngenunchind la picioarele lui Isidro, iar paralitica să ţipe cu toată disperarea neputinţei sale:

— Fie-ţi milă, cumetre! Şi dumneata eşti de-ai noştri!

— Şi eu... repetă Isidro, după o scurtă tăcere. Ascultase cu amărăciune cuvintele pline de adevăr ale femeii, ca şi cum i-ar fi aruncat în faţă un blestem. Vroise să-şi omoare complicele, păcatul, hoţiile, sîngele şi speranţa lui.

— Cu *machetele* indianului ticălos... Al indianului care încercase să se ridice împotriva stăpînului... Eu, în schimb... Oh! zise lăsînd să-i cadă din mînă arma. Băieţii o ridicară de pe jos şi o dădură paraliticii.

— Cumetre dragă, recunosc, sînt vinovat. M-am purtat ca un nerod. Între noi însă putem să ne iertăm... se ruga Torcuato.

— Bine. Dă-ne de băut, cumătră, spuse Isidro, vrînd să-şi potolească arsura simţămintelor potrivnice care-l chinuiau.

— L-ai iertat, aşadar? Ce inimă bună!... murmură bolnava.

— Ce pot să fac?

— Mulţumesc, cumetre. Noi, da, ne putem înţelege... Dar, seniorul Providenciei n-a vrut să fie milostiv şi să mă ierte.

— Nici pe mine n-a vrut să mă ierte. Care intendent face ce am făcut eu? Să mă dea afară după atîţia ani...

— Cum? Te scoate din slujbă, cumetre?

— Aşa mi-a spus.

— Nu e drept. De cînd erai copil...

— De totdeauna...

Din vorbele pe care le-au schimbat, golind pahar după pahar, în noaptea aceea, Isidro a priceput că în faţa lui Gabriel, care în ultimul timp devenise autoritar, crud, atotputernic şi lacom, planurile lui asupra pămînturilor pe care le dorea se vor lovi ca de o stîncă. Trebuia să găsească o altă cale. Care? Poate tot pe spinarea indienilor. Dar cum? Se frămînta şi nu găsea nici o soluţie. Mai tîrziu, poate...

— E mai bine aşa. Nu face să mori intendent, aşteptînd pomana unei bucăţi de pămînt. Viitorul nostru... De cîte ori n-am mai vorbit noi despre ce-ar fi de făcut? încheiase Torcuato discuţia, aproape de miezul nopţii.

— Da. Am să fac ceea ce se cuvine! spuse Isidro, plin de noi speranţe.

Cele două locuri rămase libere în administraţia Providenciei — căci fusese concediat şi Víctor Simbana — au fost ocupate de doi metişi, rude ale nepoatei preotului, un oarecare Luis

Estrella pentru contabilitate, şi un anume Segundo José Yépez, ca intendent.

În aceste zile, cînd Isidro trebuia să predea slujba, precum şi toate socotelile moşiei, lucrul cel mai dureros a fost pentru el răfuiala de pe podiş. Don Gabrielito voia să constate el însuşi jaful şi, în afară de aceasta, refuza cu încăpăţînare să plătească fostului intendent o sumă de una sau două mii de *sucres* pe care pare-se că i-o datora, în adevăr, pentru anumite servicii îndeplinite. Moşierul se gîndea să acopere în acest fel măcar o mică parte din pierderile pe care i le pricinuise metisul. O acţiune judiciară ar fi durat prea mult, ar fi fost anevoioasă şi ar fi putut totodată să răscolească unele afaceri, cam încurcate pentru onoarea defunctului don Manuelito, pricinuind, după cum era şi de aşteptat, neplăceri întregii familii, făcînd-o de rîs. Pe de altă parte, nici Gabriel nu prea ştia exact cît de mari erau turmele care păşteau în voie pe imaşurile sale. I se tot spusese că stăpîneşte o avere imensă, vite nenumărate, cirezi întregi, dar era oare adevărat ? Şi dacă era adevărat ? Bine ! Cine putea mai bine decît Isidro să-l călăuzească prin acest labirint al munţilor ? La urma urmelor, chiar dacă stăpînul Providenciei nu-l preţuia pe Isidro (simţea faţă de el un amestec curios de dispreţ şi de teamă), îi era însă necesar, şi îşi dădea seama că, oricum, metisul acesta reprezenta forţa stăpînitoare de mîine.

În zorii zilei cînd fusese hotărîtă plecarea, Isidro a aprins, cu o superstiţioasă evlavie, o lumînare la icoana Sfintei Fecioare din altar

— maldărul unui naiv amestec de amulete, sfinți cioplIți în lemn, chipuri mistice, flori de hîrtie și ghirlănzi aurite — pe care Isabel Cumba, onorabila lui soție, le strînsese la căpătîiul patului lor, cînd își orînduise lucrurile prin casă. Intendentul, căzut în dizgrație, cerea Maicii Domnului lucruri destul de greu de realizat: „Măicuță, ajută-mă în această clipă grea! Nu-ți voi rămîne nerecunoscător, am să-ți închin un praznic. Luminează-mă, ajută-mă cum să scap de venetic, de *huairapamushca!* Eu... Eu sînt fiul... Eu am dreptul... Cu *machetele* nu se poate... Poate cu biciul... Cu biciul... Sau o capcană în prăpastia muntelui... Luminează-mă!" Apoi, retrăgîndu-se să ia micul dejun, un ceai de scorțișoară, două pîinișoare și o mîncare din porumb, continuă să fie urmărit de aceleași închipuiri macabre, în care el era eroul și Gabriel victima.

După ce a urcat coasta cea mai apropiată a muntelui și, înainte de a pătrunde în savană grupul de călăreți, alcătuit din șase îngrijitori, patru văcari metiși și noul intendent, Isidro Cari și don Gabrielito făcură un popas pentru a doua gustare — cîteva înghițituri de rachiu, începînd cu don Gabrielito și terminînd cu cel mai prăpădit dintre indieni. Era un loc de unde puteai să cuprinzi cu privirea cea mai mare parte a văii. Oboseala drumului și teama de primejdiile care puteau să se ivească îi făcuse pe toți să transpire. Se simțea un miros de piele înfierbîntată, venind de la pantalonii de piele, de la cai, de la bice, de la iavașe, și un iz de lînă udă, de la *ponchos*, de la fulare, de la păturile

cailor. Frînturi de vorbe se încrucişau şi se amestecau din toate părţile :

— Bravo, metisule !

— Nu-i prea frig.

— Bun rachiu !

— De aici se vede pădurea de la Rinconada.

— Se zăresc pe coastă potecile, ca nişte izvoare care se varsă în rîu.

— Chiar aşa.

— Uite casa mea !

— Unde ?

— E ascunsă în tufiş.

— Cea de colo ?

— Nu. În spatele ei.

— Uite imaşul.

— Fumul de la colibe !

— Parcă ar fi zugrăvite pe cer !

— Aşa pare.

— Bravo, metisule !

— Să mergem, spuse Gabriel. Adevărul e că nici el nu ştia unde. Nădăjduia că cineva o să-i arate încotro s-o ia.

Umblară în neştire, metişii, indienii, stăpînul, cînd în sus, cînd în jos, pe stînci, spre prăpastie. Apoi, întreaga coloană se opri, încurcîndu-se în tot felul de dibuiri şi presupuneri.

— S-o luăm pe-aici...

— Prostii. Dăm de stînci.

— Să trecem dincolo de savană.

— Cădem în rîpa cea mare.

— Pe aici !

— Nu. Să ne întoarcem în vale.

— Într-o vreme cunoşteam drumul...

— Care drum ? Şoseaua naţională ?

— Am uitat...
— Indieni netrebnici! Pe unde o luăm?
— Ave Maria, stăpîne, pe unde s-o luăm?
— Pe unde?
— N-am urcat niciodată pînă aici, *su mercé*.
— Eu da. Dar...
— Ne-am dus pe copcă!
— Eu ştiu drumul de pe valea cealaltă.
— Şi eu.
— Eu sînt văcar, nu-s călăuză.
— Trebuia să ne fi spus dinainte, stăpîne...

Pînă la urmă, după multe ciorovăieli şi zăpăceală, observînd cu ciudă liniştea — prefăcută de altfel — a fostului său intendent, Gabriel îi dădu ordin, cu un glas care nu mai îngăduia nici o replică:

— Isidro! Arată-ne pe unde să mergem, *carajo!*

— Cum adică? Eu? De ce eu! Aţi chemat pe alţii pentru treaba asta. Eu nu mai sînt nimic, răspunse batjocoritor intendentul, vărsîndu-şi năduful.

— Nu discut. Am spus să ne arăţi drumul! Treci în capul coloanei. Cu mine n-ai să faci pe prostul. Ştii bine de ce... spuse stăpînul Providenciei, însoţindu-şi porunca cu un gest de furie cumplită.

În faţa acestei ameninţări, care nu prevestea nimic bun şi îi trezea ruşinoase amintiri, Isidro Cari coborî privirea şi renunţă la atitudinea lui sfidătoare. Şi-a dat seama, în cele din urmă, că totul depindea de iertarea pe care încerca s-o obţină soţia lui, cu ajutorul lui Salomé.

— Bine, stăpîne, spuse Isidro trecînd fără nici un chef în fruntea coloanei.

Deodată, ceața coborînd de pe munți, acoperi valea, învăluind totodată întreaga coloană.

— Pe unde o luăm ? strigă cineva.

— Pe aici ! răspunse Isidro fără să gîndească, în timp ce în el mai răsuna ecoul amenințării lui Gabriel : *Cu mine n-ai să faci pe prostul... Știi de ce...* „De ce ? Pedeapsa ! O funie de gît, așa cum sînt osîndiți indienii ucigași. Cu mîinile legate la spate, mînat din urmă de polițiști. Nu ! Atunci ? Eu știu al cui fiu sînt... El e *huairapamushca !* Știi de ce... De ce ? Să stea mereu cu frica în sîn... Cu pata rușinii pe obraz... Cu mîinile legate... Cu o funie de grumaz, îmbrîncit și azvîrlit în prăpastie... în prăpastie..."

De cîteva ori coloana s-a oprit, pentru ca oamenii să bea rachiul, cu care îi cinstea stăpînul, și să mănînce merindele pe care le avea fiecare în desagă — indienii : porumb copt și terci de orz ; metișii : *arepas* [1], *charqui* [2] și ceva dulce, să-i apere de *soroche ;* stăpînul : găină rasol, ouă răscoapte și pîine. După-amiază, ajunseră la o colibă cu țarcuri pentru vite. Era gospodăria indianului Marcillo, despre a cărui existență știau puțini, printre care se număra și Isidro.

— Ale cui sînt țarcurile ? întrebă Gabriel surprins.

— Ale Providenciei, răspunse Isidro, plictisit.

[1] Pîine de mălai (n. tr.).
[2] Carne uscată sau afumată (n. tr.).

— Nu ştiam.

— Aţi uitat. Nu vă aduceţi aminte de indianul care a căzut în prăpastie şi de fiul lui, căruia i-aţi dat aici un *huasipungo* ?

— Lasă prostiile.

— El păzeşte ţarcurile folosite pentru însemnarea vitelor de pe imaşuri. Un neisprăvit...

— Dar... încercă să răspundă Gabriel, fără să poată termina fraza. Gura i se umpluse de salivă şi dintr-o dată i se făcuse greaţă. Se aplecă ameţit peste cal.

— *Soroche !* au pus diagnosticul văcarii, sărind să dea ajutor bolnavului.

Indianul Marcillo, un bărbat mic de statură, negricios la faţă, cu nasul ca un cîrlig şi urechile vîrîte într-o scufie, răsuflînd ca o vită într-o dimineaţă de iarnă, văzînd starea în care se afla stăpînul, îl duse în colibă şi-i dădu să bea o fiertură de *chaguarmishqui* [1], ierburi de munte, spirt şi sare.

— Beţi, stăpîne, vă trece numaidecît, parcă v-ar lua Dumnezeu răul cu mîna.

Într-o jumătate de oră, Gabriel era refăcut. Cu un glas în care se amesteca recunoştinţa şi încrederea, îi punea întrebări indianului, în timp ce coloana se odihnea în ţarcuri.

— Cum te cheamă ?

— Marcillo. Marcillo cel mic, în slujba bunului Dumnezeu şi a dumneavoastră, *su mercé.*

— Vino şi stai lîngă mine.

[1] Băutură dulce, preparată prin fermentare, dintr-o plantă locală (n. tr.).

Indianul se aşeză pe vine, în faţa patului improvizat din butuci, chirpici şi scînduri.
— Eu...
— Nu-ţi fie teamă. Spune, sînt multe vite pe imaşuri ?
— Multe.
— Cîte capete ?
— Nimeni nu ştie, stăpîne. Taică-meu, căruia i se spunea Marcillo cel bătrîn, fie-i sufletul binecuvîntat, era singurul care ştia.
— Singurul ?
— Da, dar a murit.
— Cum ?
— Într-o dimineaţă a plecat cu domnul intendent Cari. În timp ce se întorcea... cum s-o fi întîmplat ?... nu ştiu... s-a prăbuşit în fundul rîpii celei mari, pe unde coboară apa spre rîu ; ca o vită s-a prăbuşit şi s-a făcut praf... N-a fost chip să-l mai scoatem din prăpastie.
— Nu cunoştea drumul ?
— Cum să nu-l cunoască, stăpîne ?
— Atunci ?
— Atunci ! Ceasul cel rău. Nenorocirea. L-o fi împins diavolul !
— Nu era nimeni de faţă ?
— Numai domnul intendent Cari.
— Domnul...

Şi în timp ce vorbeau, se lăsa noaptea. Burniţa neîntreruptă, şuieratul vîntului, care pătrundea prin toate crăpăturile colibei, zarva şi sporovăiala metişilor şi a indienilor, care stăteau întinşi, la căldură, pe paiele din ţarcuri, laolaltă cu animalele, îl făceau pe Gabriel să tresară din cînd în cînd, gîndindu-se că se afla

singur şi pierdut la capătul lumii. „Am biciul cu trei curele... Am revolverul... Am gloanţe..." îşi zicea, ca să se liniştească. Cu toate acestea, cînd indianul a vrut să iasă din colibă, pe la mijlocul nopţii, îi spuse pe un ton de complice :

— Rămîi. Dormi aici.

— Aici, stăpîne ?

— Pe jos, la picioarele mele.

— Dumnezeu să vă răsplătească, *su mercé !*

În timp ce indianul se aşeza pe vine, ghemuindu-se sub *poncho,* ca un făt în pîntecele mamei, stăpînul continuă cu întrebările :

— Cunoşti păşunile ?

— Cum să nu le cunosc ?

— Atunci ai să vii mîine cu noi.

— Cum porunciţi, *su mercé.*

— Am să te iau cu mine la fermă. Să ai grijă de vite, spuse Gabriel, aşteptînd recunoştinţa indianului.

— Ave María ! Dumnezeu să vă răsplătească, stăpîne, murmură Marcillo, aproape plîngînd de emoţie.

— Da, aşa am să fac.

Dimineaţa, pe o ceaţă deasă, şi împotriva unui vînt care pătrundea pînă la oase, trecînd prin tufişuri şi peste stînci, coloana mergea din nou, în sus, pe coastă. Gabriel, care se ştia în paza lui Marcillo, prinsese curaj şi împărţea porunci în stînga şi în dreapta, urlînd şi zvîrlind cuvinte de ocară. O jumătate de zi pierdură indienii şi văcarii însemnînd cu fierul roşu vreo douăzeci de capete de vită, pe care le-au prins la cotitura unei văi. Încercară să mai prindă o ciurdă, cam tot atît de mare, dar vitele răzleţite reuşiră să

scape de arcan, fugind prin rîpe prăpăstioase şi peste întinsele păşuni. Isidro Cari spuse atunci că treaba lor s-a terminat şi că acestea erau toate vitele de la munte, dînd să se înţeleagă că pentru atîta lucru stăpînul n-ar fi trebuit să facă un asemenea scandal. După obiceiul pămîntului, oamenii cerură stăpînului Providenciei un taur pentru tăiere. Aşa s-a şi făcut, după care toţi indienii şi metişii şi-au umplut burţile şi desagii cu carne proaspătă, gîndindu-se la bucuria copiilor şi a femeilor lor, cînd se vor întoarce acasă cu această amintire a drumului lor la munte. Numai Marcillo, într-un moment cînd a putut să-l prindă singur pe Gabriel, i-a şoptit bănuitor :

— Cum se poate, stăpîne, numai atîtea să fie ? Ne aflăm de abia la poalele muntelui. Sus, pe podişul înalt... La Rinconada... Dincoace de prăpastia în care a căzut taică-meu, fie-i sufletul binecuvîntat...

— Ce vrei să spui ?

— Nimic, stăpîne.

— Cum nimic ? se răsti Gabriel, plin de bănuieli. În clipa în care i se păruse şi lui că cirezile de la munte nu erau atît de numeroase pe cît credea, începuse să aibă remuşcări. Va să zică, metisul Isidro Cari avea dreptate cînd spunea : „Nu sînt decît treizeci sau patruzeci de capete de vită. Nu face să cheltuiţi bani şi vreme pentru a le căuta şi a le strînge.“ Chiar dacă m-a jefuit, n-a putut să-mi fure mai mult de opt sau nouă capete de vită. De unde să fi scos mai multe ?“ Acum însă, devenise din nou neîncrezător.

— Eu, *su mercé*... murmură Marcillo.
— Vorbeşte !
— S-ar putea să fie vite mai multe, *su mercé*.
— Unde ? În iad ?
— Sînt cirezi întregi, stăpîne. Le-am văzut cu ochii mei !
— Cirezi ?
— Întregi.
— Bine, *carajo*. Dar dacă mă minţi, porc de indian, te omor !

Nu i-a fost prea lesne lui Gabriel să-şi convingă văcarii şi slugile să-l însoţească în noua sa încercare. Pînă la urmă, a reuşit să-i înduplece, în schimbul unor făgăduieli atrăgătoare.

Vremea se îndreptase, cerul mai era întunecat, dar atmosfera era liniştită. Coloana străbătea o întindere de pămînt roasă de ape. Deodată, arătînd cu mîna un şir de stînci, şi fără să mai stea la îndoială, Marcillo strigă :

— Iată ! Priviţi, stăpîne !
— Unde ?
— Da ! Da ! urlară de-a valma văcarii, începînd să alerge. În cîteva clipe, înconjurară vitele, pe care le descoperise indianul.
— Nu-s decît vreo cinci ! spuse cineva.
— Cinci ! Nimica toată ! rînji Isidro batjocoritor, găsind încă o dovadă care venea să întărească spusele sale.
— Turma trebuie să fie mai încolo, îşi dădu părerea Marcillo, privind cu supunere spre stăpînul Providenciei.

„Porc de indian ce eşti ! Cîine rîios ! Lingăule ! Unde te-oi prinde, am să-ţi beau sîngele ! Sînge de indian ! Ce scîrbă ! Din pri-

cina ta am s-o păţesc... Am să isprăvesc cu tine, aşa cum am făcut cu celălalt, cu moş Marcillo, duşmanul meu de moarte. Mai bine ar fi să isprăvim cu toţi indienii ăştia. Dacă isprăvim cu ei, rămînem numai noi. Supravieţuitorii! De ce nu? Cei mari fac la fel cu noi, cu noi care sîntem la mijloc. La mijloc..." Urzind în mintea lui asemenea planuri, Isidro se gîndea la un viitor mai sigur şi cu mai puţine riscuri decît cel pe care îl visase în faţa icoanei Sfintei Fecioare, de deasupra patului său, cînd se răfuia în închipuire cu stăpînul Providenciei.

Se dezlănţui apoi o învălmăşeală de nedescris. Metişii văcari îşi puneau la încercare îndemînarea pe caii lor mărunţi care goneau în salturi nervoase, nechezau, se opreau în loc, şi s-avîntau din nou pentru a stăpîni năvala sălbatică a vitelor, pe care dibacii călăreţi le trăgeau cu funia. Vitele fură prinse. Numai un taur mic şi pătat reuşi să fugă, pierzîndu-se într-o rîpă.

— S-a dus!

— Să mergem după el. Poate dăm de turmă.

— De turmă, repetă Gabriel.

— O clipă, stăpîne. Întîi să le însemnăm pe astea.

— Cum?

— Le trîntim la pămînt, şi slugile o să aducă fiarele.

După ce au sfîrşit cu înfieratul vitelor, avînd încă în nări mirosul plăcut de carne şi păr ars, oamenii coborîră o vale, fără a da de urma comorii rîvnite.

Din murmurul lor, Gabriel înţelese că voiau să facă cale întoarsă.

— Să ne întoarcem la ţarcuri.
— Ne apucă noaptea.
— ...noaptea.
— Ne-am îndepărtat prea mult.
— ...prea mult.
— E o beznă, de nu-l vezi nici pe cel de-alături...
— ...nici pe cel de-alături.
— Ne rătăcim.
— ...ne rătăcim...
— Pe aici! porunci nesăţiosul Gabriel, încercînd să înainteze după o cotitură.
— Încotro, stăpîne? Nu-i bine să mai întîrziem.
— Numai cîţiva paşi.
— Uuu...

Înaintau fără tragere de inimă. Un vînt puternic risipi deodată ceaţa. În faţă apărură stînci negre şi abrupte: zidul muntelui care se ridica pînă la cer. Coloana se opri. La picioarele peretelui de piatră, pîrjolită de soare, se întindea o pajişte largă, unduită parcă de un tremur tainic.

— Ave Maria, stăpîne! Sîntem în văgăuna lui *Huaira*, murmurară îngrozite slugile indiene.
— Aşa e! Văgăuna diavolului! A lui *Huaira* cel rău! adăugară metişii.

Cuprinşi de spaimă, toţi căutau în grabă o ieşire care să-i scape de vraja blestematului loc, în timp ce Gabriel, stăpînindu-şi cu greutate calul, urla:

— Staţi, *carajo*!

Pe neaşteptate se porni ploaia. Atît de repede şi de puternică, încît tot convoiul se opri

pe loc. Oamenii şi animalele se adunară, înghesuindu-se unii într-alţii, pentru a se apăra.

— Ploaie de munte.

— Vijelie, *carajo* !

— Nu mai scăpăm de-aici.

— Nu-i chip de mers înainte.

— Nici îndărăt.

— Pe aici !

— Nu-i chip...

— Pe dincoace !...

— Nu se poate...

— O să îngheţăm de frig !

— Ca păsările în nopţile geroase...

— Iată pe unde ne-am apucat să venim !

— Unde or mai fi bîntuind asemenea ploi ?

— Dar un astfel de vînt ?

— Să fugim !

— Încotro ?

— N-are nici un rost.

— Staţi !

— Aşteptaţi !

Furtuna a preschimbat, în numai cîteva clipe, acea văgăună singuratică de pe culme, într-o lume de trăsnete, de şuvoaie care se rostogoleau peste rîpe şi ponoare, de noroi clisos, şi stînci alunecoase.

— Un adăpost ! Cine ştie pe-aici un adăpost ? întrebă Gabriel.

— Nimeni !

— *Huaira* cel rău ne-a înhăţat ca pe nişte muieri proaste ! murmurară printre dinţi indienii.

O nemulţumire ascunsă, surdă, izbucni între metişi :

— E lucru necurat la mijloc! Aşa e!
— E blestem, *carajo*.
— Cine m-a pus să vin?
— Vai, ce răpăială!
— Vai şi amar de viaţa noastră!
— Mama ei...

Împinşi parcă de nestăpînite impulsuri instinctive, înnebuniţi de spaimă, caii se învîrteau în cerc, nechezînd ascuţit, tremurînd, făcînd sforţări să calce prin noroiul, din ce în ce mai moale, şi scoţînd din fire pe călăreţii, şi-aşa destul de tulburaţi.

— Cal sălbatic ca un indian!
— Stai că te scarpin eu acum cu pintenii, *carajo*.
— Faci pe nebunul? Ce-ai văzut, netrebnicule?
— Stai locului!
— Să fie din pricina ploii?
— Din pricina noroiului să fie?
— Din pricina fulgerelor să fie?

Marcillo s-a apropiat cu multă greutate de stăpîn, care se mişca stîngaci printre văcari. Luptîndu-se cu valurile de *ponchos*, ude leoarcă, printre strigăte şi blestemuri, indianul a spus:

— Să coborîm prin rîpă, stăpîne.
— Prin rîpă?
— E acolo o peşteră.
— Bestie de indian, de ce nu mi-ai spus pînă acum?

Isidro, care pînă atunci îşi rumegase în tăcere înfrîngerea, crezînd că va izbuti să-l îndepărteze pe indian din preajma stăpînului, găsi nimerit să ia el iniţiativa, dovedind tuturor cu-

noştinţele lui şi arătîndu-le că nu pot s-o scoată la capăt fără ajutorul lui.

— Veniţi pe aici. Indianul ăsta ticălos vrea să vă ducă pe povîrnişul unde a pierit taică-său. Veniţi cu mine...

Cu îngîmfare, înfigînd cu sălbăticie pintenii în burta calului, Isidro trecu în fruntea coloanei. Unul cîte unul îl urmară toţi, deschizîndu-şi drum prin furtuna care îi învăluia, biciuindu-i. Dădură în curînd peste peşteră. O lumină împrăştiată de crepuscul pătrundea tremurînd înăuntru ; se auzea clipocitul apei care picura de sus. Pe pereţii de piatră, acoperiţi cu muşchi şi licheni milenari, atîrnau văluri murdare de păienjeniş. Un ecou pierdut se auzea, parcă gemînd, dintr-o adîncime fără fund. Cu toate că simţeau în preajma lor duhul lui *Huaira*, oamenii s-au mai liniştit, au putut să-şi scoată *ponchos*-urile, să-şi stoarcă veşmintele şi să dea drumul vorbelor :

— Grozavă ploaie.

— Aşa-i.

— Cît p-aci să ne dea gata.

— Căutaţi lemne. Să aprindem focul.

— Să tragem cîte o duşcă, să ne treacă spaima.

— Priviţi la stăpîn, parcă ar vrea să înfigă tîrnăcopul...

— Va trebui să înnoptăm aici, *carajo*.

— Să dormim cu *Huaira*.

— Să-l visăm pe *Huaira*.

— Aprindeţi focul !

— Băgaţi animalele înăuntru.

— Şi desagii.

— Va trebui să mîncăm carnea pe care o pregătisem copiilor.

— S-o fi stricat, *carajo.*

— Să ne mai dea un taur. Da cum oare, cînd stăpînul e aşa cum e ?

— Dacă am găsi cirezile, s-ar schimba lucrurile.

— Or mai fi şi alte vite ?

— Desigur. Am auzit întotdeauna spunîndu-se că aici sus, la munte, se găsesc vite multe de tot... o avere !

— Te pomeneşti că toate nu-s decît basme.

— Basm e ceea ce se întîmplă acum cu noi.

— Aprindeţi focul odată !

Orele treceau una după alta. Metişii şi indienii începură să se întindă obosiţi pe pămînt, fără să le pese de umezeală, de frig, de stafii şi de *Huaira,* care urla neputincios la gura peşterii. Tîrziu în noapte, pe cînd animalele răsuflau adînc şi oamenii sforăiau, Gabriel, care nu putea dormi decît în pat moale, rămăsese singurul treaz. Stăpînit de lăcomia care creştea în el necontenit, îşi zicea : „E, într-adevăr, de necrezut ! O cireadă preţuieşte, cred, cel puţin cincizeci de mii de *sucres.* Două-trei cirezi dacă ar fi... Merită osteneala. Indianul nu putea să mintă, numai aşa de plăcere. A vrut oare să ne ducă pe povîrniş, în prăpastia unde a pierit taică-său ? Pentru ce ? Răzbunare de indian ? Împotriva mea ? Împotriva tuturor. O răfuială mai veche împotriva metişilor, a călăilor, a zbirilor... Metisul Isidro !... Nenorocitul, *carajo* ! Cunoştea drumul şi făcea pe prostul. Nu mai încape îndoială că a mai fost pe-aici. De multe

ori, cu siguranță. Hoțul! Cincizeci de mii fiecare cireadă. Face! Dacă văcarii nu vor să mă urmeze, îi împușc. Cît m-o fi furat? Banii primiți pentru mlaștină au fost banii mei, prostul de mine! Dar acum i s-a înfundat. Numai are pe cine să fure. Toți îl cunosc. Metis obraznic. Poate că... Nu, nu, cu mine și-a găsit nașul!..."

Dimineața, vremea se schimbase cu totul pe creștetul munților. O dimineață liniștită, care făgăduia vreme frumoasă; soarele era călduț și plăcut, vîntul murmura vesel, cerul se limpezise. Viața renăștea. Văcarii se arătau răbdători și îndeplineau cu supunere poruncile lui Gabriel.

— Să căutăm mai departe!

— Pînă la prînz. Să avem timp de întoarcere la țarcuri.

— Pînă la prînz.

— Eu trebuie să mă întorc numaidecît, spuse Isidro. cu un gest trufaș.

— Te vei întoarce cînd îți voi porunci eu. Dumneata trebuie să predai tot ce ți s-a dat în seamă, îl avertiză stăpînul Providenciei.

— ...În seamă?

— Nu discuta. Dacă nu te învoiești cu binele, ai să primești cu răul! țipă stăpînul, punînd mîna pe revolver.

— Să mergem, Isidro, se amestecară văcarii, cu gînd împăciuitor.

Făcură o bună bucată de drum. cînd Marcillo, care scruta mereu depărtările, ridicîndu-se în șa, anunță vestea atît de mult așteptată.

— Cireada, *su mercé*.

— Unde-i?

— Jos, printre stînci. De la marginea savanei se va putea vedea mai bine.

— Trebuie să ne grăbim, că ne apucă ceaţa... O simt cum se apropie, îi preveni unul dintre văcari.

Ajungînd la cotul pe care-l alcătuia îmbinarea a două coaste, Gabriel, care privea în jos, exclamă :

— Da, se văd vitele.

— Nu v-am spus, stăpîne ?

— Cîte ?... Cîte or fi ?

— Se pare că e o cireadă mare.

— De necrezut !

— Trebuie să fie peste patru sute.

— Patru sute ? Să mergem. Isidro, ia-o înainte ! dădu ordin cu nervozitate stăpînul Providenciei.

Mişcîndu-se ca un automat, atît de mare era zăpăceala care îl cuprinsese, fostul intendent trecu în fruntea convoiului, conducîndu-l pe singura cale care ducea pînă la turmă. Un povîrniş înfiorător, cu surpături mîncate de vreme, unde animalele, ca să nu se prăvălească, trebuiau să se sprijine cu dibăcie pe picioarele dinapoi, iar oamenii, ca să scape cu viaţă, se agăţau, disperaţi, de orice colţ de piatră, cu spaima în sîn.

— Ave Maria !

— De-am scăpa cu viaţă !

— Cum de ne-ai băgat în iadul ăsta, metise ?

— Să vedeţi...

— Încet printre pietre ! Dacă o ia la vale una de astea mari, e jale.

— Încetişor...

Cu toate protestele celor din jur, Isidro îşi continua drumul, netulburat, pe potecile stîncilor vulcanice. Mai tîrziu, cînd primejdia trecu, se gîndi cu groază şi cu ruşine: „Iată-ne ajunşi la Rinconada, unde se ascund cele mai bune vite. Dacă ai putea... Sfîntă Fecioară, ţi-am aprins o lumînare. Fă ca un taur sălbatic să năvălească deodată! Unul din cei care te fac una cu pămîntul. Nu-ţi cer un lucru cu neputinţă!..."

Ceaţa care ascundea totdeauna locurile primejdioase, parcă pentru a fi pe placul lui Isidro, umplu brusc toată valea, întinzîndu-se de la o margine a ei la alta. Coloana a trebuit din nou să înainteze bîjbîind, cu auzul aţintit la tropotul copitelor.

— Pe unde? Pe unde? întrebă Gabriel cu nerăbdare, dornic să ajungă cît mai repede, să fie cel dintîi care să-şi vadă avutul. Lîngă el mergea indianul Marcillo, păstrînd în privire neîncrederea moştenită din moşi-strămoşi.

— Pe aici. Veniţi... veniţi, *su mercé*, îl chema Isidro, făcîndu-i loc să treacă stăpînului Providenciei şi indianului care-l însoţea printr-un fel de poartă tăiată între stînci, îndărătul căreia intendentul zărise sau, mai bine zis, intuise prin ceaţă umbra unor coarne cu vîrfuri ascuţite. „Îţi mulţumesc, preamilostivo... Ei bine", îşi spuse metisul răzbunător, în clipa cînd cei doi duşmani pe care îi ura dispărură. Apoi trecură şi ceilalţi.

Scoţînd un muget infernal şi destrămînd ceaţa care-i învăluia, apăru ca într-un vis urît un taur negru. Neliniştit, părînd bănuitor şi speriat, rămase o clipă locului, privindu-i ţintă pe noii-veniţi. Se pregătea de atac, lovind pămîntul cu

copitele dinainte. Ţinta cea mai apropiată era Gabriel Quìntana, care văzîndu-l cum se apropia cu fruntea în jos, cu ochii aprinşi şi trupul uriaş, îşi dădu seama că era pierdut. Cînd, deodată, un altul primi lovitura în locul său. Era indianul Marcillo, care, cît ai clipi din ochi, fu zvîrlit la pămînt, în mijlocul învălmăşelii de *ponchos*, a scărilor de şa, a bicelor şi a pantalonilor de piele.

— Taur viclean, *carajo* !

— Aruncaţi repede arcanele !

— Arcanele, *ayayay* !

— Uite-l pe al meu !

— Şi pe al meu !

— L-a nenorocit pe indian !

— Atenţie, stăpîne !

— Aici în poartă lipseşte cineva !

— Vin eu îndată !

— Suceşte funia !

— Opreşte calul !

— Opreşte-l, *carajo* !

— Ţine-te bine în şa ! Bagă de seamă cum tragi !

— Îl vezi pe al meu ? E măruntel, dar parcă-i de fier !

— Of !

— Bagă de seamă !

— Aşa, *carajo* !

— Dă-i la coarne !

— Aşa... ! Încă o dată !

După ţipetele oamenilor, după galopul iute al cailor şi după ce şuieratul laţurilor puse capăt dramaticei înfruntări, taurul rămase lîngă stîncă, nemişcat, cu botul în jos, potolit, printre

frînghiile văcarilor. Pe jos zăcea şi indianul Marcillo, care nu se mai putea mişca. Cerea ajutor. Într-un colţ, Isidro Cari rămase ruşinat, căutînd să-şi ascundă vina şi făcînd o mutră, în care nu se putea citi dacă e supărare sau zeflemea. Pe cer se mişcau văluri de ceaţă. Oamenii îşi vărsau năduful :

— Taurul diavolului !

— Parcă-i hrănit cu carne de om.

— Cum de nu l-au zărit ?

— S-a năpustit fără veste de după stînci.

— O fi întruchiparea vreunui tîlhar osîndit să trăiască în chip de taur !

— Trebuie înjunghiat !

— Înjunghiat ?

— Cine o să mănînce asemenea carne ?

— Eu, unul, am să mănînc.

— Şi eu.

— Te pomeneşti că e vrăjit ?

— Taurul diavolului !

Glasurile se opriră, cînd oamenii îl văzură pe Gabriel lîngă rănit, cercetîndu-l cu îngrijorare.

— E spintecat în două locuri, stăpîne.

— Par două lovituri de pumnal.

— Urîte lovituri de pumnal !

— La umăr şi la picior.

— Dacă ar fi bine îngrijit, bietul om ar putea să scape.

— Şi dacă... bombăni Gabriel, îndreptîndu-se direct spre cel vinovat.

— Stăpîne... Eu... încercă să se apere Isidro, cînd îl văzu pe stăpînul Providenciei că se apropie, mîngîindu-şi biciul cu trei curele.

— Porc de metis! Laşule!
— Nu sînt vinovat. Nu ştiam. Vă jur...
— „Vă jur!" îl îngînă mîniat peste măsură stăpînul Providenciei, dar ridicînd furios biciul să-l lovească pe ticălos, se clătină în şa ca un beţiv, dînd răgaz metisului — de loc dornic să mai înghită o nouă jignire — s-o ia la goană. Mînios, Gabriel zvîrli biciul şi scoase revolverul. Trase o dată, de două ori. Ecoul pocnetelor de gloanţe se auzi ca izbitura unor pietre zvîrlite într-o prăpastie, în timp ce prin ceaţa de nepătruns se auzea zgomotul batjocoritor al unor copite ce fugeau.
— Urmăriţi-l, *carajo!* porunci Gabriel. Dar metişii nu voiau să-l asculte, unii se ascundeau, alţii răspunseră drept în faţă:
— Aşa ceva nu se poate!
— Nu-i drept, stăpîne...
— Pînă aici!
— De unde putea să ştie bietul Isidro?
— Vedeţi şi dumneavoastră!
— Nu vă nenorociţi ucigînd un om! Pentru un indian de nimic!...
— Pentru un indian...
— Asta nu...
Stăpînindu-şi furia şi lăsînd în jos arma, Gabriel se gîndi: „Metişi ticăloşi! Bandă de tîlhari! Se apără unii pe alţii. Pentru un indian de nimic. Auzi vorbă! Şi ei ce sînt, *carajo*? Pentru un om. Ce îndrăzneală!"

Isidro, pierzîndu-se în ceaţă, se lăsă în voia calului, care înainta printre ierburile păşunilor, fără ţintă, într-un galop neîntrerupt. Metisul se

simţea tulburat de înfrîngerile suferite şi se frămînta căutînd o ieşire pentru el şi ai săi.

„De ce dracu îmi ies toate de-a-ndoaselea ? Ce păcat mă urmăreşte de nu pot s-o scot la capăt în nici un fel ? se întreba el. Vreau să ştiu !" Începu să blesteme, apoi se lăsă copleşit de singurătatea care domnea de jur împrejur, pînă sus, pe culmea munţilor. Îl năpădiră amintirile : puzderia de întîmplări, de pe vremea cînd era copil, o mulţime de glasuri, aproape uitate, înviară, un iureş de feţe i se perindă înaintea ochilor. Se întoarse la realitate, şi luă o hotărîre vicleană : să renunţe la ura împotriva stăpînului samavolnic al pămînturilor din Providencia, stăpînul văii, al coastelor şi al podişurilor. De la el şi de la răposatul stăpîn, de la marele stăpîn *su mercé*, a smuls cît a putut. Îi moştenise mîndria şi dispreţul, îi imitase ţinuta, cruzimea şi încrederea în puterea lui. Înşelase, ca să strîngă bani ; furase, ca să-şi ridice casă ; învăţase să fie lacom de pămînt. Îi ajungea. Era absurd să mai continue... Pe de altă parte, nu-i venea să lase lucrurile pe jumătate. Mlaştina, femeia sa, fiul său, ambiţiile sale cereau o nouă victimă. Ce fel de victimă ? Fără să ştie pentru ce, gîndurile sale se întorceau la şoproanele Providenciei, unde îşi petrecuse copilăria. Acolo se adunau noaptea, în jurul vetrei în care ardea focul, ciobanii şi îngrijitorii catîrilor, povestindu-şi unii altora întîmplări închipuite despre stafii, şi depănînd firul suferinţelor adevărate din viaţa lor năpăstuită. Îşi amintea limpede discuţiile de-atunci, retrăindu-le : „Toţi stăpînii... toţi se îmbogăţesc în acelaşi

chip. Cum ajung să facă avere? Din sudoarea şi din sîngele indienilor! Şi ei, proştii, se lasă. De aceea trăiesc aşa cum trăiesc. Cel mai bătrîn dintre foştii stăpîni se îmbogăţise, vînzînd oamenilor pămîntul care fusese al lor. Se spunea că mai de mult, cu ani în urmă, aceşti hrăpăreţi *huairapamushca* veniseră de departe, şi coborînd din munţi, nu şi-au pierdut vremea cu fleacuri, ci au despuiat pe băştinaşi de tot avutul lor, lăsîndu-le, ca un blestem, viaţa. Acum e la fel. Legile, titlurile de proprietate, drepturile au fost născocite pentru ca judecătorii, notarii, armata, preoţii, guvernul să asigure moşierimii stăpînirea pămînturilor celor mai rodnice. Toate celelalte sînt minciuni, nimicuri, palavre..." Auzise cuvintele acestea de o sută de ori, şi văzuse cu proprii săi ochi că aşa se întîmplă. El însuşi vorbise la fel în diferite ocazii. Totuşi, ce stupide speranţe hrănise! Cum de nu s-a gîndit la originea lui? Dorinţă vanitoasă! Ambiţie deşartă! Voia să fie şi el stăpîn! De aceea crezuse că Gabriel, care era el însuşi un parvenit, va consimţi să-l lase să-şi facă micile sale afaceri, pînă va ajunge şi el cineva, pînă îşi va lărgi pămîntul şi va pune în valoare mlaştina aceea... Dar nu, n-a fost aşa. „Va trebui s-o scot la capăt pe socoteala indienilor... Am să-i storc... De ce altora să le meargă şi mie nu? Dar cum? Nu ştiu încă. Voi vedea..." gîndea el cu năduf. Încetase a mai fi intendent. Păcat. I-ar fi fost mai uşor. Lucru ciudat, aceste gînduri îl făcură să uite ruşinea pe care-o suferise din partea fostului său stăpîn. Nu regreta ceea ce se întîmplase. Se lămurise cel puţin cu soarta sa de metis

pricopsit, dornic de a deveni magnatul satului. „Metis pricopsit!" își zise, dîndu-și deodată seama că, lăsat în voie, calul lui alerga printre rîpe și mărăcinișuri, ca un suflet răpit de diavol.

— Încotro ?... Încotro ai luat-o, prostule ? se pomeni întrebîndu-l și vrînd să-l îndrepte pe drumul cel bun. Apoi, privi în jurul lui și, uitîndu-se la cer, rosti de parcă i-ar fi cerut iertare :

— E în regulă, flăcăule ! Mergi înainte... Grăbește-te că ne apucă noaptea. Mai avem încă de mers.

Nu se putu opri să nu-i blesteme pe cei ce rămăseseră în urmă : „Să-i ia dracul, *carajo* ! Să-i ia *Huaira* care s-a dezlănțuit peste aceste paragini". Leoarcă de sudoare, răscolit de teamă și de atîtea frămîntări, obosit de drumul lung, făcut călare, o apucă printr-un defileu strîmt. Umbrele sinilii ale amurgului cuprindeau valea, întinzîndu-se leneșe și somnoroase, sub creste. Se auzea numai foșnetul frunzelor. Priveliștea acestor locuri părea că-i dă din nou putere și speranță. Simți că-i e foame. Înghiți cîteva turte de porumb, pe care le avea în desagi. „Metis pricopsit ! Metiiis...", își zicea el, plin de curaj, gata să lupte și hotărît să învingă. Acuma știa împotriva cui va lupta. Nu știa însă cum, și aceasta îl scotea din fire. Îl urmărea mirosul său obișnuit, mirosul pe care-l avusese întotdeauna, mirosul pieii de vițel al încălțărilor, cu care călcase prin bălegar uscat și nutreț verde, mirosul de ciorapi îndelung purtați și al seului care-i picase pe pantaloni. Îi mirosea panglica

de la pălărie, unghiile, pielea rău argăsită, flaneaua umedă, răsuflarea. Îşi zicea : „Metisul trebuie să miroase a ţap ; trebuie să miroase a mascul..." Dădu din nou îndemn calului şi cu cîteva cuvinte grosolane, îi înfipse adînc pintenii în burtă. Trebuia să ajungă înainte de a se întuneca la cărarea care cobora. Răsuflă adînc. Zările erau înnegurate şi din ce în ce mai tulburi. Lăsă calul în voia lui.

— Fleacuri, murmură el cu jumătate glas, ca să spună ceva.

Cînd totul se cufundă în noapte, simţi în preajma lui întunericul ameţitor, ca o băutură tare. Începu să se clatine în şa. Era lucru primejdios să se lase dus astfel, cu frîul slobod, în goana calului. Privea în jurul lui sumbra privelişte, şi nu-şi dădea seama de ce tot ce-l înconjura se identifica cu tragedia din sufletul lui : linia sinuoasă a dealurilor şi a văilor, crestate de revărsarea apelor, vînturile care ridicau vîrtejuri de praf pe kilometri întregi, cutremurele care frămîntaseră pămîntul, spintecînd prăpăstii adînci şi ridicînd în văzduh culmea munţilor înalţi, şi creasta vulcanilor. Da ! Şi el îşi schimba chipul, şi el se transforma în aceeaşi măsură... Isidro ajunse acasă după miezul nopţii.

Mai întîi însănătoşirea grabnică a lui Marcillo, care, de îndată ce s-a ridicat în picioare, a strîns de pe podiş pînă la ultima vită, cam o mie de capete, apoi sfaturile prieteneşti ale preotului, ca moşierul să nu se lase cumva cuprins de pornirea răzbunării, şi, în sfîrşit, repetatele rugăminţi ale Salomeii, sub îndemnul lacrimilor surorii sale, îl făcură pe stăpînul Providenciei

să-l ierte încă o dată pe metisul Isidro Cari. Gabriel ajunsese acum ceea ce dorise, un moşier în toată puterea cuvîntului, stăpînul în stare să ierte sau să zdrobească, după pofta inimii sale, trufia şi îndrăzneala metişilor, ca şi hoţiile şi puturoşenia sclavilor indieni. Lucru curios, nu dorea să lupte, n-avea împotriva cui, şi nici pe cine să ţină în frîu. De vină să fi fost firea lui? Sau poate făceau alţii ceea ce trebuia să facă el. Toţi îi erau cumetri, complici, salariaţi, servitori, slugi. Era mai bine să nu se gîndească măcar că oamenii aceia s-ar putea uni la un moment dat împotriva lui şi a vieţii pe care o ducea. N-avea pentru ce să-şi bată capul, cîtă vreme nu se întîmpla nimic îngrijorător. Toţi vorbeau de el ca despre ceva sfînt, misterios şi de neatins. Toţi. Mari şi mici. Bătăioşii şi paşnicii. Cei fericiţi, ca şi cei nenorociţi. Cei de sus, ca şi cei de jos. Ba chiar şi acei care se numiseră, singuri revoluţionari. Ajunsese, într-un cuvînt, să hotărască singur soarta indienilor şi a metişilor, a pămînturilor, a drumurilor, a satelor şi a oraşelor.

În acest timp, la *Yatunyura,* în coliba lui Pablo Tixi, dorul de răzbunare, care-i stăpînea pe feciori, crescuse cu trecerea anilor. Vorbele cu gust amar şi izbucnirile de teribilă îndrăzneală, care-l zăpăceau pe bietul „diavol de tată indian“, cum îl porecliseră băieţii în batjocură pe tatăl lor, nu mai conteneau. Într-o noapte, cînd Pablo se întorsese mai beat ca oricînd şi se pregătea să-şi bată ca de obicei nevasta, cei doi gemeni, de o bărbăţie prematură, căliţi din fragedă copilărie de munca cîmpului, săriră într-o dezlănţuire plină de ură din patul lor, aşternut

pe piei de berbec şi *ponchos* vechi, peste stiva lemnelor de foc, şi, cu o violenţă şi un curaj neaşteptat, se azvîrliră asupra tatălui lor. Flăcările din vatră prelungeau înfricoşător pe podea şi pe pereţi umbrele celor doi băieţi care, ţinînd un topor în mîinile ridicate, ameninţau pe „diavolul de tată indian", care tocmai se pregătea în clipa aceea s-o sugrume pe mama Juana, deasupra pietrei de măcinat. Se gîndeau poate că, doborîndu-l pe bătrînul indian şi isprăvind cu el, vor scăpa totodată şi de destinul lor mizerabil, de scenele infernale din colibă, de munca grea a cîmpului, la care fuseseră puşi de la vîrsta de şapte ani. Dar mai înainte ca tăişul armei să cadă, printr-o neînţeleasă pornire din partea mamei, despre care credeau că împărtăşeşte aceeaşi durere şi aceeaşi dorinţă, Juana, eliberîndu-se cu o forţă de necrezut din mîinile călăului său, îi privi pe băieţi cu ochii îngroziţi şi, cu mîinile rugătoare, se împotrivea teribilei fapte pe care erau gata s-o săvîrşească. Ei au rămas nemişcaţi, cu braţele ridicate ameninţător, cu dorinţa răzbunării înăbuşită în suflet. Încă o dată mama lor îi trăda.

— Lăsaţi-l să mă omoare, să mă strivească, *carajo* ! De aceea e bărbatul meu. De aceea e un păcătos de indian ! ţipă femeia ca o bezmetică, uitînd înţelegerea tainică dintre mamă şi copii, născută în acele ore lungi petrecute în faţa vetrei şi în singurătatea nopţilor cînd, simţindu-se părăsiţi, plîngeau şi cereau răzbunare. Pentru cei doi gemeni, strigătul Juanei trezi deodată, dincolo de înţelegerea minţii, durerea care nu se putea mărturisi şi care îi rodea : ble-

stemul cu care erau de peste tot goniţi : *huairapamushcas !* Ea de asemeni... Era deci adevărat... În strigătul ei mocnea o disperare reţinută, rău ascunsă, care trăda, destul de limpede, prezenţa lor de intruşi în mijlocul vieţii chinuite a indienilor şi în acea colibă unde se irosea, în aparentă nepăsare, o viaţă de sclav.

— Mamă ! murmurară băieţii în acelaşi timp, cu acea spaimă pe care o simţi cînd ceva scump şi apropiat se prăbuşeşte.

Ea răspunse cu aceeaşi oarbă stăruinţă, care în loc s-o liniştească o înfuria şi mai tare :

— Da, de aceea e bărbatul meu, indianul meu. Cum îndrăzniţi, voi, copii, să vă atingeţi de tăicuţul vostru ? Nu mă auziţi, diavolilor ? Tăicuţăăă !

— Tăicuţă, *carajo,* reuşi să spună nefericitul *yatunyura* de jos, unde zăcea mototol. Era ca o cîrpă murdară, ca un animal otrăvit, ca o epavă omenească, pe care o aruncase la pămînt spaima şi ameţeala beţiei.

Pascual şi Jacinto lăsară arma din mîini şi se tîrîră pînă în colţul unde îşi aveau patul lor. În mirosul fermentat care îi înconjura — miros de iarbă, lemne, bălegar, pămînt ud de urină — şi în freamătul pe care-l făceau cobaii urmărindu-se drăgăstos şi mestecînd cu lăcomie iarba, repetau cu o ură înverşunată : „Bestii şi netrebnici". Pentru prima oară amestecau în acelaşi dispreţ pe amîndoi părinţii : pe tatăl şi pe mama lor. Era ecoul glasurilor metişilor, al preotului, al stăpînilor. Gîndurile acestea le-au adus aminte de grelele încercări, trăite în scurta lor viaţă de mici *Yatunyuras* : dure-

roasa coptură a mîinilor, învelite cu cataplasme din pînză de păianjen, oboseala drumurilor cu grele încărcături în spinare, munca pe petecul de pămînt dinapoia colibei, paza imaşului şi a pădurii obştii, groaznicele văitări ale mamei după bătăile „diavolului de tată indian". Dar lucru ciudat, întîmplarea din ajun, în loc să-i frîngă pentru totdeauna, le-a dat o neînţeleasă şi nelămurită nădejde. În ziua următoare, foarte devreme, fugiră în pădure.

— Pentru ce ? Pentru ce ? Băieţi fără minte ! ţipa mama lor, în timp ce ei se căţărau pe înălţimi, să vadă cel puţin de departe Guagraloma, satul metişilor, biserica, străzile înguste, piaţa pustie.

VI

FAȚĂ ÎN FAȚĂ

— Privește ! Îți face milă cînd te uiți ce a mai rămas din zid. A căzut tot varul și cimentul, și piatra s-a desprins din loc. Parcă-i o pedeapsă de la Dumnezeu ! se văita Isidro Cari, care împreună cu nevastă-sa, Isabel, și cei doi copii ai lor (crescuse între timp numărul plozilor), privea la distrugerile provocate de revărsarea rîului, peste digurile ridicate de el împotriva apelor, de-a lungul pămînturilor mlăștinoase.

— Dacă ne vom încăpățîna mai departe, vom rămîne fără o lețcaie. N-o să ne mai rămînă decît să cerșim. Trebuie să îndreptăm apele spre bestiile de indieni.

— E o adevărată nebunie, își dădu părerea femeia, nemaiputîndu-se stăpîni. Se împotrivise din primul moment planurilor soțului ei de a abate năpasta revărsărilor asupra indienilor din *Yatunyura.*

— Știu eu ce fac. Dacă nu voi îngriji de puținul pămînt pe care am putut să-l smulg Providenciei, cum vom putea trăi și cum vom putea crește copiii, așa cum trebuie ? murmură Isidro fără să se sinchisească prea mult de supărarea

femeii. Privea cu ciudă la curentul tulbure şi umflat de bulboane, în ale cărui şuvoaie apa ducea bolborosind, nepăsătoare, frînturi de var şi piatră din zidul, atît de scump plătit cu nopţi de veghe şi bani. Cu încăpăţînarea unui catîr nedomesticit, îşi spunea : „Blestemată să fie mlaştina asta ! Trebuie să-i pun zăgaz, cu orice preţ... Trebuie să arunc năpasta asupra indienilor. Un alt zid mai gros... Altă cheltuială... M-au lăsat singur... Dacă toţi oamenii de pe mal... Dacă toţi metişii... Dar cum ? Ce poţi să te aştepţi de la asemenea ţărani neghiobi ? Ei nu pricep că trebuie să lupţi cînd vrei să obţii ceva, *carajo*... Aşteaptă mai întîi să ajungă la sapă de lemn !...

— Şi banii care se duc pe gîrlă ? stărui Isabel, scuturîndu-l, fără gînd anume, pe cel mai mare dintre copii, care plîngea agăţat de fusta ei.

— Banii ! Numai la bani te gîndeşti ! Am să mă fac luntre şi punte, ca porcăria asta de rîu să nu ne mai pustiască...

— Doar nu eşti Dumnezeu.

— Sînt Isidro Cari ! i-o reteză bărbatul, plin de aceea diabolică încredere, care-i schimbase purtarea slugarnică şi vicleană de intendent supus într-o ţinută trufaşă şi sfidătoare, de metis îmbogăţit.

— Ei bine, da. Cine nu ştie ? Totuşi...

— Totuşi... ce, *carajo* ? Amestecă-te în ce trebuie să se pricepă femeile : bucătărie, copii...

— Hai să intrăm mai bine în casă. A început iar să plouă, spuse Isabel, luînd-o la fugă prin noroiul cîmpului, cu cîte un copil sub fiecare braţ.

— Iar! bombăni Isidro, ridicînd scîrbit privirea spre cer şi lăsînd să-i picure pe faţă primii stropi de ploaie.

Cu toate aceste neînţelegeri, metisului îi plăcea să stea de vorbă cu nevasta despre proiectele lui, despre rîu, despre indieni, despre zid, despre mlaştină. Iată pentru ce s-au întors amîndoi, cîteva zile mai tîrziu, la locul de unde se putea vedea o mare parte a rîului, a mlaştinii, a obştii, a zidului în ruină, măcinat de puterea apei. Cu speranţa unor oameni încrezători în soarta lor, ei se gîndeau că paguba nu era chiar atît de mare cum îşi închipuiseră ei prima oară. Apele mai scăzuseră puţin, dar nu conteneau să îngrămădească gunoaie pe maluri, înaintînd necontenit în valuri înspumate, peste ultimele piedici ale canalurilor şi ale mormanelor de piatră. Se umflau ca nişte uriaşe pîlnii care înghiţeau totul în cale, cu o voracitate de fiară flămîndă.

— Nimic nu mai rămîne, se văită femeia.

— Nimic ? Ba... da... Tot mai rămîne ceva.

— Ce ?

— Am cîştigat puţin pămînt.

— Văd numai pietriş pe mal.

— Deasupra acestui pietriş, dacă Dumnezeu îmi va da zile şi sănătate, am să ridic ziduri mai trainice, vara viitoare. Ceva... *carajo* ! a spus Isidro, cu mîndrie.

Acest pietriş, cîştigat de metis pe pămîntul său ameninţat de ape, a fost plătit cu lacrimi în *Yatunyura,* unde a dat naştere la o adevărată tragedie. Pentru Isidro Cari şi soţia lui n-a fost decît o seară de comedie, căci la trista ei realitate s-au adăugat cîteva amănunte hazlii.

— Îl vezi pe indianul acela cum aleargă? întrebă metisul, uitînd de treburile sale şi privind înspre sat.
— Sărmanul!
— O să se sature de alergat.
— S-ar zice că cere ajutor, să-şi scoată soţia şi copiii din colibă.
— Ca o vacă turbată aleargă!
— Uite altul, care strigă, sprijinind o bătrînă indiană.
— O să tacă el.
— Şi ceilalţi, care au rămas să privească apele! Unde a fost coliba? Unde a fost pămîntul? Nu se mişcă nici unu!
— Nişte indieni înapoiaţi.
— S-or fi rugînd?
— Parcă ştiu să se roage?
— Or fi plîngînd?
— Parcă pot să simtă ceva?
— Or fi blestemînd?
— Parcă sînt în stare?
— Atunci?
— N-ai văzut cum rămîn, cînd li se întîmplă o nenorocire?
— Nu...
— Ce tîmpiţi! încheie metisul, întărindu-şi vorbele cu o sumedenie de pilde din cîte ştia. Îi văzuse pe indieni la muncă, în timpul beţiei, în faţa justiţiei, în faţa preotului, în faţa stăpînului, cînd îi cereau iertare.
— Dar acum e vorba să-şi apere pămîntul, *huasipungo*... Nu i-ai văzut cum stau? răspunse Isabel.

— Proştii ăştia nu pricep de unde le-a venit năpasta. E o pedeapsă trimisă din cer. E revărsarea apelor ! E iarna, e rîul ! Cine e vinovat ? Împotriva cui să pornească ? Să-l dea în judecată pe Dumnezeu, că trimite atîta apă ?

— Ave Maria ! N-au văzut ce am făcut noi ?... N-au văzut ?...

— Lasă-i să se zbată, *carajo* !

Ceea ce se petrecea în *Yatunyura* era cu mult mai dureros decît cele văzute de departe de Isidro şi Isabel. În alte dăţi, apa pătrundea încet-încet prin taluzurile de pămînt, transformînd malul nisipos al satului într-o mocirlă, prin care nu se mai putea trece. Dar oamenii se strîngeau laolaltă, se apucau de lucru, săpau în grabă şanţuri, propteau colibele şi adunau vitele. Acum, însă, apa năvălise cu o furie drăcească, revărsîndu-se peste ţarcuri, peste tufişuri, peste colibe, fără să dea răgaz oamenilor să ia vreo măsură de apărare. Cel mult puteau să fugă, să scape cu viaţă. Vaietele indienilor creşteau la rîndul lor, ca valurile învolburate ale revărsării apei.

— Pedeapsă de la Dumnezeu să fie ?

— Ce poate să fie ?

— Toate cad peste bietul *yatunyura*. Ciuma, foametea, apele, vînturile care spulberă pămîntul şi-l duc...

— Apa a venit cu o furie de *huairapamushca*.

— Va trebui să trăim prin tufişuri, ca şopîrlele.

— Va trebui să trăim pe culmea muntelui, ca iarba şi ca paiele.

— O să murim în noroi, ca viermii în putreziciunea stîrvurilor.

— Va trebui să ne cuibărim coliba în stînca golaşă, ca iepurii, cerbii...

— Cerbii şi iepurii, care se ascund printre ierburi şi în văgăuni.

— *Ayayay*, măicuţă.

— *Ayayay*, tăicuţă.

— *Ayayay*, sărman indian !

— Unde o să semănăm ?

— Cum o să trăim ?

— Cum o să murim, fără priveghi ?

— Taică *Yatunyura*, apără-ne !

— Taică *Yatunyura*, ocroteşte-ne !

— Cum ai făcut şi cu strămoşii noştri !

— Tătucă *Yatunyuraaa* !

— O să jertfim cobai la rădăcinile tale.

— Şi un berbec o să jertfim !

— Ce ar putea să mai dea bietul pămîntean ?

— *Ayayay*, măicuţă.

— *Ayayay*, tăicuţă.

— Ar trebui să-i cerem Sfintei Fecioare...

— Şi dacă n-o vrea să facă minunea ?

— S-o vîrîm cu capul în mlaştină, să vadă cît de bine este.

În nădejdea că se vor putea întoarce la colibă, la semănături, la micul lor ţarc de vite, familiile lovite de nenorocire rămaseră mai departe lîngă malul pe care-l cuprinsese apele, fără să le pese de frig, de burniţă, de noroi, de vremea geroasă. Într-o mută contemplare, cu înfăţişare de nebuni şi chipuri încremenite, ca ale morţilor, cu ochi sticloşi, cu pielea uscată ca pergamentul, înspăimîntaţi, indienii priveau ţintă, aşteptînd cu o speranţă absurdă şi copilărească, să iasă din blestemata apă avutul ce le-a fost mai scump

pe acest pămînt. Numai cînd s-a făcut întuneric beznă şi nimic nu se mai putea vedea, cînd cea din urmă nădejde se destrămase, risipită de vînt, în zgomotul monoton al ploii şi în negura nopţii fără sfîrşit, mulţimea de oameni îndobitociţi se lăsă în voia jalei, stînd ca la un priveghi de îngropăciune. Cîte unul, mai disperat sau mai puţin curajos, rupea tăcerea cu un ţipăt, zbătîndu-se într-un tremur nepotolit. Apoi, îi urmau ceilalţi, toţi, ca un cor de suflete chinuite, stafii înlănţuite de spaimă.

— *Ay*... *Ay*... *Ay* !... Tăicuţăăă...

— Tăicuţăăă !

— Maică Precistă ! Milostivooo !

— Zdrobită-i inima bietului indian ca grăuntele sub piatra de moară !

— Mîinile şi picioarele îi sînt terciuite, ca o fiertură de porumb.

— În noroi au rămas coliba, cobaii, găinile, porcul !

— A rămas copilaşul micuţ...

— În noroi a rămas patul, oala de pămînt, ţoalele femeii, lemnele şi lopata de lucru !

— A rămas bătrînul bunic...

— O să murim, vai de noi !

— *Ayayay,* tăicuţăă !

— *Ayayay,* Maică Precistă ! Milostivooo !

— Vai de pielea noastră !

— Vai de oasele noastre !

— Ce rău ţi-am făcut, inimioarooo ?

— Pe cine am omorît ?

— Pe cine am jefuit ?

— Cui i-am furat pămîntul ?

— Cui i-am dat *chamico*[1], să înnebunească?
— Pieile de berbec le-a luat apa.
— Fusta mi-a luat-o apa.
— Şalul mi l-a luat apa.
— Tăicuţăăă! Şi mîncărurile pregătite pentru praznic le-a luat apa.
— *Ayayay, carajo!*
— Acum unde vom semăna?
— Ce vom secera?
— Ce vom vinde?
— Ce vom mînca?
— *Ayayay*, ce răpăială!
— *Ayayay!*

Corul acela de vaiete răsuna ca tobele unui carnaval al indienilor de la munte, cîteodată în piaţă, alteori în faţa copacului ocrotitor, şi de cele mai multe ori la marginea apelor umflate. Încetă însă, de îndată ce oamenii şi-au dat seama că rîul în loc să se retragă, după cum se aşteptau să se întîmple, prefăcuse întreg ţărmul nisipos într-o mlaştină verzuie şi nemişcată, care continua să cuprindă toată întinderea de pămînturi joase ale obştii. Vrăjitorii îi sfătuiră să aducă jertfe lui taica *Yatunyura*.

— E supărat, spuse unul.
— E supărat. Nu ne apără de *Huaira*, care s-a năpustit împotriva noastră, spuse cel mai bătrîn, privind flăcările focului.
— E supărat, repetară oamenii.

Şi ca în vremurile de mare îngrijorare şi spaimă, cei din *Yatunyura* invocară spiritul pri-

[1] Băutură fermecată (n. r.).

mitiv al strămoşilor celor mai îndepărtaţi, cu ritualele lor sălbatice, cu dansurile lor nebuneşti, cu băuturi vrăjite, odoare misterioase, cîntece şi urlete infernale.

Mai tîrziu, cînd văzură că toate acestea nu duc la nimic, că arăturile mai joase continuau să rămînă acoperite de apă, se ridicară iar cîteva glasuri :

— Mai bine să facem rugăciuni.

— Rugăciuni către Sfînta Fecioară, făcătoare de minuni.

— Sfînta Fecioară !

Şi plecară, în grupuri sau răzleţiţi, la Guagraloma, în căutarea preotului, să cadă la învoială cu el pentru înfăptuirea minunii. Isidro Cari îi zări trecînd pe ultimii. Mergeau în şir, ca vitele, împuţind aerul cu mirosul de bălegar, de cîine ud, de putreziciune.

— Unde s-or fi ducînd ? întrebă metisul cu glas tare, lăsînd treaba pe care o începea, în toate dimineţile, cu cîte o duzină de zilieri.

— La preot, pentru marea rugăciune către Preamilostiva, răspunse unul dintre muncitori.

— Rugăciune ?

— Aşa se spune.

— *Carajo !* Prostii, răspunse Isidro cu aerul că nu-l interesează. Dar ceva mai tîrziu, simţindu-se pradă unei irezistibile frici superstiţioase — îi trecură prin minte minunile Sfintei Fecioare, aşa cum se vedeau pe naivele tablouri din interiorul bisericii, de la pridvor pînă la cafas — îşi zise : „Poate că sceleraţii de indieni obţin ceva. Ea este mama tuturor. A tuturor care se roagă cu credinţă, cum spune preotul...

În schimb pe mine o să mă năpăstuiască că nu m-am rugat la timp. Cît are să-mi ceară oare preotul ? O muncă atît de îndelungată... Şi acuma vor să mă nenorocească... Cu lucrurile cereşti nu te poţi juca..."

Blestemînd în gînd pe indieni şi timpul pe care trebuia să-l piardă cu drumul la Guagraloma, Isidro urcă spre casă.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebă Isabel, cînd îl văzu venind la o oră atît de neobişnuită.

— Trebuie să mă duc în sat.

— De ce ?

— Să vorbesc cu preotul.

— Cu preotul ?

— Indienii din *Yatunyura* vor să mă nenorocească.

— Cum aşa ?

— Fac rugăciuni.

— Ave Maria ! Cum de le-a trecut aşa ceva prin minte ? Trebuie să te duci numaidecît la preot. Unde s-a mai văzut asemenea îndrăzneală ? Sfînta Fecioară e a întregului sat. E a noastră, a oamenilor albi. Indienii sînt altceva. Altă plămadă ! E de ajuns să-i priveşti, ca să-ţi dai seama. Ce timpuri am ajuns să trăim !

— Chiar aşa, îi tăie vorba Isidro, prost dispus. Era gata de plecare. Cu cizmele murdare, în pantaloni de călărie, cu haina mototolită şi buzunarele umflate, cu un fular la gît în loc de cravată, cu pălărie de pai, ieşi în pridvor şi se opri. Îi venise o idee ingenioasă, şiretenie de metis ! În faţa unui cocoş de luptă, pe care-l ţinea legat de un ţăruş, se gîndi : „De cîte ori nu mi-a propus părintele : Îţi dau cît ceri pe

cocoş. Are viitor... Nu e prea arătos, dar e voinic şi grozav de bătăios..." Aducîndu-şi aminte de cuvintele preotului, dezlegă în grabă pasărea şi-i mîngîie capul, aşa cum obişnuia să facă atunci cînd paria înaintea unei lupte importante.

— Acum sînt sigur că a dat năpasta peste neciopliţii de indieni. Mă bizui pe cocoşul meu, murmură metisul, şi luă drumul bisericii, cu luptătorul sub braţ.

Cînd Isidro a intrat în casa preotului, acesta discuta cu indienii din *Yatunyura*, preţul rugăciunii, precizînd cu grijă toate amănuntele. Ca de obicei, indienii vorbeau toţi deodată, cu mîinile împreunate, şi păreau foarte nenorociţi. În schimb, simulînd o adîncă evlavie şi folosind cuvinte alese, preotul căuta cu viclenie, cu prefăcută simplitate şi cu un deosebit simţ practic, să-i lămurească despre ceea ce e mai important într-o minune.

— Dacă nu aveţi cît trebuie în numerar, atunci o să facem o liturghie fără cîntece.

— Bine, tăicuţă. Clopotele să sune însă tare, tare...

— Cele două mici.

— Şi cel mare.

— Cel mare costă mai scump.

— Bine, părinte.

— Voi să aduceţi toate cele trebuincioase din ajun : *chamizas* [1], artificii, lumînări pentru altar, globuri...

— Da... Da...

[1] Crengile unei plante pitice locale care se aprind în anumite ocazii (n. tr.).

Isidro îi lăsă pe indieni să se retragă, într-un murmur, în care se amesteca încredere şi îngrijorare. Cînd preotul rămase singur, metisul Cari se apropie cu şiretenie, ca unul care avea de adus o veste mare.

— Ce minune te-a dus în această sfîntă casă? îl întrebă preotul. Zărind însă cocoşul rîvnit, schimbă repede tonul şi atitudinea. Se întoarse spre noul-venit, ca pentru o consfătuire tainică între oameni cu aceleaşi preocupări.

— Şi eu vin tot pentru rugăciuni, răspunse metisul cu glas coborît, ca şi cum ar fi avut să-i împărtăşească o taină.

— Da??

— Daaa, continuă Isidro plimbînd cocoşul pe sub nasul părintelui.

— Pentru o asemenea pasăre a Domnului, se poate face într-o duminică o rugăciune clasa întîi.

— Dar... să vedeţi... Aş dori ca liturghia indienilor să-mi fie şi mie de folos.

— Cum aşa?

— Ei cer Sfintei Fecioare acelaşi lucru ca şi mine. Să sece mlaştinile. Pot să plătesc şi eu cît plătesc ei pentru slujbă. Dar a mea să fie cea dintîi. Fără să ştie nimeni. Indienii vor veni să asculte slujba pe care au plătit-o. Eu vreau să rămîn în umbră, părinte. Ascuns.

— Aaah!

— Sfînta Fecioară e a Guagralomei. Ca metis merit şi eu atît. Metisul a dat destul pentru biserică, pentru sat, pentru toate celelalte.

— Pe ascuns?

— Desigur, vreau ca slujba mea să ajungă prima la Preamilostiva.

— Dar mie ce-mi dai ? întrebă părintele, fără ocoluri.

— Vă dau, cum se cuvine, o sută de *sucres* pentru liturghie.

— Dar ca să strecor rugăciunea dumitale pe ascuns ?

— Pentru asta v-am adus ploconul, răspunse Isidro, mîngîind din nou cocoşul pe cap.

Toate ieşiră cum nu se poate mai bine, liturghia, praznicul şi rugăciunile. Metisul a fost tot timpul primul în pomenire, la liturghie, ca şi în mintea preotului, ba chiar şi în binecuvîntarea mîncărurilor şi a băuturilor, aduse de indieni. Dar, deşi se aranjase atît de abil cu preotul, şi cu toate că noile lucrări de pe terenul smuls rîului mergeau foarte bine, Isidro nu reuşea să se elibereze de teama unei înfrîngeri. Visa aproape în fiecare noapte că oameni sălbatici, purtînd coarne, veneau ca un puhoi, din munţi, şi alergau după el pe cîmp. „Cînd îşi vor da seama, mă vor ucide. Poate că şi-au şi dat seama... Nu spun nimic, pentru că sînt nişte animale fără simţire. Noaptea drumul e neumblat. Şi casa mea... Casa mea este ultima din Guagraloma. Nu trece nimeni pe-aici... Sînt singur. Trebuie să-mi fac aliaţi. Cineva care să mă apere. Cine ? Vecinii mei. Ar fi bine, dar sînt nişte ţărani proşti, laşi, trîndavi... Nu-şi cunosc interesul... îşi zicea el adeseori, ştergîndu-şi de pe frunte sudoarea oboselii şi a fricii. A mers aşa, pînă cînd într-o zi, se hotărî să semene trestie de zahăr, de-a lungul îngustei fîşii de teren ara-

bil pe care-o smulsese zmîrcului. Nici nu răsărise bine firul verde din sămînță, că Isidro a și început să se laude printre vecinii săi, metiși posesori de pămînt lîngă rîu, cu cîștigurile ce-l așteaptă.

— Priviți cum crește. Mulți bănișori am să strîng de pe mlaștina mea. Trestie pentru rachiu, metișilor !

— Așa să fie ?

— Pămînt bun, pe care acum îl îneacă apele, dar nu mă voi lăsa, și am să fiu singurul producător din regiune, stăruia el cu o trufie făcută să trezească pofta de cîștig al celui mai dezinteresat dintre oameni.

În odaia din fund a dughenei pe care o ținea bătrîna Candelaria, unde obișnuia metisul Isidro Cari să joace cărți duminicile, cînd, pentru un motiv sau altul, nu erau lupte de cocoși ca să parieze, în timp ce bea și juca, vorbea despre ușurința cu care s-ar putea cîștiga bani grei, dacă s-ar ridica ziduri de zăgăzuire a mlaștinilor, acum lăsate cu totul în părăsire de vecini.

— O adevărată mină, *carajo.*

— Chiar o mină ?

— Nu înțeleg de ce...

— Adică cum de ce ?

— Băutura e singura marfă care găsește totdeauna cumpărători.

— Așa-i. Totdeauna.

— În anul care vine am să fac bănuți buni cu rachiul.

— Buni...

— Toți ar putea să cîștige ca și mine.

— Da, toți...

Cu atîta îndemînare ştiu Isidro să aţîţe ambiţia metişilor, atîtea le-a spus şi le-a cîntat, încît într-o duminică după amiază, unul dintre vecinii săi, Alfonso Cañas, îmbibat de băutură, ca o cîrpă udă, şi plin de-o sfidătoare trufie, începu să urle în mijlocul prietenilor săi, tot atît de beţi ca şi el :

— Uite-l pe Cari ! Hei, ia nu mai fă pe grozavul ! Şi eu... Şi eu am început să ridic un zid...

— Mincinosule !

— Cum adică ? Ce vrei să spui ? Da ce, e ceva de pe altă lume, ceva care nu se poate ?

— Nu te cred !

— Nu mă crezi ? *Carajo !*

— Ascultă aici, frate-meu ! Şi eu lucrez la un zid ! ţipă un altul dintre beţivi, lovindu-se în piept cu palma.

— Da ?

— Da, *carajo* !

La fel strigară şi se lăudară la rîndul lor Juan Carrasco, Timoteo Guamán şi José María Chaupisiqui. Era un spectacol emoţionant şi înălţător.

— Toţi ? Toţi ? murmură Isidro prefăcîndu-se surprins, şi mustind în el o mulţumire ascunsă. Atît de surprins se arătă, şi atît de mulţumit se simţea, încît, ciudată întorsătură a firii sale, căzu în genunchi scoţînd hohote de plîns pe care nu reuşea să le oprească.

În faţa unei asemenea purtări, pe cît de nefirească pe atît de neobişnuită, vecinii se strînseseră în jurul lui, mîngîindu-l cu o dragoste părintească şi dezvinovăţindu-se :

— Nu te mai necăji aşa, frate.

— Nu-ţi face sînge rău pentru atîta lucru.

— E pămînt destul pentru toţi.
— E berechet!
— Nu spuneai chiar tu?
— Nu ne sfătuiai tu?
— N-am făcut ce doreai tu?

Isidro dădea din cap tăgăduind. Ar fi vrut să vorbească, dar nu putea. Îi era mai uşor să rîdă şi să plîngă în acelaşi timp. Oamenii nu-l înţelegeau, şi nici el nu se simţea în stare să-i lămurească. Se ridică de pe jos grăbit şi ceru tuşei Candelaria:

— Trei litri din cel bun... Dar din cel bun.

— Trei litri? Ca să-ţi omori necazul? rîseră vecinii în cor.

„Nu de necaz, nici de invidie, proştilor... E pentru ceva mai bun“... ar fi vrut el să le strige, dar tăcu, pradă unei fericiri pe care nu o cunoscuse pînă atunci. Iar cînd în noaptea aceea se întoarse acasă beat turtă, nu simţi nici un fel de teamă, ba, în mijlocul drumului, ţipă de cîteva ori:

— Acum pot să vină indienii, şi în turmă dacă vor, *carajo*! Sîntem şi noi acum o oaste de metişi!

Vorbele sale spintecară bezna nopţii, cu toată puterea şi bucuria pe care o avea în glas, acum cînd se putea bizui pe solidaritatea şi spiritul de sacrificiu alor săi, în lupta care avea să înceapă: bună, rea, ucigătoare sau vicleană, după cum îi va fi soarta.

„Pînă azi îi zdrobeam pe indieni cu sutele, pentru stăpîn... Acum, *carajo*...! Vor plăti cu viaţa, dar nu pentru alţii, ci pentru noi...“ fură

ultimele cuvinte pe care le-a mai putut rosti, în clipa cînd intră în casă şi căzu beat mort în braţele Isabelei.

În anul acela, apele se revărsară mult mai devreme şi mult mai furioase, ca în alte dăţi. Mai smulseră cîteva colibe, din cele care se aflau la poalele coastei, înghiţiră noi pămînturi însămînţate, secerară alte vieţi. Jeluirile şi vaietele indienilor ajungeau pînă în satul metişilor. Într-o procesiune fără cap şi fără coadă, ca un trup scămoşat, rupt în grupuleţe, în oameni izolaţi, în şiruri grăbite, cu o muzică stridentă de tobă şi flaut, în murmure haotice, miros de bălegar, de sudoare, de mortăciune şi de umezeală, o parte din indieni trecură prin vad şi o luară de-a lungul drumului. Isidro Cari, adulmecînd ca un cîine de vînătoare, îi simţi pe indieni de departe. Îşi luă carabina şi-i spuse Isabelei :

— Ia copiii şi pleacă în sat. Pe drum dă de veste vecinilor să se pregătească, aşa cum le-am spus. Vin indienii !

— Dar...

— Vin cu muzică.

— Ave Maria !

— Nimeni nu poate să ştie de ce sînt în stare.

— Nimeni nu poate să ştie.

— Trebuie să fie în culmea disperării.

— Sînt, fără îndoială.

Metisa ieşi grăbită şi îşi îndeplini întocmai sarcina ce-o primise. Dincolo de zidurile de pămînt, în dosul frunzişului, după cotiturile apei sau adăpostindu-se dinapoia ferestrelor ascunse

în umbră, toţi vecinii se puseră la pîndă în tăcere, cu mişcări încete şi cu ochii ţintă. „Cu lovituri de bîtă şi cu plumb îi vom primi pe indieni, dacă vor îndrăzni să vie asupra noastră“, era gîndul tuturor locuitorilor din Guagraloma. Dar, din fericire, muzica aceea abia se tîra pe şosea, ca o rugăciune pentru pace. Duceau cu ei patru tărgi simple ; le tremurau buzele şi aveau ochii în lacrimi.

Se opriră în piaţă, în faţa cortului unde erau adăpostiţi jandarmii, păzitori ai ordinii publice. Reprezentantul autorităţii, care îşi avea partea lui din viitoarea recoltă a trestiei de zahăr, prevestit din vreme de Isabel, îi primi pe indieni în uşa biroului, între patru santinele înarmate şi, înainte de a-i asculta cît de cît, îi întrebă plin de semeţie :

— Ce doriţi ? De ce aţi venit ?

În tăcere, indienii lăsară tărgile jos. Patru cadavre pe jumătate descompuse alunecară pe pămînt : doi băieţi livizi, cu trupul umflat de apă, o tînără, a cărei carne se desfăcea în fîşii, şi o bătrînă, care păstrase în zbîrciturile obrajilor ei de pergament masca crispată a celor care mor de frig. Reprezentantul autorităţii metise, fără să-şi dea seama unde vroia să ajungă mulţimea indienilor, văzîndu-i plini de-o mută indignare, şi scîrbit de stîrvurile din faţa lui, i-a întrebat :

— Ce vreţi, *carajo* ?

— Să vedeţi, tătucă, îndrăzni să spună unul dintre indieni.

— Să vedeţi, spuseră toţi în cor.

— Ce vreţi să văd ?

— Cum mor bieţii pămînteni, înecaţi în apele revărsate.

— Ah...

— Toată săptămîna am aşteptat să scadă rîul, ca să putem trece morţii peste vad.

— Da. Acum văd.

— Uitaţi-vă bine. Uitaţi-vă pînă veţi ajunge să pricepeţi ! strigară cei din *Yatunyura*, cu glasul mai ridicat, profitînd de un moment de şovăială a reprezentantului autorităţii.

— Şi acum ce vreţi să fac, *carajo* ? se răsti acesta dintr-o dată, în loc să răspundă.

— Dreptate, tătucă !

— Ce putem face noi ? Dreptatea e la Dumnezeu, nu-i treaba oamenilor.

— Am văzut ! Am văzut, stăpîne ! urlară indienii, făcînd un pas înainte.

— Ce-aţi văzut ? Vorbiţi limpede, le spuse metisul, cu o prefăcută nevinovăţie.

— Lucrările. Zidurile. Pereţii. Zăgazurile din cealaltă parte a satului, tătucă.

— Nu fiţi proşti. Nu fiţi animale. Nu vă lăsaţi duşi de neştiinţa voastră ! Cum vreţi să împiedic eu pe cineva să facă pe pămîntul lui ce pofteşte ? De aceea e proprietatea lui. Datoria mea e să apăr această proprietate.

— Şi noi, *su mercé* ? stăruiră cei din *Yatunyura*, cu glasul lor în care era deopotrivă plîngere şi teamă ?

Într-o frămîntare tragicomică, ridicînd braţele şi privirile spre cer, reprezentantul autorităţii a întrebat la rîndul său, adresîndu-se parcă norilor cărora le cerea un sfat potrivit şi un răspuns satisfăcător :

— Dumnezeule, cum să vă fac să înţelegeţi ? Cum ? Uite, de pildă : V-ar place să intru în obştea voastră şi să dărîm tot ce aţi clădit cu banii şi cu munca voastră ? Colibele... biserica... însămînţările... satul întreg...

— Ba nu, tătucă.

— Atunci, *carajo* ? Ridicaţi şi voi pereţi, ziduri, munţi dacă vreţi...

— Eeeei... ! De unde vreţi să aducem piatră ? De unde să luăm lut ? Cum să scoatem nămolul din mlaştină ? De unde să adunăm, bieţii de noi, ciment, var... Cheltuială multă, stăpîne, de unde bani ?

— Dacă nu sînteţi buni de nimic, dacă n-aveţi bani, dacă nu sînteţi în stare să zidiţi, atunci ce mai vreţi ?!

— Avocaţii de la oraş ar putea... ameninţară indienii mai pe ocolite.

— Nici un fel de avocat nu vă poate ajuta. Nici un judecător din lume nu vă poate face pe voie, proştilor. Ce-mi cereţi voi ? Să dau buzna în casele oamenilor de la marginea Guagralomei. satul nostru, satul meu, să încalc dreptul de proprietate, să distrug liniştea oamenilor şi să dărîm construcţiile pe care ai noştri le-au realizat. din patriotism, pe pămînturile lor de pe malul rîului ? Nu, iubiţii mei prieteni, aşa ceva nu voi face, oricît m-aţi ruga.

Reprezentantul legii şi-a continuat argumentarea, de parcă ar fi ţinut un discurs. Acea „linişte a oamenilor", acel „patriotism", acei „oameni ai noştri" erau vorbe învăţate din ziarele pe care le răsfoia din cînd în cînd. Era perdeaua sub care îşi camuflau dictatorii abuzurile

lor. Era masca lor constituţională. Cu această metodă nu dăduseră niciodată greş. De data aceasta, însă, indienii l-au întrerupt pe orator :

— Va curge sînge ! Vom ucide, *carajo* !

— Pe cine ? Pe cine, *carajo* ? Indieni asasini, criminali ! urlă reprezentantul autorităţii metise, făcînd un pas înainte şi ridicînd în acelaşi timp mîna dreaptă, cu gestul eroic al unui căpitan de operetă.

Metişii din Guagraloma, care se strînseseră între timp, se frămîntau în tăcere. Furioşi, gata să-l apere pe reprezentantul autorităţii, începură să se apropie pas cu pas de locul unde avea loc discuţia.

Cu viclenie, încercînd să ascundă dorinţa îndrăzneţei răzbunări, fără voie dată în vileag, indienii murmurară :

— Dreptate, tăicuţă !

— Ce dreptate, *carajo* ! Eu am fost numit aici să apăr satul, pe stăpînii pămîntului, pe oamenii cinstiţi din sat, nu pe indienii netrebnici care vor să facă moarte de om. Plecaţi numaidecît de aici, cu stîrvurile voastre împuţite !

— Dreptate, tăicuţă !

— Şi să nu mai veniţi aici cu toată ciurda, că pun să vă împuşte, auziţi ?

— Dreptate, tăicuţă !

— Criminalilor ! Vreţi să ne ucideţi femeile şi copiii...

Metişii, găsind momentul prielnic pentru a-i pedepsi pe indienii obştii, făcîndu-i să-şi plătească scump îndrăzneala, năvăliră deodată asupra lor, lovindu-i cu picioarele, cu bîtele, cu pumnii. Indienii, resemnaţi şi supuşi, se lăsară

bătuți, în timp ce-și ridicau morții și fugeau spre șosea, urlînd :

— Dreptate, tăicuțăăă !

Loviți fără îndurare, sîngerînd pe nas și pe gură, cu oasele frînte și văitîndu-se, ca de o povară mult mai grea decît aceea pe care o purtau, indienii ajunseră în satul lor.

Numai cînd au fost puse santinele înarmate pe locurile unde ar fi putut să se strecoare indienii din *Yatunyura*, cu ordinul strict să se tragă în momentul cînd va fi nevoie, s-au liniștit tulburările în sat. Munca s-a întețit pe malul rîului, s-au deschis noi canale, s-au întărit zidurile, s-au reparat pretutindeni, cu mare grijă, stricăciunile făcute de apele încă neîmblînzite.

Mai tîrziu, răsplata plantațiilor de trestie de zahăr n-a fost neînsemnată, mai ales în ceea ce îl privește pe Isidro. Marea mlaștină a fost prefăcută în ogoare, așa cum visase metisul. Și lucru curios, într-o zi, ca urmare a influenței lui Salomé și a uitării care i-a fost larg răscumpărată lui Gabriel, Cari luă în arendă, la Providencia, moara pentru măcinat trestie.

Așa se face că fostul intendent a ajuns într-o bună zi — prin mijloace proprii — primul producător de rachiu din întreaga regiune, sau cum s-ar spune, un tip nou și ciudat de bogătan metis.

Un val de disperare plutea, parcă, între cer și pămînt, cînd indienii se întoarseră în *Yatunyura* și putură, în sfîrșit, să se întindă pe pămînt. Zăceau într-o tăcere deplină, ca niște animale bolnave, pe jos, pe poteci, printre co-

pacii cei înalţi ai pădurii şi în şanţuri. În lumina cenuşie a zilei, zi mai lungă decît oricare, păreau încremeniţi lîngă tot ce le era drag: culmile munţilor, gospodăriile cîte mai rămăseseră în picioare, biserica de ţară, noroiul cărărilor, copacul *Yatunyura*, plin de muşchi şi împovărat de ani, imaşul obştii, în mare parte sub apă. Numai cînd s-a lăsat peste toate acestea noaptea, indienii, cu simţurile amorţite, dar păstrînd în minte crîncena realitate a nenorocirii lor, începură să bocească:

— Ce ne vom face, oameni buni?
— Încotro vom merge şi unde vom trăi?
— Fără paie pentru colibă.
— Paie găsim pe podiş.
— Fără lemne de foc.
— Pe podiş sînt lemne.
— Fără pămînt pentru arătură.
— Pe podiş e pămînt.
— Vor trebui să plece pe podiş, bieţii băştinaşi.
— Podişul nu e departe.
— Nu e departe de Dumnezeu.
— Acolo vom fi singuri, vom putea plînge în voie, vom putea muri în voie...
— Nimeni n-o să mai vină să ne alunge.
— Nimeni nu va mai arunca năpasta asupra noastră.
— Înainte, băieţi!
— Înainte, fetelor!
— Înainte, istoviţilor!
— Spre vînt, spre frig, spre apă!

Indienii — obişnuiţi de mult cu asprimile naturii — se îndemnau unii pe alţii. Îmbătaţi de o

aspră speranţă, începură să se strecoare printre tufişuri, zgîriind piatra stîncilor şi căţărîndu-se pe coastă. În frunte se aflau cei a căror deznădejde era mai cumplită, cei care văzuseră dispărînd sub apă coliba lor, grădina de zarzavat şi animalele din curte, cei care pierduseră totul în afară de nefericita lor viaţă, pe care abia şi-o mai tîrau. Cînd au ajuns pe podiş, nimeni nu ştia unde se află. Cineva a întrebat :

— Unde sîntem, maică ?

— Oare unde om fi ajuns ?

Buimăciţi de înălţimea ameţitoare şi orbiţi de întuneric, oamenii urcau bîjbîind, cu mîinile întinse şi cu nările dilatate, căutînd să-şi facă drum după miros ; toţi erau nerăbdători să simtă pe-aproape mirosul pămîntului mănos, pe care în zadar îl căutau.

— Încotro ?

— Pe-aici ! pe aici !

— Nu e bine. Nu !

— Vom vedea noi mîine dimineaţă.

— Mîine dimineaţă...

— *Ayayay !*

— Să căutăm un adăpost, o stîncă, o văgăună.

— În rîpă...

Cînd începu să se lumineze de ziuă şi să se limpezească puţin verdele-gălbui al savanelor, catifeaua cenuşie a *frailejones*[1]-ului şi spuma ruginie a lichenilor, fugarii care urcaseră înghesuiţi unii în alţii, împinşi de vîntul tăios ca un

[1] Plantă din familia compozeelor, specifică Americii Latine (n. r.).

cuţit ascuţit, cu stomacul gol şi gîtlejul sugrumat de *soroche*, se priviră pieziş, ca şi cum ar fi voit să se întrebe: cîţi din noi vor putea să răzbească?

— Loveşte-mă cu biciul peste mîini, să mă încălzesc.

— Mai tare! Pînă va ţîşni sîngele.

— Loveşte-mă peste picioare.

— *Ayayay, carajo!*

Cu toată vrăjmăşia înălţimilor, de aproape patru mii de metri, mulţimea deznădăjduiţilor se urni din nou împotriva pămîntului stîncos, cu puterea tainică a celor care se agaţă de viaţă, pînă în ultima lor clipă. Femeile adăpostiră copiii în crăpăturile rîpei. Bărbaţii, printre glume amare şi neîncetate înjurături, biciuiau fetele pentru a le tămădui de degerături şi a le opri vărsăturile pe care le stîrnea *soroche*. Unii plecară să caute pe undeva lemne, apă, crengi şi paie pentru colibe. Alţii, care cunoşteau mai bine locurile de munte, au pornit să cerceteze împrejurimile, nădăjduind că vor descoperi puţin pămînt cultivabil, adunat de vînt printre stînci. Puţinul pe care îl găsiră avea să fie folosit de toţi şi pentru toţi.

Între timp, indienii rămaşi în vechile lor aşezări de pe coastă, fără vrăjitori şi fără primari, cuibăriţi în vreo douăzeci de colibe în jurul bisericii, ca prin minune neatinsă, şi ameninţaţi necontenit de alte revărsări ale apelor, nutreau o ură înverşunată împotriva metişilor din Guagraloma, care trimiseseră asupra lor năpasta. Pe vremuri, stăpînii îi împuşcau ca să le ia pă-

mîntul ; acum, metişii, fii de indiene, născuţi din vreun *huairapamushca,* le smulgeau ce le mai rămăsese, învoindu-se pe ascuns cu rîul şi cu mai cine ştie cine. Acum fraţii lor rătăceau fără nici o ţintă prin munţi.

Numai părintele venea pe la ei din cînd în cînd, îi mai îmbărbăta şi, în predicile lui cu gînd de alinare, le dădea pilda mîngîietoare a domnului Isus Cristos, răstignit. De două sau de trei ori le-a făgăduit minuni, în viitor, spunîndu-le :

— Dacă se mai întîmplă să fiţi în necaz, căutaţi-mă. Atunci cînd va fi nevoie, eu...

— Dumnezeu să vă aibă în paza lui, părinte.

După un vechi obicei, şi fiindcă se simţea nevoie, preotul veni în mijlocul lor să-i ajute la alegerea căpeteniilor, şi făcu în aşa fel ca cei care mai rămăseseră în obşte să-l pună primar pe Pablo Tixi. Coliba familiei Tixi, aşezată pe o mică ridicătură de pămînt, nu suferise stricăciuni prea mari. Cînd simţi că poartă pe umerii lui o răspundere atît de mare, avînd suprema autoritate în sat, soţul Juanei făcu ce făcu şi luă drumul pînă la San Martín. Aici se duse la un fel de scrib, care făcea şi pe avocatul şi care, şmecher mare, cerea să i se spună doctor. Acesta, după ce luă ploconul — două găini ouătoare — şi după ce îşi primi taxa cuvenită pentru consultaţie, s-a însărcinat cu apărarea indienilor, membri ai obştii, deşi ştia foarte bine că nu există nici o lege în favoarea clienţilor săi. Apoi, dădu îndrumări indianului, care asculta plin de încrezătoare nădejdi.

— Cînd va fi momentul, să-mi daţi de ştire ca să putem constata faptele cu martorii noştri.

— Dumnezeu să vă aibă în pază, *su mercé*.

De cînd începuse revărsarea apelor, Pascual şi Jacinto căutau mereu un prilej prielnic s-o şteargă de-acasă. Visul lor era să-i părăsească pentru totdeauna pe indieni. La fiecare ţipăt disperat, după un om înecat sau o colibă dusă de ape, cei doi băieţi, în loc să jelească nenorocirea sau să dea o mînă de ajutor, priveau plini de speranţă malul de dincolo, rîndurile de case ale metişilor, de-a lungul drumului cel mare, biserica cu turnurile înalte, piaţa tîrgului, ca şi cum şi-ar fi ales un drum pe unde să fugă. Purtarea lor era atît de ciudată, încît cei din *Yatunyura*, cu toată nenorocirea ce-i lovise, vorbeau între ei :

— Ce să fie cu băieţii lui Tixi ?

— Or fi nebuni ?

— Dau mereu din mîini.

— Mîini roşii ca de drac.

— Parcă ar voi să zboare.

— Să zboare de cealaltă parte.

— Ave Maria !

— Ar trebui descîntaţi.

— Aşa-s toţi *huairapamushcas* !

În acel an, iarna se prelungise cu necontenite revărsări de apă, umplînd drumurile de bălţi şi noroaie. Ploi torenţiale, însoţite de-o ceaţă deasă, întunecau satul cu colibele lui, împrăştiate pe malul rîului. Într-o dimineaţă, se auzi din depărtare zgomotul puhoiului care pornise.

— Uite-l cum vine, tăicuţăăă ! ţipau cei din *Yatunyura*.

— Uite-l cum vine!
— Afurisit să fie rîul, care se lasă ațîțat de *huairapamushcas*! murmură o bătrînă cu fața și mîinile pămîntii, privind spre malul potrivnic și ridicînd bățul ei de cerșetoare, cu amenințări de blesteme și vrăji.

În acest timp, apele umflate acopereau malurile noroioase, mugind. Isprăviră cît ai bate din palme cu noroiul mlaștinii, rostogolindu-se cu o repeziciune de necrezut peste colibele apropiate, peste rămășițele imașului obștii, peste tufișuri, acoperind cu mugetul lor prelung urletele oamenilor care alergau înspăimîntați, în căutarea unui adăpost.

— Fie-ți milă, tăicuță!
— Blestemați să fie *huairapamushcas!*
— S-au dus lucrușoarele copilului!
— S-a dus și ușa!
— Și bătrîna mamă s-a dus!
— Bunul Dumnezeu să aibă în paza lui pe bietul nostru băiat, care a plecat cu oile la păscut, se văita o indiană, cu fusta în zdrențe și cu părul vîlvoi, trăgînd de sfoară un cîine prăpădit, care ridica din cînd în cînd capul, cu un lătrat trist.

Spaima primelor clipe fu sporită de uraganul care făcea să se cutremure ramurile ude ale pădurii, de un verde întunecat, care acoperea peretele muntelui. Vuietul tumultuos al apelor dezlănțuite se amesteca laolaltă cu zgomotul surd al pămîntului care crăpa. Peste tot, pe unde fugeau oamenii, se împleteau frînturi de vorbă cu întrebări îngrijorate:

— Nu mi-aţi văzut copilul ?
— Nu. Şi eu îl caut pe al meu.
— Ce face maica Pastora ? De ce nu fuge ?
— Copilul meeeu !
— Unde mi-e fetiţa ?
— Am văzut-o în pădure.
— Care pădure ? Mi s-a prăpădit copila ! Mor !
— A mea era cu mieii.
— Care, care ?
— Cea mică.
— Fugi, fugi, dacă nu vrei să te ajungă moartea !
— Fugi, taică !
— Unde ?
— Lasă, nu mai întreba !
— Hai, pe potecă. Vino...
— Copiii !

Era atît de mare zăpăceala, încît unii alergau fără să ştie încotro. Alţii, cuprinşi de groază, rămîneau locului, ca o stană de piatră, în faţa înfricoşătorului prăpăd. Cîţiva se căzneau copilăreşte să salveze cîte o scîndură veche sau un vraf de cîrpe murdare. Niciodată nu fusese apa atît de necruţătoare, atît de sălbatică ; niciodată nu se ridicase atît de sus, niciodată nu îndrăznise să intre în biserică, niciodată nu ajunsese pînă la tufişuri.

— Fetiţooo ! urla un indian cu apa pînă la brîu, îndreptîndu-se către ultimele rămăşiţe ale acoperişului colibei sale, pe jumătate scufundată. Ecoul îi răspundea :

— ...o ...o...

— Unde te-ai băgat?

— ...aaat...

Striga, striga mereu cu aceeaşi disperare. Şi cum i se părea că fata îl chema din mijlocul vijeliei, zvîrli în apă lucrurile pe care le ducea în spate, şi începu s-o caute cu mai multă înverşunare :

— Fetiţooo !

— ...ooo.

—Aşteaptă-mă o clipăăă !

— ...ăăă.

Înconjurat de răspunsurile ecoului batjocoritor, omul merse mai departe, spre locul de unde i se părea că-l cheamă copila lui. Făcu un pas, doi paşi. Prins de un vîrtej tulbure, căzu în apă, şi, cu mîinile ridicate spre cer, striga necontenit.

— Fetiţooo !

— ...ooo.

Pe la prînz vijelia se linişti. Dar valurile nesfîrşite ale apei au continuat să se reverse toată după-amiaza, smulgînd tot ce le ieşea în cale. Pascual şi Jacinto, uzi leoarcă şi murdari de noroi, încercau cu mişcări silnice să strîngă ce se mai putea salva din coliba inundată, în timp ce, în sinea lor, adînc scîrbiţi, se întrebau iar şi iar : „Nici acum ? Nici acum nu vom putea ? Nu... E cu neputinţă, acum cînd toate drumurile s-au închis ! Să ne căţărăm pe podiş, cum au făcut ceilalţi, şi cum vor face şi ăştia ? Nu ! Pe unde, atunci ? Pe unde să plecăm în sat ? Noi sîntem metişi ! Metiiişi !"

— Aduceţi pieile ! ţipa mama Juana, de pe malul unde strînsese grămadă lucrurile pe care bărbatul şi feciorii ei le salvaseră de la prăpăd.

— Pentru ce ne trebuie pieile, mamă? întrebară în acelaşi timp gemenii.

— Ca să aveţi pe ce dormi la noapte.

— La noapte? Uuuuu...

— Strîngeţi, copii! Tot ce puteţi!

— Da' ce-s lucrurile noastre?

— Atunci ce căutaţi aici, *carajo*? Ce îmi tot umblaţi cu nasul în vînt, ca nişte cîini fără stăpîn? interveni tata Tixi, răsărind deodată din noroi. Cearta, care părea tot atît de surdă şi de încăpăţînată ca şi vijelia, se pierdu în urletele unei cete de indieni, care veneau cu vestea că biserica fusese inundată.

— Să meargă taica primarul s-o scoată pe Sfînta Fecioară!

— Să vină degrabă!

— S-o scape pe Milostiva.

Supunîndu-se dorinţei celorlalţi, Pablo Tixi lăsă în părăsire ce mai putea fi salvat din coliba lui, şi, urmat de ceata celor care aduseseră vestea, făcîndu-şi drum prin apa pînă la glezne, se îndreptă spre piaţă. Colibele, pe jumătate scufundate în apă, păreau nişte bărci micuţe de paie, care se strînseseră în jurul vechilor ziduri ale bisericii, păzindu-le să nu le ducă valurile. Primarul a trebuit să facă un mare înconjur. Apa era adîncă, pămîntul alunecos, noroiul înşelător, şi nu era lesne să ajungă unde voia. O dată ajuns, se căţără cu multă dibăcie pînă la altarul mare, şi scoase pe Făcătoarea de minuni, purtînd-o pe umeri.

Ploaia s-a pornit din nou, şi apele se vedeau cum cresc, înghiţind noi şi noi pămînturi. Mulţi-

mea din *Yatunyura,* înnebunită, punîndu-şi ultima speranţă în Dumnezeu, începu s-o implore pe Maica Domnului, care stătea culcată la picioarele lor :

— Linişteşte apele, Milostivo.

— De ce nu vrei să te înduri ?

— Eşti aici cu noi.

— Noi te-am scos din biserică, unde te năpădise vîltoarea.

— Te-ai fi înecat ca o porumbiţă.

— Ca o biată păsărică !

— Nu vezi cum toate au fost nimicite ? Sîntem ca viţa prăbuşită, ca trestia măcinată !

— Nu vrei să ştii de noi ? Nu ţi-e milă ?

— N-a mai rămas din colibe decît lemnul.

— Lemnul ud, ca lacrimile noastre.

— Copiii şi vitele s-au prăpădit fără urmă.

— Înainte era pămînt fără hotar pentru însămînţat. Acum zace fără viaţă, sub apă.

— Femeia mea tremură de frig.

— Bătrîna e bolnavă.

Văzînd că nu se îndeplineşte minunea care să liniştească apele şi că prăpădul îşi urmează drumul lui nestînjenit, indienii începură s-o ameninţe pe Sfînta Fecioară :

— Dacă nu te înduri de noi, te băgăm cu capul în mlaştină. Te...

— De ce eşti atît de rea la suflet ?...

— De ce nu vrei să ne asculţi ruga ?...

— De ce îl priveşti cu nepăsare pe bietul indian, ca pe un cîine netrebnic.

— Te azvîrlim în mlaştină...

— Cu capul...

— Cu capul în mlaştină !
— Ca să vezi şi tu ce înseamnă noroiul.
— Ca să linişteşti furtuna lui *Huaira.*
Pablo Tixi, fără să poată stăpîni furia alor săi, năuc şi lăcrămînd, a dus-o pe Făcătoarea de minuni la mlaştina de pe imaşul obştii, într-un alai de strigăte bezmetice.
— Să vadă şi ea cum e în mlaştină !
— Să sufere şi ea ca noi !
— Să gonească apele de aici !
— Să aducă soarele !
— Să ne arate şi nouă odată, dacă ne e mamă sau *huairapamushca !*
— Dacă ne e mamă sau *huairapamushca* !
— Cu capul în mlaştină !
În noroiul moale al mlaştinii, mai moale ca niciodată, din pricina apelor care se revărsaseră mai mult ca oricînd, taica-primarul a băgat în mîl sculptura sfinţită, cu capul în jos, liniştit şi solemn, ca şi cum ar fi pus prima piatră la temelia unui monument sfînt. Se auzi un zgomot ca un gîlgîit, şi Sfînta Fecioară se cufundă încet în apă. Apoi pe mlaştina verzuie trecu un tremur uşor, în locul unde dispăruse sfînta, şi se iviră băşici, ca răsuflarea din adînc a ierburilor de sub apă.
— Parcă s-ar văita.
— Ca un sărman indian lovit de nenorocire.
— Parcă ar plînge !
— Pînă se linişteşte apa.
— Pînă o ieşi soarele.
— Precum spui.
Apoi nu se mai auzi nimic. După scufundarea Făcătoarei de minuni, mulţimea amuţi, în

aşteptare... Ploaia se înteţi şi deasupra noroiului se întinse un văl de ceaţă. Văzînd pînă la urmă că minunea nu se mai arată, unul din mulţime a întrebat :

— Dar dacă Preamilostiva a plecat ?

— Încotro putea să se ducă ?

— Să se întoarcă la locul ei.

— Şi să ne lase singuri ?!

— Dacă s-a supărat ?!

— Vom vedea !

— Vom vedea...

Cu primejdia vieţii lor, indienii o căutară pe Sfînta Fecioară, intrînd cu picioarele în noroiul moale şi adînc, bîjbîind cu mîinile, văitîndu-se şi căindu-se ; mulţi căzură pînă în fundul mlaştinii, de unde fură scoşi anevoie. Obosiţi, pierzîndu-şi ultima lor nădejde, indienii se simţeau părăsiţi. Se auzi :

— Aşadar ne-a părăsit tocmai acum !

— Cum... cum a avut inimă să facă una ca asta ?

— Căutaţi-o bine !

— Nu-i nicăieri !

— Nicăieri...

— Preamilostiva e o ticăloasă, *ayayay* !

— Să fugă ca un cîine nerecunoscător, *ayayay* !

— Cine spune că e Maica bietului indian ?

— Cum o să fie ?

— Chipul ei de *huairapamushca.*

— Îmbrăcămintea ei e de *huairapamushca.*

— Podoabele ei sînt de *huairapamushca.*

— Coroana ei e de *huairapamushca.*

— Odraslă de *huairapamushca.*

Plînsetele şi strigătele de răzbunare îl tulburară pînă şi pe liniştitul Pablo Tixi. *„Huairapamushca“* îşi spunea, simţind cum i se rupe inima. Un venin parcă îi intrase în sînge, îi zvîcnea în tîmple, îi şuiera în urechi. Simţea nevoia să se mişte, să blesteme, să înjure, ca să nu se înăbuşe. S-a căţărat, ca un ieşit din minţi, pe stînca unde îşi avea rădăcinile bătrînul *Yatunyura*. Indienii îl urmară. Plin de noroi şi zoaie, arzînd de năvalnica pornire a urii strămoşeşti, cu faţa spre Guagraloma, cuibul biruitorilor, care se întrezărea prin ceaţă, a început să urle :

— *Huairapamushcas*, bandiiiţi !

Corul indienilor îl însoţi pe primar ca într-o procesiune de somnambuli ; feţe umflate sau obraji supţi, ochi înspăimîntaţi şi fără lacrimi — bărbaţii — ochi înroşiţi de plîns — femeile — feţe murdare şi îndurerate, mîini crispate de furia neputinţei, ascunse sub *ponchos*, sau ridicate, dintr-o zvîcnire smintită spre cer — ca o descătuşare supremă a sufletului — înaintau întărind cu urlete înspăimîntătoare, ameninţările şi înjurăturile lui Tixi :

— Bandiţilooor !

— Hoţi de *huairapamushcas* !

— Hoţilooor !

— O să punem mîna pe voi şi o să vă ucidem !

— Vă ucidem !

— O să vă ţîşnească sîngele şuvoi !

— Şuvoooi !

— O să vă tocăm carnea bucăţele !

— Bucăţeeele !

— Ne-aţi furat pămîntul, ne-aţi omorît femeile şi copiii, bandiţilooor !

— Bandiţilooor !

Şi cum nimeni nu le răspundea — strigătele lor furioase se pierdeau în ceaţă, cădeau în noroi, se amestecau cu zgomotul apelor, se risipeau în depărtări, fără să tulbure biruinţa de neclintit a metişilor — indienii îşi îndreptară rugăminţile către străvechiul arbore ocrotitor :

— Taică *Yatunyura*, preabunule !

— Dumnezeu a trecut de partea stăpînilor !

— E bun cu cei albi şi rău cu bieţii băştinaşi !

— Maica Precista s-a supărat, aşa a vrut dumneaei !

— Taică *Yatunyura*, întoarce-ţi ochii spre noi !

— Ia aminte !

— Îndură-te !

— Iartă-i pe nerecunoscătorii, băieţi şi fete, care se duc să se roage la celălalt Taică-Mare !

— Îţi vom da sînge de vită, să poţi lupta cu *Huaira*.

— Aşa cum se spune că în timpuri străvechi ai întărit pămîntul, întăreşte-l şi acum...

— ...întăreşte-l ! ţipară cîteva femei, luînd noroi de pe jos şi strîngîndu-l în pumni.

Între timp, Pascual şi Jacinto priveau cu un zîmbet batjocoritor la indienii care se rugau. Iscodeau parcă o trecere peste prăpastie, cu lăcomia vicleană a prizonierului care vrea să descopere o ieşire pentru fuga lui plină de primejdii. Măsurau cu coada ochiului depărtarea de la strîmtoarea care se deschidea între stînci, în partea ei cea mai îngustă, pînă dincolo de adîncul apelor tumultuoase. Lăsau gîndul lor să

alerge printre crengile bătrînului *Yatunyura*, încărcat cu frunze, muşchi, licheni şi cuiburi părăsite ale păsărilor pe care vîntul le alungase spre cîmpiile metişilor. „Pe unde să fugim? Printre crengi... să sărim de sus... să cădem... în prăpastie? De cealaltă parte? Dar diavolul de taică indian..." se întrebau şi se frămîntau băieţii.

Două zile mai tîrziu, vijelia se linişti şi apele mai scăzură. Pablo Tixi, simţind din plin răspunderea ce apăsa asupră-i, încercă să găsească o alinare pentru cei loviţi de nenorocire. Oamenii rămăseseră fără pămînt, fără colibe, fără animale, lipsiţi de adăpost şi muritori de foame. Îşi aminti de făgăduinţa pe care le-o făcuse preotul din Guagraloma şi de sfaturile pe care i le dăduse avocatul din San Martín. Gîndindu-se la ceea ce ar fi putut să întreprindă, îşi plimba privirea de-a lungul malului. Trebuia neapărat să treacă rîul. „Se va afunda în apă, pînă la brîu, apoi pînă la piept, pe urmă pînă la bărbie..." îşi zicea el, tulburat de gîndul că se va îneca, luat de valuri. Deodată îi veni în minte să treacă apa legat de o frînghie.

— Frînghiile! zise cu jumătate glas, căţărîndu-se pe coastă, în căutarea şopronului, unde strînsese rămăşiţele gospodăriei sale. Întîmplarea făcu ca gemenii să dea peste taica-primarul, tocmai cînd acesta cobora grăbit, purtînd cele trebuincioase pentru pregătirea planului ce-şi făcuse: un topor şi două frînghii.

— Tătucă! murmurară, în acelaşi timp, Pascual şi Jacinto. Se apropiară amîndoi, împinşi de

o curiozitate drăcească. Îşi spuneau : „Să vedem cum poate bietul taica să lupte împotriva vijeliei, împotriva apelor, împotriva pămîntului pe care-l pierd indienii şi-l cîştigă metişii ! Să vedem ce poate ? Va fi oare zadarnică truda lui ? Totuşi... Nu vrea să se dea bătut... Să vedem".

— Să mergem ! Veniţi încoa' ! îi strigă Pablo Tixi pe cei doi gemeni. Se opri apoi deodată în loc, gîndindu-se la ajutorul de care avea nevoie. Cu toată neîncrederea şi ura ce-l stăpînea, se supuse destinului care îl silea să-şi calce pe inimă, şi, înţelegînd că n-are altă ieşire, ceru „fiilor săi" să-l ajute. Era ca şi cum s-ar fi predat lor.

— Să mergem, încuviinţară băieţii, privindu-se zîmbitori, cu o privire de complicitate vicleană.

Coborîră prin smîrcul unei cotituri care nu fusese inundată cu totul, în timp ce mama Juana, observînd lipsa soţului şi a băieţilor, începu să-i caute cu disperare, cuprinsă de o bănuială amară. De pe un vîrf de stîncă a coastei, a putut să zărească pe malul pustiu şi noroios, cum îl lăsaseră apele după ce s-au retras, pe Pablo, Pascual şi Jacinto, trebăluind ca nişte pitici plini de sîrg, în jurul unui copăcel, căruia, după vijelia din ajun nu-i mai rămăsese decît tulpina despuiată, ridicată în sus ca un ţăruş.

— Tăicuţăăă ! Copii ! striga mama Juana, cu un glas care încerca să fie împăciuitor, dacă ar fi fost cumva nevoie să potolească o ceartă. Privirile ei străbăteau anevoie prin ceaţa deasă, care se lăsase peste vale.

Taica primarul se apropie de mal, acolo unde rîul era mai puţin adînc şi albia mai largă. Căută să desluşească un vad. Lăsă toporul şi frînghiile la rădăcina copăcelului. Îşi scoase mantaua şi îşi şterse nasul cu dosul mînecii. Luă frînghiile şi începu să le desfăşoare, aşa cum era obişnuit, cînd se pregătea să prindă vitele sălbatice cu laţul.

„Ce o fi vrînd să facă cu băieţii ?" se întreba mama Juana şi începu să ţipe, frîngîndu-şi mîinile.

— Tăicutăăă ! Copii !

La ţipetele ei, cîţiva indieni alergară spre ea.

— Ave Maria, ce se întîmplă, maică ?

— Pentru ce te frămînţi ?

— Spune-ne.

— Dumnezeu să te aibă în pază, spune-ne, te rugăm...

— Taica-primarul ! Uitaţi-vă... jos... O fi avînd nevoie de ajutor ! spuse femeia lui Tixi, răspunzînd întrebărilor.

— Cum să-l ajutăm ?

— O să-l ajutăm, măicuţă.

— Toată noaptea a plouat în munţi. *Huaira* va trimite din nou apele, cînd ne vom aştepta mai puţin.

— Aşa-i.

— Ave Maria !

— Ia uitaţi-vă ! Taica-primarul îşi prinde frînghiile de mijloc.

— A trecut funia în jurul copacului, parcă-ar vrea să lege o vită sălbatică.

— Le spune ceva băieţilor.

— Intră în apă.
— Isuse ! Preamilostivo !
— Tăicuţăăă ! Copii !
În acea clipă, cu apa pînă la genunchi şi legat de brîu, Pablo Tixi le spunea băieţilor :
— Să ţineţi tare. Să nu slăbiţi ! O să vedeţi ce face bietul taica al vostru. Trebuie să trec de cealaltă parte. Dacă mă vedeţi căzînd, trageţi cu toată puterea. Sînteţi bărbaţi, ce Dumnezeu !
Pascual şi Jacinto dădură din cap. Li se putea citi în ochi o plăcere stranie, o dorinţă de izbîndă.
— Mai daţi drumul puţin, strigă indianul.
Funia se desfăşură din jurul copacului, şi taica-primarul înainta încet, scufundîndu-se cu mare grijă, pipăind cu degetele picioarelor nisipul şi pietricelele de pe fundul rîului. După vreo zece-doisprezece paşi, se simţi tîrît de vîrtejul ameninţător. Se opri o clipă, i se păru că aude un geamăt, venind parcă din inima lui, din inima atîtor fraţi indieni, pe care nenorocirea i-a smuls vieţii. Ţipă :
— Daţi-i drumul fără frică, băieţi !
La auzul acestor vorbe, Pascual şi Jacinto au tresărit deodată, simţind cum se trezesc în ei amintiri amare. Uraganul, glasurile indienilor, care se auzeau din ce în ce mai precise, şi clocotul apei îi tulburară. Furia lor crescu, amintindu-şi de cruzimea tatălui lor, indianul beat, care se aruncă cu furie de diavol asupra mamei, întinsă pe jos, şi-o loveşte cu cruzime... Pornirea duşmănoasă a băieţilor creştea... Funia, care trecea prin mîinile lor, cînd mai repede, cînd

mai încet, se întinsese ca o coardă gata să plesnească.

— Mai dați-i drumul puțin și așteptați, se rugă Pablo Tixi.

Apa neagră, clocotind în spume, îl cuprinsese pe indian pînă mai sus de brîu, și părea că-i îndeamnă pe băieți să dea drumul de tot frînghiei care... care...

— *Ayayay*, murmură Jacinto, simțind că-i ard palmele.

— *Ayayay*, repetă Pascual, văitîndu-se și el de aceeași durere.

— Așteptați, *carajo*! Crește apa!... strigă taica-primarul. Dar băieții nu-l auzeau. Ascultau acum de un alt glas, mai poruncitor, care venea din adîncul trecutului ; era glasul fără îndurare al sîngelui lor...

— *Ayayay! Ayayay! carajo!* strigară, în același timp, amîndoi gemenii, simțind într-adevăr arsuri de foc în rănile mîinilor...

— Stați că mă întorc! Mă întorc! Așteptați puțin, fie-vă milă, băieți!

— *Ayayay!*

Pascual și Jacinto aveau pentru ce să se vaite. În cicatricile arse de soare și tăbăcite de muncă, simțiră deodată, de o sută de ori mai dureroasă, vechea arsură a lemnelor aprinse, și își amintiră mirosul de carne arsă, cruzimea tatălui lor, indianul, care se năpustise asupra lor.

— Așteptați *carajo*!

— Nuuu!

— Ce s-a întîmplat, băieți, *huairapa*...?

Lăsate în voia lor, frînghiile se învîrtiră deodată, repede, ca scăpate din roată. Băieții nu

mai simţeau arsurile de pe mîini. Pablo Tixi, văzîndu-se trădat, ridică braţele spre cer, şi-şi aminti cu o furie de moarte că băieţii, cărora le încredinţase viaţa lui, erau copiii unui alb, erau *huairapamushcas*. Ar fi vrut să-i blesteme, să le strige cine erau şi de unde veneau, dar apa începuse să-l acopere, se rostogolea furioasă, îi înăbuşea glasul şi îl tîra, cu o furie de nestăpînit, tot mai departe... Un ultim gînd îi mîngîie disperarea : „Şi totuşi, sîngele lor e sîngele meu... Sînt indieni... Indieni după mamă. Indieni după viaţa pe care au trăit-o în colibă, indieni după pămîntul pe care au trăit, indieni după bicele pe care li le-am dat..."

De pe malul celălalt, auzea glasul mamei Juana, în clipa cînd noi valuri de apă îl învăluiră aproape pe nesimţite... şi trupul fără putere se lăsă tîrît de unda mocirloasă a apelor...

— Oare de ce ? de ce i-au dat drumul bietului indian, taica lor ?

— Nu se mai vede... spuse Pascual, cu o uimire drăcească, iscodind suprafaţa tulbure a rîului.

— S-a dus ! răspunse ca un ecou Jacinto, privindu-şi mîinile înroşite, care tremurau încă, dar nu-l mai dureau.

— De ce i-ai dat drumul ? întrebă un frate pe celălalt.

— Îmi ardeau mîinile. Nu mai puteam...

— Tu i-ai dat drumul !

— Şi tu, nu ?

— Vrei să spui că...

— Adică ce ?

— Acum s-a dus, să nu mai vorbim.

Ochii întunecaţi ai gemenilor se îndreptară spre stînca din munte, unde grupul de indieni vorbeau despre nenorocirea care se petrecuse... Indienii îi blestemau pe copiii mamei Juana.

— S-a dus tăicuţu !

— S-a dus taica-primarul.

— Primareee... !

— Băieţii sînt nişte neputincioşi.

— Neputincioşi...

— N-au avut putere, puterea indianului, să ţină frînghiile.

— Frînghiile... !

— Dar ce fel de *yatunyura* or fi ?

— Or fi...

— Ce sînt ei ? Sînt de-ai noştri, sînt de-ai lor ?

— De-ai lor !

— *Huairapamushca,* bandiţi !

— Bandiţiii... !

— Nu le-a fost milă de taica lor.

— Taica lor !...

— A murit.

— A muriiit !...

— Să fugim, a spus Pascual.

— Pe unde ? a întrebat Jacinto, privind în jurul său.

Căţărîndu-se pe coasta noroioasă, dimpreună cu ceata de indieni care blestemau, mama Juana ridica din cînd în cînd capul, văitîndu-se înnebunită, cu o duioşie de mamă care-ţi sfîşia inima :

— Copii ! Copilaşilooor !

Pentru cei doi fraţi, toate erau acum fără rost. Nimic nu mai avea însemnătate. Mergeau fără

țintă, dintr-un loc într-altul, căutînd... nici ei nu știau ce. Rătăceau de-a lungul țărmului, devastat și pustiu, care începea să se acopere iar de apă. Rîul pornise din nou să crească și valurile se învolburau.

— Iar vine apa mare ! a strigat careva, vestind urgia. Oamenii, cuprinși de spaimă, începură să alerge zăpăciți, care încotro.

— Vine apa ! Vineee !

— Urlă ca un diavol !

— Șuieră ca blestematul *Huaira*.

— Acoperă totul ca un potop !...

— Uite-o cum vineeeee...!

— Vine să prăpădească puținul ce ne-a mai rămas.

— Colibele, însămînțările, vitele...

— Pămîntul sărmanului băștinaș.

— Sus pe podiș, *carajo* !

— Fugiți !

— Ne-a ajuns !

— Copii... Copilașilooor ! Veniți aici ! Au pornit apele ! Să fugim sus, pe podiș... la adăpost ! Copilașilooor ! țipa mama Juana ridicîndu-se din noroi.

Gemenii se priveau unul pe altul, nădăjduind încă. Așteptau o minune care să-i scape de năpastă ; o poruncă mai presus de înfiorătoarea tragedie pe care o trăiau indienii, o putere în care crezuseră din totdeauna și care nu se afla nici pe podișul muntelui, nici în lacrimile lor, nici în iertarea mamei indiene, nici în pornirea lor de-a fugi din mijlocul sălbaticilor indieni.

însă toate erau zadarnice. Erau prinşi ca într-o capcană. Apele năvăliseră printr-o spărtură a malului şi le tăiase orice cale de retragere. Cei doi fraţi îşi îndreptară ochii, instinctiv, spre arborele ocrotitor *Yatunyura,* ale cărei braţe se ridicau pe ostrovul înalt, sfidînd toate vînturile.

— Copacul ! strigă Pascual, cu un glas care parcă nu era al lui, şi prinse toporul pe care taica indianul îl lăsase în noroiul de pe mal.

— Copacul ! repetă Jacinto, uitîndu-se în ochii fratelui său, aşa cum nu-l privise niciodată. Era în privirea aceea cea din urmă licărire de speranţă : de a putea smulge din rădăcină viaţa lui de indian.

— Copii... Copilaşilooor ! Veniţi să plecăm pe podiş... continua să ţipe în acest timp mama Juana, luată de iureşul celor care se căţărau spre ultimul lor refugiu.

Toporul băieţilor s-a înfipt în bătrînul trunchi, o dată, de două ori, de o sută de ori. Rana, ca o gură deschisă de şopîrlă, părea că se vaită. Crengile, frunzele, cuiburile fără păsări, muşchiul întunecat, lichenii seculari, la fiecare lovitură de topor, se cutremurau, scoţînd parcă un horcăit, ca un blestem...

— Copii... Copilaşilooor !

„Nu ! Spre podiş ? Nu ! Niciodată ! Noi sîntem..." răspundeau în gînd Pascual şi Jacinto, la chemarea din ce în ce mai îndepărtată a mamei lor. Nu îndrăzneau să-şi mărturisească ceea ce erau. Cînd unul, cînd celălalt, cu mîinile însîngerate, izbeau în carnea sfîşiată a copacului. Durerea le era plăcută, le ostoia ura ; cica-

tricile nu-i mai usturau aşa cum îi arseseră frînghiile de care era legat taica indianul. Bătrînul *Yatunyura* căzu, pămîntul se cutremură, dar prăpastia nu-l putu înghiţi ; coroana lui plină de frunze se sprijini pe malul metişilor. Peste această punte, de ramuri, fugiră băieţii *huairapamushcas*. Îi mîna înainte aceeaşi dorinţă misterioasă, acelaşi tainic vis de care fuseseră însufleţiţi întotdeauna : să ajungă şi ei metişi, la Guagraloma, sau în orice sat din munţi.

CUPRINS

Redactor responsabil: OLGA ZAICIC
Tehnoredactor: ILIE GABRIEL

Dat la cules 19.11.1964. Bun de tipar 12.01.1965. Apărut 1965. Tiraj 15.145 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 10,96. Coli tipar 8,5. A. nr. 14.661. C. Z. pentru bibliotecile mari 89. C. Z. pentru bibliotecile mici 89—31=R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 93—95, Bucureşti — R.P.R., comanda nr. 2435.

Lei 5,50